

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra archeologie

Vojenské konflikty ve východních Čechách ve 12. až 15. století
Bakalářská práce

Autor: Antonín Šturm
Studijní program: B7109 Archeologie
Studijní obor: Archeologie
Vedoucí práce: Mgr. Petr Hejhal, Ph.D.

Hradec Králové, 2017

Zadání bakalářské práce

Autor: Antonín Šturm

Studium: F14BP0212

Studijní program: B7109 Archeologie

Studijní obor: Archeologie

Název bakalářské práce: **Vojenské konflikty ve východních Čechách ve 12. až 15. století.**

Název bakalářské práce AJ: Military conflicts in eastern Bohemia from 12th to 15th century.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem práce je zpracovat středověké vojenské konflikty 12. až 15. století ve východních Čechách. Za pomoci literatury a pramenů popíše a lokalizuje "konfliktní místa" ve středověku východních Čech (to znamená ne jen samotná bojiště známá z psaných pramenů, ale také například místa obléhání opevněných lokalit, vojenské tábory, kumulace artefaktů spojených s vojenstvím, lokality spojované se zemskými branami atd). Autor zdokumentuje a vyhodnotí současný stav lokalit a jejich další potenciál pro archeologii. Ke každé lokalitě shromáždí relevantní psané prameny, historické články a studie a archeologické nálezy (pokud jsou). Jedním z výstupů bude i geodatabáze popisovaných lokalit.

Bolina, P. 2003: Kde byl přepaden biskup Jindřich Zdík roku 1145 (Příspěvek k historii moravsko-českého pomezí), Časopis Matice moravské 122, 343-373. Felcman, O. - Musil, F. 2010: Dějiny východních Čech v pravěku a středověku. Praha. Hraše, J. K. 1885: Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách. Nové Město nad Metují. Charvát, P. 1980: Hrutov včerejšek a dnešek jednoho problému, Folia Historica Bohemica 2, 39-76. Charvát, P. 1982: Dolní Újezd u Litomyšle a otázka vesnických refugií v Čechách, Archaeologia historica 7/82, 429-432. Choc, P. 1967: S mečem a štítem. Praha.

Garantující pracoviště: Katedra archeologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Petr Hejhal, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 24.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval (pod vedením vedoucího bakalářské práce) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování:

Chtěl bych tímto poděkovat vedoucímu mé práce, doktoru Hejhalovi, za trpělivost, dobře míněné rady a podmětné připomínky. Dále bych chtěl poděkovat magistru Bláhovi za zpřístupnění artefaktů ze sbírek MVČ v Hradci Králové. Mé díky patří také mojí rodině a rodičům, kteří mě ve všem podporovali a podporují.

Anotace:

Šturm, Antonín 2017: *Vojenské konflikty ve východních Čechách ve 12. až 15. století*.
Bakalářská práce. Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové. Hradec Králové.

Práce se zabývá středověkými vojenskými konflikty na území východních Čech ve 12. až 15. století. Přestože se zabývá také další problematikou související s vojenskými střetnutími, jako jsou opevnění lokality a vojenské tábory, jádrem práce jsou středověké bitvy v otevřené krajině a lokalizace bojišť. Práce tak představuje přehled známých středověkých konfliktů na území východních Čech, jejich historické pozadí a přehled vývoje názorů na jejich průběh a lokalizaci. Každý konflikt je pak s různou přesností lokalizován. Na základě získané lokalizace je poté stanoven přibližný archeologický potenciál bojiště.

Klíčová slova: středověk, vojenství, archeologie, bojiště, konflikty

Annotation:

Šturm, Antonín 2017: *Military conflicts in eastern Bohemia from 12th to 15th century*. Bachelor Degree Thesis. Philosophical Faculty, University of Hradec Králové. Hradec Králové.

The thesis focuses on the medieval military conflicts from 12th to 15th century on the area of eastern Bohemia. Although the thesis encompasses also problems linked to the military clashes such as fortified sites and military camps, main focus of the thesis are medieval battles in open terrain and localization of battlefields. Thesis presents summary of known medieval conflicts from eastern Bohemia, their historical background and summary of evolution of opinions on the course of battles and on their localization. Each conflict is then localized with different degree of accuracy. Based on the given localization, the archaeological potential of each battlefield is then determined.

Keywords: Middle Ages, Military, Archaeology, Battlefield, Conflicts

OBSAH:

1. Úvod.....	12
2. Archeologie bojišť a konfliktů.....	13
2.1. Užití archeologických metod při průzkumu a lokalizaci středověkých vojenských konfliktů	13
2.2. Battlefield archaeology v zahraničí.....	15
2.3. Archeologický průzkum bojišť na území ČR	16
3. Vymezení sledovaného území	18
4. Zemské brány a strážnice ve východních Čechách	19
5. Středověké vojenské tábory	21
6. Vojenské konflikty ve východních Čechách ve 12. až 15. století – opevněné lokality	23
7. Vojenské konflikty ve východních Čechách ve 12. až 15. století – archeologické nálezy z MVC v Hradci Králové.....	24
7.1. Ručnice.....	24
7.2. Projektily	25
8. Vojenské konflikty ve východních Čechách ve 12. až 15. století – bitvy	27
8.1. 1110 Bitva na Trotině.....	27
8.1.1. Popis konfliktu	29
8.1.2. Lokalizace konfliktu.....	31
8.1.2.1. Lokalizace Boleslavova překročení hor	31
8.1.2.2. Lokalizace polského postupu hvozdem.....	33
8.1.2.3. Manévry vojsk a návrat polských oddílů k domovu	34
8.1.2.4. Lokalizace bojiště.....	35
8.1.3. Archeologický potenciál konfliktu.....	37
8.2. 1281/2 Bitva u Albrechtic nad Orlicí	38
8.2.1. Popis konfliktu	38
8.2.2. Lokalizace konfliktu.....	39
8.2.3. Archeologický potenciál konfliktu.....	39

8.3.	1281/2 Bitva u Hořiněvsi	40
8.3.1.	Popis konfliktu	40
8.3.2.	Lokalizace konfliktu	40
8.3.3.	Archeologický potenciál konfliktu	41
8.4.	1308 Bitva u Uherska	41
8.4.1.	Popis konfliktu	42
8.4.2.	Lokalizace konfliktu	43
8.4.3.	Archeologický potenciál konfliktu	43
8.5.	1420 Bitva u Melechova	44
8.5.1.	Popis konfliktu	45
8.5.2.	Lokalizace konfliktu	48
8.5.3.	Archeologický potenciál konfliktu	50
8.6.	1421 Bitva u Podůlšan	50
8.6.1.	Popis konfliktu	51
8.6.2.	Lokalizace konfliktu	52
8.6.3.	Archeologický potenciál konfliktu	55
8.7.	1421 Bitva u Petrovic	55
8.7.1.	Popis konfliktu	56
8.7.2.	Lokalizace konfliktu	56
8.7.3.	Archeologický potenciál konfliktu	57
8.8.	1422 Bitva u Habrů	57
8.8.1.	Popis konfliktu	58
8.8.2.	Lokalizace konfliktu	58
8.8.3.	Archeologický potenciál konfliktu	59
8.9.	1422 Bitva u Brodu	60
8.9.1.	Popis konfliktu	60
8.9.2.	Lokalizace konfliktu	61
8.9.3.	Archeologický potenciál konfliktu	61
8.9.4.	Známé archeologické doklady konfliktu	62
8.10.	1423 Bitva u Hořic	62

8.10.1.	Popis konfliktu	64
8.10.2.	Lokalizace konfliktu.....	66
8.10.3.	Archeologický potenciál konfliktu.....	67
8.11.	1423 Bitva u Strauchova dvora	67
8.11.1.	Popis konfliktu	68
8.11.2.	Lokalizace konfliktu.....	70
8.11.3.	Archeologický potenciál konfliktu.....	75
8.12.	1424 Bitva u České Skalice	76
8.12.1.	Popis konfliktu	76
8.12.2.	Lokalizace konfliktu.....	78
8.12.3.	Archeologický potenciál konfliktu.....	79
8.13.	1427 Bitva u Náchoda	80
8.13.1.	Popis konfliktu	81
8.13.2.	Lokalizace konfliktu.....	82
8.13.3.	Archeologický potenciál konfliktu.....	84
8.14.	1429 Nájezd Hynka Krušiny z Lichtenburka na Hradecko.....	84
8.14.1.	Popis konfliktu	85
8.14.2.	Lokalizace konfliktu.....	86
8.14.3.	Archeologický potenciál konfliktu.....	87
8.15.	1436 Bitva u Vysoké	87
8.15.1.	Popis konfliktu	88
8.15.2.	Lokalizace konfliktu.....	90
8.15.3.	Archeologický potenciál konfliktu.....	91
8.16.	1442 Nájezd Jindřicha Děčínského z Vartenberka na Jičínsko	92
8.16.1.	Popis konfliktu	93
8.16.2.	Lokalizace konfliktu.....	93
8.16.3.	Archeologický potenciál konfliktu.....	94
8.17.	1468 Bitva u Turnova.....	94
8.17.1.	Popis konfliktu	94
8.17.2.	Lokalizace konfliktu.....	97

8.17.3.	Archeologický potenciál konfliktu.....	97
8.18.	1469 Bitva u Vilémova.....	97
8.18.1.	Popis konfliktu	98
8.18.2.	Lokalizace konfliktu.....	101
8.18.3.	Archeologický potenciál konfliktu.....	101
8.19.	1469 Nájezd Františka z Háje na Náchodsko	102
8.19.1.	Popis konfliktu	102
8.19.2.	Lokalizace konfliktu.....	103
8.19.3.	Archeologický potenciál konfliktu.....	105
9.	Vyhodnocení lokalizovaných konfliktů.....	106
9.1.	Přesně lokalizované konflikty.....	106
9.2.	Konflikty lokalizované přibližně na menší území	107
9.3.	Nepřesně lokalizované konflikty.....	107
9.4.	Nelocalizované konflikty	108
10.	Závěr	109
11.	Seznam použitých pramenů a literatury.....	111
12.	Seznam Příloh	118

Seznam zkratk

FRA: Fontes rerum austriacarum

FRB: Fontes rerum bohemicarum – Prameny dějiny českých

FRB SN: Fontes rerum bohemicarum. Series nova – Prameny dějin českých.

Nová řada

SLČ: Staré letopisy české

SLČ-G: Staré letopisy české, rukopis G (Křížovnický)

SLČ-R: Staré letopisy české, rukopis R (Vratislavský)

SRL: Scriptores rerum lusaticarum

1. Úvod

Práce se zabývá středověkými vojenskými konflikty na území východních Čech od 12. do 15. století. Tato problematika byla zvolena s cílem popsat známá středověká vojenská střetnutí na prostoru východních Čech s pomocí literatury, písemných pramenů a dalších dostupných zdrojů informací.

První část práce je věnována archeologii konfliktů a bojišť v zahraničí a na území České republiky. Na tomto místě jsou pak také probrány jednotlivé možnosti archeologického průzkumu bitevního pole jako archeologické lokality. Druhá část se pak věnuje východočeským vojenským konfliktům ve 12. až 15. století. Prostor je věnován jak samotným konfliktům, tak související problematice vojenských táborů a zemských strážnic a bran.

Krátce jsou řešena i střetnutí související s opevněnými lokalitami, avšak těžištěm práce jsou především středověké střety v otevřeném poli. Každému takovému střetnutí je tak věnována samostatná kapitola, která sleduje historické pozadí konfliktu a zasazuje ho do kontextu doby. Dále se pak zabývá průběhem boje a jeho případnou rekonstrukcí za pomoci písemných pramenů a literatury.

Hlavním smyslem práce je však lokalizace ozbrojených střetů známých z písemných pramenů. Práce tak přináší přehled názorů na lokalizaci jednotlivých bojišť v odborné literatuře. V některých případech se však autor pokouší také o vlastní interpretaci událostí a lokalizaci střetů nejen na základě pramenů a literatury, ale také s pomocí studia map, terénu a toponomastických jevů, které by mohly vést k bližší lokalizaci bojiště. Součástí čehož je vlastně také ověření užitečnosti různých způsobů lokalizace – například užití pomístních jmen – a rozdílných přístupů k ní. Cílem je však také vyhodnocení potenciálu takto lokalizovaných bitevních polí jako archeologické lokality na základě minulého a současného stavu krajiny.

2. Archeologie bojišť a konfliktů

Pojem battlefield archaeology (archeologie bojišť) je v dnešní době skloňován stále častěji. Je však třeba pamatovat, že se jedná pouze o součást mnohem většího celku, kterým je archeologie konfliktů (conflict archaeology). Archeologie bojišť se totiž věnuje pouze bitvám a souvisejícím bitevním polím. Archeologie konfliktů však v sobě zahrnuje také všechny ostatní prameny hmotné povahy, které se střetnutí minulosti týkají. Její pole působnosti tedy například zahrnuje také výzkum vojenských ležení, infrastruktury, reliktních opevňovacích prací, a analýzu zranění na lidských ostatcích (*Baggerman 2015, 2*).

Samotný pojem archeologie bojišť je pak poněkud matoucí, neboť předmětem zkoumání této disciplíny je často spíše bitva samotná, než prostor bitevního pole. Spíše je tak vhodné používat pojem archeologie bitev. Výzkum konkrétní bitvy by pak měl být pouze jedním z cílů archeologického průzkumu lokality bitevního pole, neboť i u artefaktů, které zdánlivě se zkoumaným konfliktem nesouvisejí, se může vztah k dané události později prokázat na základě dalších objevů. Je tak nutné – stejně jako na každém archeologickém výzkumu – evidovat všechny nalezené artefakty a ne pouze ty, které jsou na první pohled dokladem sledovaného konfliktu. Pouze archeologický průzkum konfliktu a lokality bojiště nám pak může přinést nestranný pohled na historickou událost, který není ovlivněn psanou propagandou písemných pramenů (*Sutherland 2005, 2–3*).

2.1. Užití archeologických metod při průzkumu a lokalizaci středověkých vojenských konfliktů

Základem lokalizace každého střetnutí jsou dobové písemné prameny, které nás o střetnutí informují a přinášejí nám podrobnosti, na jejichž základě se lze pokusit o lokalizaci konkrétního střetnutí. Faktorem však je, že rozdíl v množství relevantních informací získaných z archeologických i písemných pramenů může být propastný. K některým střetnutím tak máme dostatek písemných i archeologických dokladů jejich lokalizace. Ukázkovým příkladem takového konfliktu je bitva u Visby ve Švédsku z roku 1361, ze které byly nalezeny hromadné hroby s množstvím

padlých, kteří na sobě stále měli oblečenou svou zbroj. Naprostým protikladem je pak třeba poslední bitva královny Icénů Boudici, ve které roku 61 podlehla římským legiím a jejíž lokalizaci neznáme ani vzdáleně. Obecně však lze říci, že čím je starší období, ve kterém k boji došlo, tím méně písemných i hmotných dokladů střetnutí máme k dispozici (*Sutherland 2005*, 18–19).

Již dříve lokalizované bojiště pak může být zkoumáno pomocí různých metod archeologického průzkumu. Smutnou skutečností však je, že většinu uvažovaných bojišť¹ se nepodařilo prozatím spolehlivě archeologicky přesněji lokalizovat (*Sutherland 2005*, 18).

Jak již bylo řečeno, základem průzkumu a lokalizace bojiště je rešerše písemných pramenů. Důležité je však také studium co největšího množství literatury a dalších zdrojů informací – jako jsou mapy a letecké snímky – ke sledovanému konfliktu a uvažované lokalitě. Takto lokalizované bojiště lze pak podrobit archeologickému průzkumu (*Sutherland 2005*, 18, 23–24).

Mezi základní vhodné metody pro archeologický průzkum středověkého bojiště patří detektorový průzkum s detektory kovů. Ten může být pak zvláště efektivní, pokud ho provádí zkušení uživatelé detektorů pod dohledem zkušených odborníků. Potenciálními nálezy jsou pak nejen kovové předměty, ale také nekovové artefakty, které mohou být objeveny během odborně prováděné exkavace. Což se osvědčilo například na novověkém bojišti u Little Big Hornu (*Sutherland 2005*, 21–22). V případě většiny středověkých bojišť lze však předpokládat nález především menších částí výzbroje a výstroje, neboť větší kusy kovu byly po bitvě zpravidla pečlivě posbírány (*Wolf 2004*, 36). Část artefaktů mohla být také již vysbírána farmáři a nelegálními uživateli detektorů kovů (*Sutherland 2005*, 26–27).

Při průzkumu středověkých bitevních polí lze pak v omezené míře použít i další geofyzikální metody. Některé z těchto metod mohou například posloužit jako náhrada detektorové prospekce. Jedná se však o nepříliš efektivní způsob, což se ukázalo u Towtonu, kde se takto podařilo detekovat pouze zlomek nakonec nalezených hrotů šípů. Na tomto bojišti bylo však s úspěchem použito stejných metod při odhalování hromadných hrobů. I v tomto případě se však ukazuje, že za

¹ Tim Sutherland mluví konkrétně o bojištích ve Velké Británii, ale faktem je, že tuto větu lze vztáhnout i na bojiště v České republice a jinde v Evropě.

rozdílných podmínek (podloží, výplň hrobu atd.) dosahují jednotlivé metody různé úspěšnosti (*Sutherland 2005, 22–23*).

Poměrně nevhodným je pro průzkum středověkých bojišť klasický plošný výzkum spojený s průzkumem archeologických objektů. Typická středověká bojiště v otevřené krajině po sobě totiž v podstatě žádné objekty (kromě hrobů) nezanechávají. Úplně jiná situace však nastává v pozdějších obdobích, kdy se začínají budovat polní opevnění, jejichž rozvoj pak dosahuje svého vrcholu především v podobě komplikovaných zákopových systémů první světové války. Naopak obyčejný povrchový sběr může, když je proveden správně, poskytnout dobré výsledky s vynaložením malých prostředků (*Sutherland 2005, 21, 23*).

2.2. Battlefield archaeology v zahraničí

Přestože zde má delší tradici než u nás, je i v zahraničním prostředí archeologie bojišť relativně novou archeologickou disciplínou.

Úplně prvním průkopníkem byl však Edward Fitzgerald, který se pokusil o archeologický průzkum bojiště u Naseby ve Velké Británii již v polovině 19. století. Vědecká obec však tehdy ještě jím získané výsledky ignorovala, neboť si neuvědomovala pravý potenciál tohoto nového přístupu. Svého oživení se tak archeologie bojišť dočkala až v 70. letech 20. století, kdy začaly probíhat povrchové sběry na novověkém bojišti u Marston Moor. Opravdový zlom ale nastal až v letech osmdesátých, kdy proběhl intenzivní výzkum na bojišti u Little Big Hornu a kdy bylo objeveno místo „*Varovy bitvy*“ u Kalkriese. V polovině 90. let byl pak objeven hromadný hrob u Towtonu a nové nálezy z Marston Moor poprvé archeologicky potvrdily lokalizaci konfliktu na území Velké Británie (*Sutherland 2005, 13–14*).

Naprosto výjimečnou je pak v rámci archeologie bitevních polí lokalita v údolí řeky Tollense v Německu, která je s největší pravděpodobností pozůstatkem bojiště z mladší doby bronzové. Již od 80. let zde bylo na březích řeky nacházeno velké množství bronzových artefaktů a lidských kostí nesoucích stopy násilí. Postupem času byly pak – kromě dalších lidských – odkryty také kosterní pozůstatky koní. Dále byly nalezeny zbraně, z nichž některé se nacházely přímo v blízkosti lidských ostatků. Vedle bronzových zbraní a silicitových šipek

jsou pak obzvláště zajímavé dřevěné kyje, které se dochovaly v nánosech řeky (Jantzen et al. 2011, 417–433).

2.3. Archeologický průzkum bojišť na území ČR

Přestože první pokusy o terénní průzkum bitevního pole sahají u nás až na počátek 20. století, kdy bylo zkoumáno bojiště u Rakovníka z roku 1620, na našem území se dlouho samostatná archeologie konfliktů nerozvíjela (Matoušek 2017, 234). V rámci archeologie středověku však u nás již déle probíhaly výzkumy v souvislosti s opevněnými lokalitami. Jako příklad lze tak uvést výzkumy u Nového hradu u Kunratic (Kypta – Podliska 2014), u Sionu (Koscelník – Kypta – Savková 2013), nebo v předhradí hradu Tepence (Vránová – Vrána 2008). Zvláštním případem je pak výzkum části středověkého ležení na Smolíně u Tábora (Krajíc – Klučina 1987).

Ovšem již během 80. let minulého století začal probíhat průzkum bojiště ze sedmileté války v Nebesích u Aše, na který na konci 80. let navázal výzkum bojiště z třicetileté války u Třebele. Ten byl však posléze zastaven, neboť jeho původní pojetí se po roce 1989 ukázalo jako neudržitelné. Další etapa výzkumu u Třebele však započala již na konci minulého století a pokračovala až do roku 2004. Výzkum novověkého bojiště u Třebele byl již od počátku pojatý jako mezioborový projekt, na jehož průběhu se z archeologů nejvíce podílel V. Matoušek (Matoušek 2006, 45–51).

Další z archeologických průzkumů novověkého bojiště byl pak nový výzkum bitevního pole u Rakovníka z roku 1620 (Blažková (ed.) 2011). V severovýchodních Čechách pak probíhá průzkum bojišť z Prusko-Rakouské války z roku 1866. Jako příklad lze tak uvést průzkum bojiště u České Skalice. V tomto případě se však nejedná o dlouhodobou systematickou akci, nýbrž o dílčí výzkumy vyvolané stavebními úpravami okolí. Nicméně i tak se na zdejší lokalitě podařilo objevit hroby s padlými z této bitvy (Košťál 2016, 13). Jak je tedy vidět, větších či menších průzkumů novověkých bitevních polí – často spojených s výzkumem polního opevnění – na našem území proběhlo relativně dost. Jejich přehled spolu se zhodnocením dosavadního stavu výzkumů pak podal nejnověji V. Matoušek (Matoušek 2017).

Co se studia novověkého vojenství týče, situace u nás tak ve většině ohledů za zahraničím nezaostává. (*Matoušek 2017, 236–237*), Až nyní (od roku 2016) však u nás probíhá první cílený archeologický průzkum středověkého bojiště. Jedná se o detektorovou prospekci lipanského bojiště².

² Osobní sdělení Mgr. Petr Hejhal Ph.D., 10. 7. 2017.

3. Vymezení sledovaného území

Jak již vyplývá z názvu práce, sledovaným územím jsou východní Čechy. Rozloha východních Čech se však v průběhu dějin měnila a zdaleka se nejednalo o pevně danou územní jednotku. To bylo mimo jiné zapříčiněno i specifickým vývojem některých oblastí, jako bylo Kutnohorsko nebo Kladsko. Již samo vymezení východních Čech je tak složitou problematikou s nelehkým řešením (*Felcman 2009, 19–24*).

I z výše uvedených důvodů bylo sledované území nakonec zhruba vymezeno na západě hranicemi Východočeského kraje a na východě zemskou hranicí mezi Čechami a Moravou. Jedná se tak o území okresů Havlíčkův Brod, Hradec Králové, Chrudim, Jičín, Náchod, Pardubice, Rychnov nad Kněžnou, Semily, Trutnov a české části okresů Svitavy a Ústí nad Orlicí.

4. Zemské brány a strážnice ve východních Čechách

Až do kolonizace ve 13. století vedly hlavní vstupy do Čech pomezním hvozdem při starých zemských stezkách. Pomezní hvozd tvořil pak přirozenou překážku proti nepřátelskému vpádu, která byla navíc posílena opevněnými strážnicemi (Wolf 2004, 34). Ani se začátkem kolonizace však pohraniční strážnice svůj význam neztratily a některé nové vznikaly i ve vrcholném středověku (Král 1964, 339).

Strážnice byly povětšinou budovány na výhodných vyvýšených místech v blízkosti zemských stezek, která byla postupem času navíc opevněna. Střežením těchto míst byli povinováni určeni lidé, kteří byli označováni jako lesní, chodci nebo chodové. Kromě ochrany hranic patřilo mezi povinnosti těchto strážců také poskytnutí ozbrojeného doprovodu kupcům, kteří procházeli hraničním lesem. Za svou službu pak tito ochránci hranic požívali zvláštních úlev a výhod (Hraše 1885, 85–86).

Samotné strážnice byly budovány nedaleko sebe, aby bylo dosaženo co nejúčinnější ochrany země. V případě nepřátelského vpádu pak strážci zapálili velké ohně, kterými dávali znamení dalším strážnicím v okolí (Hraše 1885, 87). Pásmo strážních míst tvořilo především ochranu zemských hranic (Viz. Mapa 3.), ale další strážnice začaly vznikat i mezi jednotlivými feudálními panstvími. Celá tato strážní síť pak měla význam v případě nepřátelských vpádů do centra země. Postupem času však část strážnic ztratila význam a zanikla. V některých případech pak přebraly roli strážnic vrcholně středověké hrady. Strážní síť ovšem fungovala i nadále a nová strážní místa vznikala i ve 13. století (Král 1964, 339).

Strážní místa měla podobně jako jejich strážci svá označení a jména jako Stráže, Strahovy, Čihadla, Střítěže, Varty, Pohledy a další. Studium samotných strážních míst – založené na dodnes dochovaných názvech – je pak užitečné mimo jiné i pro poznání osídlení pohraničí ještě před kolonizací ve 13. století. Při tom je však třeba pamatovat, že ne všechny strážnice vznikly v raném středověku, neboť nové se objevovaly i později (Král 1964, 339).

Strážními místy se v minulosti zabývalo více badatelů včetně A. Sedláčka, V. V. Tomka nebo P. Choce. Na jejich práci pak navázal Jiří Král, který

shromáždil seznam více než 450 známých strážních míst na území Čech (*Král 1964*, 339–345). Pro severovýchodní Čechy je pak významná starší práce významného náchodského historika J. K. Hrašeho (*Hraše 1885*).

Jak již bylo řečeno, strážnice byly často budovány v blízkosti zemských cest. Na území východních Čech pak mezi nejvýznamnější patřila takzvaná stezka kladsko-polská, která opouštěla naše území v prostoru Náchoda. Zde se nacházela zemská brána, která je prvně připomínána již roku 1068 (*Baštecká – Ebelová edd. 2004*, 19).

První, kdo se o náchodské zemské bráně zmínil, byl Kosmas, který ve své kronice popisuje volbu nového biskupa na Dobenině, nedaleko „*custodiae portam*“. Tehdy se zde měl český kníže Vratislav II. pokusit dosadit na biskupský stolec němce Lance. Proti tomuto rozhodnutí ale část velmožů protestovala a se svými družinami odjela k Opočnu (FRB II, 96–99). Místo tohoto sněmu bývá obvykle kladeno k dnešním Václavicím, kde je dodnes zachováno pomístní jméno Dobenina. Pro tuto lokalizaci navíc mluví již zmínky ze 14. století, které označují zdejší kostel, jako „*kostel na Dobenině*“. Je však otázkou jakou měla zdejší „*strážná brána*“ podobu (*Baštecká – Ebelová edd. 2004*, 19–20).

Nedaleko Václavic se pak nachází strážní místa Branka a Homolka, která se tyčí asi 400 metrů od sebe a prostor mezi nimi tak vytváří pravou „*bránu zemskou*“. Na obou vrších se pak nacházely zbytky valů dokládající jejich staré opevnění. Východně od Václavic se navíc nalézá také ves Provodov, která získala své jméno nejspíše podle povinnosti strážců, kteří museli kupcům vcházejícím do pomezního hvozdu „*průvod dáti*“ (*Hraše 1885*, 86, 93–96).

5. Středověké vojenské tábory

V rámci přesunu středověkých vojsk vznikaly krátkodobé i dlouhodobé vojenské tábory. Existovala tak jistě nejen tábořiště, která byla využívána pouze krátce během pochodu, ale také velká ležení, která vojska užívala dlouhodoběji. Dlouhodobě obývaná tábořiště byla pak často opevňovaná, takže se po nich mohly dodnes zachovat stopy ženižních prací a pozůstatky objektů (*Krajíc – Klučina 1987, 419*).

Mezi archeologicky prozkoumané vojenské tábory na našem území patří například středověké ležení na Smolíně u Tábora. Smolínská lokalita byla nejdříve mylně označena jako zaniklá středověká ves. Další průzkum však odhalil, že se patrně jedná o pozůstatky vojenského ležení, ve kterém tábořila nejspíše vojska Albrechta Habsburského během bojů o českou korunu v roce 1438. Průzkum lokality pak dále odhalil, že se nejspíše jedná o část tábořiště určenou ke skladování, zpracovávání a možná i prodeji zásob (*Krajíc – Klučina 1987, 400–434*). Na území východních Čech – ovšem již mimo sledovanou oblast – byly prozkoumány pozůstatky tábora na Klučově (*Kudrnáč 1973, 105–142*), ve kterém snad ležela husitská vojska při velkém jarním tažení roku 1421 (*Šmahel 1996, 79*).

Ve starší literatuře se občas může objevit také ztotožnění zbytků pravěkých hrazených areálů s vojenskými tábory středověku. Z východních Čech tak můžeme uvést příklad údajného husitského tábora u Češova, jehož vybudování bylo přisuzováno oddílům Jana Žižky z Trocnova. Ten měl zdejší ležení rozbít někdy po bitvě u Hořic, když bojoval proti klientele Čeňka z Vartenberka. (*Šalda 1960, 41*). Archeologicky zjištěná povaha ostatních husitských táborů však této interpretaci příliš nenasvědčuje. Spíše se tak zdá, že čtyřúhelníkové objekty u Češova mohou patřit mezi takzvané Viereckschanzen (*Waldhauser 1970, 332–333*).

Víme však, že musela existovat i další ležení, která dnes již neznáme, neboť táboření vojsk během válečných tažení bylo ve středověku běžné. Stejně tak bylo obvyklé ležení hotovosti v místě jejího svolání (*Krajíc – Klučina 1987, 418*). Existence některých táborů je pak ve zprávách středověkých kronikářů zmíněna i přímo. Pouze jako příklad lze tak zmínit ležení vojska Boleslava III. roku 1110 při jeho ústupu z Čech. Polský kníže tehdy noc před bitvou rozbil tábor

u vstupu do hvozdu. Tedy dost možná nedaleko místa, kde později došlo k bitvě (Gallus, 121). Z 15. století pak z písemných pramenů známe například tábory Zikmundovi věrných pánů obkličujících radikální Hradec Králové v listopadu roku 1436. Tehdy ležely královi věrné oddíly v Plačicích, ve Vysoké a asi také u Výravý (SLČ, 94–95; SLČ-R, 70).

O výstavbě vojenských táborů máme zprávy i v dobových písemných pramenech. Ve Starých letopisech českých se tak objevuje popis táboření vojska s využitím válečných a pícních vozů (SLČ, 68). Podrobný popis užití vozů při táboření je však obsažen v nejmladších textech Starých letopisů, které popisují Žižkovo domnělé tažení do Uher. Předlohou těchto textů však nejspíše bylo dnes již neznámé pojednání o taktice boje s vozy, které sepsal jeden z českých válečníků konce 15. století (*Čornej 2003*, 186–200). Další informace o budování vojenských táborů a jejich organizaci nám pak mohou poskytnout některé zachované středověké vojenské řady (*Krajíc – Klučina 1987*, 418).

6. Vojenské konflikty ve východních Čechách ve 12. až 15. století – opevněné lokality

Neoddělitelnou součástí středověkých ozbrojených střetů je bezesporu i dobývání a obléhání opevněných lokalit. Středověké písemné prameny znají dokonce více takovýchto střetů než střetnutí na bitevním poli.

Zatímco bitev známe na sledovaném území v daném čase 19, počet střetnutí týkajících se přímo některé opevněné lokality jde do desítek. Stejně jako u polních střetnutí je nápadná jasná převaha těchto konfliktů v 15. století (Viz. Mapa I), která je způsobena nejspíše větším množstvím dochovaných pramenů a neklidnou dobou husitských bouří.

Součástí déle trvajících obléhání hradů bývaly tábory obláhatelů, které podobně jako dlouhodobější vojenská ležení poskytují doklady ženijních prací a relikty terénních objektů. Vysoká koncentrace těchto známých lokalit na českém území, tvoří pak svého druhu evropský unikát. Mezi nejvýznamnější prozkoumané – a také nejvíce dochované – obláhatcí tábory u nás bezpochyby patří husitské ležení před Novým hradem u Kunratic, využívané na přelomu let 1420 a 1421. Výzkum zdejší lokality nám přinesl poznatky o rozložení tábora s pozůstatky obytných prostor a polního opevnění, které svou důmyslností poukazuje na rozvinutou obláhatcí taktiku českých kališníků již v prvních letech husitských válek (*Kypta – Podliska 2014, 609–613*).

Ve východních Čechách, ale již mimo sledovaný prostor byl pak prozkoumán poměrně zachovaný tábor u hradu Sionu. Detektorový průzkum zdejší lokality odhalil mimo vlastní tábor také palebné postavení obláhatelů a větší soubory hrotů a projektilů (*Koscelník – Kypta – Slávková 2013, 574–598*).

Obláhatcí tábory se však nachází i přímo na území sledovaném touto prací. Jako příklad můžeme tak jmenovat pozůstatky těchto táborů u hradů Lichnice, Červená hora (*Wolf – Musil 2009, 558–561*) a Velký Vřešťov. Na lokalitě vřešťovského tábora, který vznikl patrně během obléhání hradu zemskou hotovostí v roce 1467, se pak zachovalo opevnění v podobě poměrně mohutného valu a nejspíše také palebná postavení útočníků (*Kypta – Richterová 2003, 37–40*).

7. Vojenské konflikty ve východních Čechách ve 12. až 15. století – archeologické nálezy z MVČ v Hradci Králové

Jak již bylo řečeno, hlavní cílem práce je lokalizace středověkých konfliktů na základě literatury a pramenů. Tato část práce se však zaměřuje na malý soubor militárií z MVČ v Hradci Králové, který tvoří torza palných zbraní a olověné válcové projektily. Cílem této části práce je pak pokusit se navrhnout (v případech, kdy to bude možné) konflikty, se kterými by mohly artefakty souviset.

7.1. Ručnice

Jedná se o malý soubor fragmentů 3 palných zbraní, které všechny pocházejí z území Královéhradeckého kraje.

Fragment ručnice z Hejtmánkovic (okr. Náchod), rč. 66/2016, souřadnice WGS 84: N50.5929692; E16.2894739. Jedná se o část bronzové původně patrně osmihranné ručnice o váze 333g (Viz. Obrázek 4:1). Vzhledem k tomu, že se v části komory i počínající hlavě (přechodu v hlaveň?) zachovala celá jedna hrana, je možné rekonstruovat původní vnější rozměry artefaktu (Viz. Obrázek 4:2). Větší část měla tak původně průměr zhruba 65mm, menší pak asi 42mm. Přestože většina vývrtu zbraně byla zničena jejím roztržením, lze se na základě zjištěných rozměrů a zachovaných zbytků vývrtu pokusit určit i vnitřní průměr zbraně. Světlost komory byla tak asi 25mm, v menší části pak kolem 15mm. V případě menší části se tedy nejspíše jedná o přechod komory v hlaveň, kde je vnitřní průměr zbraně nejmenší (Srovnání *Wagner – Drobná – Durdík 1956*, Část VII, TAB 1:2). Není pak snad od zajímavosti, že k nálezu této zbraně došlo nedaleko usedlosti U Sejkorů, jejíž okolí by mohlo mít souvislost se střetem Františka z Háje s oddílem českých pronásledovatelů. Rozhodnou však, zda sehrála výše uvedená zbraň v tomto konfliktu nějakou roli, by bylo poněkud unáhlené.

Fragment ručnice z Třebše – Hradce Králové (okr. Hradec Králové), rč. 95/2016, souřadnice JTSK – Křovák: X104536.007; Y641204.856. Část – patrně

hlavně – bronzové ručnice vážící 19g (Viz. Obrázek 3:1). Vzhledem k dochované části odhaduji ráži na zhruba 15mm. Za pozornost stojí zřetelné stopy vzduchových bublinek na lomu těla zbraně, které tak mohly být přímo zodpovědné za její roztržení.

Fragment palné zbraně z Roudnice (okr. Hradec Králové), rč. 1/2017, souřadnice WGS 84: N50.18677; E15.63482. Část bronzové palné zbraně o váze 49g (Viz. Obrázek 3:2). Přestože se jedná pouze o fragment zbraně, dochovaná část vývrtu poukazuje na vyšší ráži – snad až kolem 50 mm. Zdá se tedy, že tato zbraň nebyla ručnicí, ale spíše lafetovaným dělem menší ráže. I vzhledem k této možnosti je zajímavé, že nedalekou Roudnickou tvrz dobylo roku 1438 hradecké vojsko vedené Jetřichem z Miletínka (*Šandera 2009*, 586). Je tak možné, že tato zbraň může mít souvislost s tímto střetem.

Ukazuje se tedy, že zbraň z Roudnice by snad šlo přiřadit ke známému vojenskému střetnutí. V případě hákovnice z Hejtmánkovic by však něco takového bylo patrně příliš hypotetické.

Zbraně z Hejtmánkovic a Třebše byly nejspíše ručnicemi. Fragment z Hejtmánkovic vzhledem ke své povaze a rekonstruovaným rozměrům patřil spíše mezi hákovnice. Úlomek z Třebše by se pak s ohledem na malou ráži radil spíše mezi lehčí ručnice – píšťaly. Zajímavý je případ fragmentu z Roudnice, u nějž není vyloučeno, že pochází z děla menší ráže – snad tarasnice (*Srovnání Durdík 1954*, 74–78).

Co se souvislosti s konkrétními střetnutími týče, je však dobré podotknout, že přestože nebezpečí roztrhnutí přímo na bojišti bylo – zvláště v případě bronzových zbraní – více než reálné (*Figel' et al. 2010*, 485), nemuselo k němu dojít na místě nálezů. Fragменты roztržených zbraní byly totiž jako zdroj dobrého kovu často schraňovány a recyklovány k výrobě nových zbraní a jiných věcí (*Durdík 1954*, 72). Může tak jít i o věci ztrátové.

7.2. Projektily

Jedná se o malý soubor 3 projektilů, které byly nalezeny pouze nedaleko za hranicemi sledovaného území, ale stále ještě na historickém rozsahu východních Čech.

Olovený válcový projektil 47-33 (Viz. Obrázek 5:1) ráže 18mm a váhy 36g byl nalezen na souřadnicích WGS 84: N50. 10360, E015.33769. Zajímavým na něm je viditelná výduť ve středu jedné z jeho stran. Takovéto výduti bývají pak někdy interpretovány jako záměrná úprava projektilu, která „*měla usnadnit roztržení střely při zásahu cíle a značně tak zvýšit rozsah zranění*“ (Biederman 2013, 11).

Olovený válcový projektil 71-57 (Viz. Obrázek 5:2) ráže 18mm a váhy 35g, pochází ze souřadnic WGS 84: N50. 10368, E015.33756. Zdá se pak, že jeho mírná deformace by mohla být stopou slabšího nárazu po výstřelu (Srovnání Vránová – Vrána 2008, 458–459).

Olovený válcový projektil 61-47 (Viz. Obrázek 5:3) je ráže 26mm a váhy 63g, k jeho nalezení došlo na souřadnicích WGS 84: N50.10296, E015.33.769.

Koncentrace všech tří projektilů na malém místě na katastru obce Radovesnice II napovídá, že by se v tomto případě mohlo skutečně jednat o doklad pobytu vojenského oddílu nebo nějaké dnes již neznámé potyčky.

Podle ráže by se dalo říci, že projektily 47–33 a 71–57 byly nejspíše střelivem do lehčích ručnic (píšťal), zatímco projektil 61–47 byl spíše střelivem využívaným střelcem z ručnice většího kalibru – hákovnice (Srovnání Durdík 1954, 75).

8. Vojenské konflikty ve východních Čechách ve 12. až 15. století – bitvy

Střetnutí v otevřeném prostoru neboli bitva je v různých podobách součástí lidských konfliktů již od jejich počátku. I to je jeden z důvodů, proč jsem se rozhodl v této práci věnovat převážně polním střetnutím. Samotná tato kapitola pak pojednává o 19 bitvách ze středověkých východních Čech, které známe díky zprávám dobových písemných pramenů.

Ukazuje se, že středověké písemné prameny znají především střety dotýkající se opevněných lokalit – hradů, měst, tvrzí a klášterů. Domnívám se, že to může být způsobeno kratším trváním klasických středověkých bitev oproti delšímu obléhání a dobývání opevněného sídla, které se mohlo protáhnout i na dobu několika týdnů.

Dalším důvodem pak dle mého mínění může být nižší atraktivita méně významných bitev pro středověké letopisce. Snaha o dobytí menšího opevněného místa, byť neúspěšná, mohla tak kronikářům stát za zaznamenání spíše než střetnutí malých oddílů, ke kterým však také muselo docházet. S tím souvisí i význam těchto událostí, neboť vyplenění města či dobytí tvrze nebo hradu, které bylo cílem vojenského tažení a upevnilo pozice vítězné strany, zajisté mělo větší váhu než boj menších skupin ozbrojenců v pohraničí.

Při pohledu na mapu zpracovávaných bitev (Viz. Mapa 2.), je nápadná převaha známých střetů v 15. století. Tato situace je nejspíše způsobena větším množstvím dochovaných písemných pramenů pro dobu od roku 1400. Částečně však může jít také o důsledek neklidného 15. století, které se neslo ve znamení husitských válek.

8.1. 1110 Bitva na Trotině

Začátek dvanáctého věku se ve střední Evropě nesl ve znamení politické nestability a bojů o vládu. V Polsku se s úmrtím panovníka Vladislava Heřmana rozhořela válka mezi jeho syny Boleslavem III. a Zbyhňevem. Do této války, která hrozila faktickým rozbitím polského státu, zasáhli i vládnoucí Přemyslovci

Bořivoj II. a olomouckým údělník Svatopluk. Boleslavovi se však podařilo oba Přemyslovce zneprátelit a roku 1105 se dokonce s podporou uherského krále Kolomana neúspěšně pokusil dosadit Svatopluka na pražský stolec. Ve válce se svým bratrem byl však úspěšnější a již následujícího roku Zbyhněva porazil (*Žemlička 2007*, 129–130).

Svatoplukovi se mezitím v Čechách dařilo postupně oslabovat Bořivojovu pozici. Český kníže, kterého nakonec opustil i bratr Vladislav, byl tak již v květnu roku 1107 sesazen. Novým panovníkem se stal Svatopluk, jehož vládu potvrdili čeští předáci, kteří mu také určili Vladislava za nástupce. Bořivoj se ovšem pokoušel získat vládu zpět s pomocí římskoněmeckého krále Jindřicha V., který zajal Svatopluka a do Čech vyslal vojenskou výpravu. Svatoplukův bratr Ota Černý však sebral vojsko a útočníky odrazil. Sám Jindřich nakonec za příslib výkupného Svatopluka propustil a potvrdil jeho vládu v Čechách (*Žemlička 2007*, 130–131).

Svatopluk se pak zúčastnil Jindřichova tažení do Uher v roce 1108 a také tažení do Polska roku 1109, na kterém byl 21. září zavražděn. Svatoplukovo místo nakonec zaujal Vladislav, který byl už dříve určen jeho nástupcem a kterého posléze potvrdil i Jindřich V. Z možných kandidátů na knížecí stolec se Vladislavově vládě postavil pouze jeho bratr Bořivoj (*Žemlička 2007*, 133–134).

Zajistil si podporu Wiprechta a Václava z Grojče a s jejich pomocí se v prosinci roku 1109 zmocnil Prahy a Vyšehradu. Vladislavovi však tehdy přispěchal na pomoc Ota Černý a Jindřich V., kterému český kníže slíbil za pomoc velké množství stříbra. Poté, co Jindřich přitáhl s vojskem do Čech, zjednal příměří a nechal Bořivoje a Václava z Grojče uvěznit, čímž získal Vladislav navrch. Po potlačení Bořivojova převratu se Vladislav vypořádal s bratrovými stoupenci, z nichž část utekla či byla vyhnána do Polska, kde v tu dobu žil také další Vladislavův bratr Soběslav. V atmosféře neklidu a bojů o moc nedůvěřoval Vladislav ani svému osvědčenému spojenci Otovi a nechal ho roku 1110 uvěznit na Křivoklátě (*Žemlička 2007*, 134–135).

Rozkolu mezi Vladislavem a Otou využil pak polský vladař Boleslav III. Křivoústý, když se svým vojskem a oddílem českých exulantů vedených Soběslavem vpadl do Čech s úmyslem nastolit za knížete Bořivoje, což vyústilo v bitvu na Trotině (*Žemlička 2007*, 134–135)

8.1.1. Popis konfliktu

O samotném střetu nás informuje více pramenů, nejdůležitější jsou však zprávy soudobých kronik polského kronikáře Galla Anonyma a českého letopisce Kosmy (*Honl 1969*, 59).

Na základě vyprávění pramenů víme, že Boleslav, kterého doprovázel Přemyslovec Soběslav, se svým vojskem vpadl do Čech. Vladislav I. však nelenil, sebral vojsko a vydal se vstříc nepříteli, který zatím postupoval bez plenění do českého vnitrozemí. Obě vojska se setkala na opačných březích Cidliny, kde došlo k jednání mezi polským a českým vládcem. Jednání však nikam nevedla a během následných manévřů podél Cidliny se žádnému z velitelů nepodařilo přinutit soka k bitvě. Polské vojsko sužované nedostatkem píce se tak raději vydalo k domovu, přičemž plnilo venkov a vypalovalo okolní vsi (*Musil 2009e*, 229–231; *Žemlička 2007*, 135).

Kosmas nás dále informuje, že Boleslav se svými oddíly přešel říčku Trotinu, odkud poslal napřed část vojska s raněnými a kořistí, zatímco sám se s jízdou na vhodném místě připravil k bitvě (FRB II, 173). Polský kronikář o přechodu Trotiny neví, informuje nás ale, že Boleslav rozbil svůj tábor u vstupu do hvozdu a začal s přípravami k bitvě. Před bojem pak Boleslav dodával svým mužům odvahy proslovem, ve kterém je měl burcovat do boje proti Čechům, kteří v minulosti plenili Polsko. Poté byla pro polské bojovníky sloužena mše a polští biskupové povzbuzovali vojsko kázáním (Gallus, 121–123). Posílení morálky bojovníků proslovem vojevůdce, či sloužením mší nebylo v raném středověku však ničím neobvyklým. Proslov vojevůdce je dokonce vzpomínán téměř u každé bitvy, často je pak líčen velice podrobně. Je však pravděpodobné, že obsah většinou není autentický a byl vymyšlen kronikáři až dodatečně. Obyčejně však bylo jejich součástí varování před nebezpečím pro zemi a bezbranné rodiny, ale také nabídka slávy a kořisti. (*Choc 1967*, 375–376).

Poté co skončila polní mše a kázání biskupů, měla se většina polského vojska vydat na zpáteční cestu hvozdem zpět do Polska. V týlu ustupujícího vojska byl pak Boleslav, který zde se svými válečníky očekával český útok. Na jiném místě měl pak bez Boleslavova vědomí čekat na Čechy palatin Skarbimír (Gallus, 123). S těmito informacemi Galla Anonyma se shodují i zprávy Kosmy, podle kterých poslal polský kníže muže obtěžkané kořistí, raněné a nemocné

napřed, zatímco sám se svou lehkou jízdou zaujal výhodné postavení pro boj (FRB II, 173).

Dle líčení Galla Anonyma Češi dostihli nepřítele ustupujícího do hvozdu a domnívali se, že Poláci utíkají a skrývají se v lese. Rozhodli se je tedy pronásledovat, přičemž se nesešikovali do oddílů a postupovali neuspořádaně, předbíhají jeden druhého. Polské oddíly se však na neuspořádaně útočící Čechy vrhly a porazily je. Při tomto neorganizovaném útoku měl padnout jako první šik českých a německých těžkooděnců v brnění. Přestože Vladislav viděl zničení svých elitních válečníků, rozhodl se pro další dva útoky, které však také neuspěly (Gallus, 124).

Kosmas pak popisuje hrdinský útok Dětriška, syna Buzova, který se svým oddílem bojovníků napadl polské vojsko z boku. Při tomto útoku pobil Dětríšek se svými muži mnoho nepřátel, nakonec byl ale sám zabit (FRB II, 173–174).

Gallus Anonymus potom vypráví o boji palatina Skarbimíra, který bojoval s oddílem Čechů na jiném místě oddělen lesem od Boleslava do té míry, že o sobě navzájem ani nevěděli (Gallus, 124).

Poté co české útoky selhaly a polské vojsko dostávalo navrch, dali se Češi na útěk. Údolí a les však znepřehlednily situaci natolik, že česká porážka nebyla zpočátku patrná. Boleslav, který se obával lsti, tak zakázal prchající české bojovníky pronásledovat. S pronásledováním Čechů započali pak Poláci až poté, co si plně uvědomili své vítězství (Gallus, 124–125). Pronásledování poraženého nepřítele, případně plenění jeho tábora bylo pak v raném středověku součástí většiny bitev. Je však zaznamenáno také několik případů, kdy vojevůdce, alespoň na čas, pronásledování nepřítele zakázal. Mezi ty se řadí také bitva na Trotině. Zde Boleslav III. zakázal svému vojsku pronásledování, neboť si patrně nebyl jistý svým vítězstvím a obával se léčky (*Choc 1967*, 397–398).

Porážka českého vojska byla zapříčiněna především neorganizovaností jeho útoku. Ta byla způsobena tím, že se české vojsko pustilo do bitvy rovnou z pronásledování a zaútočilo na Poláky, aniž by se zformovalo. České oddíly dorážely na bojiště postupně a byly tak polskými oddíly poraženy. Za normálních okolností by se obě vojska zformovala proti sobě, a až poté by vyrazila. Linie by sice po útoku zcela zachována nebyla, neboť poté co obě vojska vyjela, začali se bojovníci předhánět a vybírat si svého soka. Protože se však vojska střetla po

krátké době a obě vyjela současně, nedošlo k většímu rozrušení řady a ke srážce došlo po celé linii téměř současně (*Choc 1967*, 380).

Co se politické situace v Čechách týče, nepřinesla bitva na Trotině velké změny. Bojovníci Vladislava I. byli sice poraženi, ale ani Poláci neměli dost sil k dalšímu boji, a proto byli nuceni z Čech ustoupit. Vladislav I. tak dále vládl v Čechách, zatímco Soběslav nadále prodléval v Polsku a Bořivoj byl stále vězněm německého krále. K nedlouhému smíru mezi Soběslavem a Vladislavem pak došlo až v roce 1111, kdy byl Soběslav povolán zpět do Čech a byla mu svěřena správa Žatecka (*Musil 2009e*, 231).

Větší dopad než na tehdejší politickou situaci měl však polský vpád na rozvoj části severovýchodních Čech, do té doby stojící mimo souvislé osídlení. Důsledkem zprovoznění nové cesty bylo totiž zbudování miletínského hradiště, určeného k její ochraně, ale nejspíše také vznik loveckého dvorce v prostoru Dvora Králové a osady Úpa v prostoru Trutnova. Vznik nové stezky přes Krkonoše tak zpřístupnil tuto část Čech, která však byla i tak osídlena pouze řídce. Význam této nové komunikace a zdejšího osídlení pak vzrostl až ve druhé polovině 13. století s německou kolonizací zdejšího kraje (*Musil 2009a*, 171; *Wolf 2004*, 35).

Co se datace střetu týče, ze shrnutí Gallova i Kosmova líčení událostí vyplývá, že k bitvě došlo 8. října roku 1110 (*Jireček 1863*, 42; *Tomek 1857*, 166).

Ohledně počtů bojujících kroniky zmiňují silné ztráty na obou stranách (FRB II, 173–174; Gallus, 124–125). Dokonce se zdá, že se jednalo o největší raně středověkou bitvu na území východních Čech (*Musil 2009e*, 229).

8.1.2. Lokalizace konfliktu

Ještě před lokalizací samotného bojiště bude vhodné přistoupit nejprve k rekonstrukci pohybů vojsk na českém území a k určení místa, kde Poláci přešli pohraniční hory.

8.1.2.1. Lokalizace Boleslavova překročení hor

Z Kosmovy kroniky víme, že polské vojsko vedené Boleslavem III. a doprovázené Přemyslovcem Soběslavem vpadlo do Čech poměrně překvapivě, zatímco český kníže se svou družinou slavil svátek svatého Václava (FRB II, 171). Z domácích zpráv se tak nedovídáme, kudy vnikli Poláci na české území. Další podrobnosti nám ale přináší vypravování Galla Anonyma, podle kterého

Boleslav se svým vojskem otevřel novou cestu do Čech. Gallus dále zdůrazňuje, že Boleslav „*musel bez přestávky valit kmeny stromů a skály, stoupat na strmé hory, razit si cestu stinnými lesy a stavět mosty přes hluboké bažiny*“, přičemž již po třech dnech a nocích vyčerpávajícího tažení dorazil s armádou do českého vnitrozemí. Sám polský kronikář pak tento – pravda obdivuhodný – podnik neváhal srovnávat s Hanibalovým přechodem Alp (Gallus, 119).

Z Gallova líčení tak vyplývá, že polské oddíly musely při svém vpádu do země přejít hraniční hory a prokletit si cestu hraničním hvozdem. Boleslav III. se tedy roku 1110 nejspíše rozhodl pro novou cestu do Čech přes hraniční hory a hvozdy, která mu měla zajistit moment překvapení (*Musil 2009a*, 171; *Musil 2009e*, 228). Tradiční vstupy do země po zemských stezkách byly totiž dobře kontrolovatelné a chráněné, neboť byly zabezpečeny hradišti a strážnicemi, takže velitel nepřátelského vojska se po nich nemohl dostat přes hranice nepozorován (*Hraše 1885*, 85–87; *Wolf 2004*, 34).

Zatímco Kosmas nás o přechodu hor vůbec neinformuje, Gallův text nezná jejich jméno. Je však téměř jisté, že se jednalo o Krkonoše. K tomuto názoru se přiklonil již F. Palacký, kterého pak následovali v podstatě všichni další badatelé, zabývající se touto problematikou (*Honl 1969*, 60). Sám Palacký sice ještě nenavrhl přesnější trasu polského tažení, ale konstatoval, že Boleslav táhl „*ne obyčejnými v Krkonošech prosmyky a průseky, ale přes hory a doly strmé a neschodné, kdež se ho nejméně nadíti bylo*“ (*Palacký 1928*, 294).

O přesnější lokalizaci polského vpádu se poprvé pokusil Tomek, který na základě přehnaného líčení polského kronikáře usoudil, že Poláci přešli přes nejvyšší krkonošské vrcholy či snad údolím Úpy (*Tomek 1857*, 165). Další kdo se pokoušel o interpretaci Gallových zpráv, byl H. Jireček, který na základě ztotožnění Hostinného s Hostin-Hradcem usoudil, že toto hradiště bylo vybudováno za účelem strážení nové cesty proražené Poláky v roce 1110. V souvislosti s tím navrhl Jireček trasu polského vpádu na linii Okrzeszyna – Trutnov – Hostinné. Tato trasa by tak poukazovala na přechod mezi Vraními horami a Chvalečskými vrchy, který byl však ještě v 18. století považovaný za neschůdný (*Honl 1969*, 60; *Jireček, 1863*, 41).

J. V. Šimák pak umístil místo polského přechodu hor nejspíše do „*prohbi mezi Lysečinami a horami Vraními*“ (*Šimák 1930*, 119). Tato varianta je dnes všeobecně přijímána. Jedná se o prostor Libavského sedla mezi Vraními horami a

Lysečínami, které ovšem nejsou přímo součástí Krkonoš, nýbrž Broumovské vrchoviny (*Musil 2009a*, 171).

8.1.2.2. Lokalizace polského postupu hvozdem

Další postup Poláků českým pohraničním hvozdem je pak ještě více nejasný. Jireček navrhl pochod přes Trutnovsko k dnešnímu Hostinnému a dále k řece Cidlině (*Jireček, 1863*, 41). Šimák pak počítal s cestou od Kamenné Hory (dřívějšího Landeshutu) přes městečko Úpu (dnešní trutnovské Staré Město) a Hostinné k Miletínu (*Šimák 1930*, 123). Problémem těchto starších výkladů je však jejich postavení na dnes již všeobecně odmítaném ztotožnění Hostinného s Hostin-Hradcem (*Musil 2009a*, 172; *Musil 2009e*, 228). Podle V. Wolfa lze pak stanovit trasu polského tažení pouze velmi zhruba na linii Kamenná Hora – Trutnov – Dvůr Králové nad Labem – Miletín (*Wolf 2004*, 34). S větší jistotou však můžeme říci pouze, že potom, co překročilo pohraniční hory v místě Libavského sedla, pokračovalo Boleslavovo vojsko snad k oblasti dnešního Trutnova, kde nejspíše také přebrodilo Úpu. Další směr postupu vedl jihozápadně k Labi, které Poláci překročili a pokračovali dál. Přesnější trasu cesty nebo místa, kde Poláci překročili Labe, však lokalizovat nelze (*Musil 2009a*, 172).

Podle Galla Anonyma zvládli polští velitelé překročit pohraniční hory a prokřestit si cestu hvozdem, během pouhých třech dní a nocí, přičemž postupovali místy, kam „*dosud nevstoupila lidská noha*“ (*Gallus*, 119). Vzhledem k uvedenému času je však spíše pravděpodobné, že zde již existovalo řídké osídlení s cestami, které mohl znát některý z Čechů doprovázejících polské vojsko. (*Musil 2009a*, 173; *Wolf 2004*, 34). Existenci alespoň špatně schůdných cest pak předpokládal již Šimák (*1930*, 122).

Další otázkou je, kde Poláci opustili pohraniční hvozdy a kudy pak táhli dále k místu setkání s českým vojskem. Tomek sice nenavrhl konkrétní cestu skrze pohraniční hvozdy, ale dle jeho mínění postupovaly následně polské oddíly po pravém břehu Cidliny. České šiky vedené knížetem Vladislavem byli pak podle něj shromážděné na levém břehu řeky u vsi Lučice (*Tomek 1857*, 165). Jireček uvedl, že „*Polané vtrhli do kraje po levém břehu řeky Cidliny*“. Podobně jako Tomek tedy naznačoval, že polské oddíly opustily hvozdy někde v blízkosti Cidliny. Na rozdíl od něj ale předpokládal polský postup po levém břehu Cidliny.

Přitom správně podotkl, že Kosmas měl na mysli, že Vladislav se svým houfem stál na pravém břehu řeky blíže ku Praze (*Jireček 1863*, 41).

Šimák pak předpokládal opuštění hvozdu v oblasti dnešního Miletína a následný postup podél řeky Bystřice a dále „*volným krajem mezi Bystřicí a Cidlinou k poledni*“ (*Šimák 1930*, 122). Obdobnou trasu předpokládal i Wolf, podle kterého se polské vojsko vydalo z Miletínska „*sledujíc tok říčky Bystřice a poté Cidliny, až k soutoku Cidliny a Labe*“ (*Wolf 2004*, 34).

Polské vojsko tedy opustilo hvozdu buďto někde v oblasti Jičínska, odkud pokračovalo na jih podél toku Cidliny (*Musil 2009e*, 228), anebo už na Miletínsku a postupovalo dále k Cidlině asi podél Bystřice (Viz. Mapa 4.). Na druhou možnost může poukazovat hradiště Miletín poprvé vzpomínané v roce 1124 (*Wolf 2004*, 34). To však mohlo být vybudováno jak přímo na nové stezce přes Krkonoše, tak ve výhodné poloze umožňující chránit novou horskou i starou kladsko-polskou stezku (*Musil 2009a*, 172).

8.1.2.3. Manévry vojsk a návrat polských oddílů k domovu

Obě vojska se setkala 1. října na Cidlině poblíž vsi Lučice, ale vzhledem k tomu že je dělila řeka, k bitvě nedošlo. Obě armády pak manévrovaly dále po březích řeky (*Musil 2009e*, 229).

Během svého tažení podél Cidliny Poláci neplenili, nejspíše na naléhání Soběslava, který Boleslava prosil, aby ušetřil české země plenění (FRB II, 171; Gallus 119). Podle polského Galla Anonyma se pak Poláci několikrát pokoušeli přejít řeku, ale Češi jim v tom vždy zabránili. Z toho důvodu měl Boleslav nabídnout Vladislavovi možnost překročit v klidu řeku a svést bitvu, což měl Vladislav odmítnout. Boleslav tedy postoupil blíže k soutoku s Labem, kde překročil Cidlinu a vydal se vstříc Čechům, kteří však již byli pryč (Gallus, 120). Na druhou stranu podle Kosmy to byli Poláci, kteří lstí přinutili Vladislava překročit řeku, aby pak sami začali plenit nechráněnou zemi (FRB II, 172).

Průběh manévru obou armád podél toku Cidliny není úplně jistý. Tomek se tak například v souladu se svým tvrzením, že Poláci vtrhli do země po pravém břehu, domníval, že Boleslav s armádou nakonec překročil na levý břeh někde na dolním toku řeky u Labe a vydal se severně k ležení Čechů. Mezitím však české vojsko přešlo na pravý břeh Cidliny, takže ho Boleslav již nezastihl. Započal tedy s loupením a vydal se k domovu (*Tomek 1857*, 165–166).

Jireček se pak domníval, že Poláci táhli po levém břehu Cidliny až skoro k soutoku s Labem. Protože hrozil polský útok na Prahu, přešel český kníže Labe. Poláci však přebrodili Cidlinu, začali plenit kraj a vydali se po pravém břehu na ústup. Češi se podle Kosmova líčení domnívali, že šlo pouze o lest, ale Jireček dával za pravdu spíše Gallu anonymovi a jeho tvrzení, že se polský kníže opravdu hodlal postavit nepříteli. Boleslav však nepočítal s českým ústupem za Labe, takže se nakonec raději vydal k domovu, přičemž povolil plenění a rabování země (*Jireček 1863*, 41–42). Kosmas pak zmiňuje, že se poláci se následně utábořili u „*pontes Criucy*“ (FRB II, 172). Jireček tedy tyto mosty jménem Křivce, které již dříve Tomek (1857, 166) hledal „*někde u Lučice nebo spíš o něco doleji na Cidlině*“, kladl spíše do okolí „*Křivan*“ – dnešních Skřivan (*Jireček 1863*, 42).

K podobným závěrům jako Jireček došel i Šimák, který sice neřešil manévry vojsk podél Cidliny, ale mosty Křivce také umístil do okolí dnešních Skřivan (*Šimák 1930*, 123).

Lze tedy shrnout, že polské vojsko překročilo Cidlinu, což vedlo Čechy k tomu, že nepřítel hodlá pokračovat dál přes Labe směrem ku Praze. České vojsko se tedy přebrodilo na levý břeh Labe, kde vyčkávalo nepřítele. Poláci se však vzhledem k nedostatku zásob rozhodli dále nepokračovat a vydali se na ústup, který byl již spojený s pleněním a rabováním (*Musil 2009e*, 229). O nedostatku chleba, který donutil Poláky k ústupu, se pak zmiňuje i Gallus Anonymus (Gallus, 121). Je však také možné, že polské překročení Cidliny bylo pouze úhybným manévrem, který měl donutit Čechy překročit Labe, což umožnilo Polákům snazší ústup (*Musil 2009e*, 229). O polském úskoku by tak mohla svědčit i Kosmova zmínka o zdařilé polské lsti (FRB II, 172).

8.1.2.4. Lokalizace bojiště

Nyní lze tedy konečně přikročit k lokalizaci vlastního bitevního pole. Z Kosmových zpráv víme, že k bitvě došlo po polském překročení říčky „*Trutiny*“, jejíž překonání však nebylo snadné (FRB II, 173). Gallus Anonymus nám sice o přechodu výše zmíněné řeky nic neříká, zato však ve své kronice klade bojiště do blízkosti vstupu do pomezího hvozdu. Zároveň nás informuje, že se Poláci nemohli vrátit stejnou cestou, jakou přišli, neboť byla již obsazena českými oddíly a zavalena záseky (Gallus, 121–123).

Tradičně bývalo bojiště na Trotině lokalizováno poměrně hodně na sever východních Čech. To bylo mimo jiné způsobeno Gallovým líčením bitvy, které klade bojiště do blízkosti vstupu do pomezního hvozdu. Pomezní hvozdu se však nejspíše rozkládal i jižněji na dolním toku Trotiny (*Musil 2009e*, 231). Palacký se pak dokonce domníval, že české oddíly pronásledovali Boleslava „až za Trutnov, udeřili naň dne 8 Okt. Takovým klopotem, že teprv pod Krkonoší strhla se mezi oběma vojsky bitva veliká“ (*Palacký 1928*, 295).

Již Tomek tuto teorii zamítl z důvodu přílišné vzdálenosti a na základě skutečnosti, že na Trutnovsku nebyl v tu dobu vstup do hvozdu ale již hluboký les, ve které stěží došlo k bitvě. Z pramenů známý potok Trutinu tak určil jako říčku Trotinu. Následně se však dopustil omylu, když se domníval, že Trotina se na svém toku vlévá do Bystřice a dále pak teče do Cidliny. Vlastní bojiště tak kladl již na horní tok Trotiny do prostoru mezi Miletínem (Viz. Mapa 4.) a Cerekvicí (*Tomek 1857*, 166).

Jireček mínil, že se polské vojsko vydalo od Cidliny přes Bydžovsko a Nechanicko. O samotném bojišti se pak domníval, že „*Bitva ta stala se bezpečně v krajině mezi řekou Trutinou a řekou Labem*“. Připouštěl pak, že k bitvě mohlo dojít „*pod kostelem sv. Václava na Chloumku, mezi Hustiřany a Holohlavy*“. Po vítězné bitvě a dalším plenění české země se pak měly polské oddíly navrátit k domovu snad přes Trutnovsko, kudy do země přitáhly (*Jireček 1863*, 42).

Šimák předpokládal, že přestože podle Kosmy mělo být překročení Trotiny nesnadné, nemohlo k boji dojít na horním toku v okolí Vřešťova, kde teče říčka příliš úzkým údolím. Podle něj tak Poláci přitáhli od Cidliny z Bydžovska a následně svedli bitvu s českým vojskem snad „*v susedství Hořiněvsi*“, kde „*nesnadnost přechodu zaviňovala ne říčka sama, ale její močály*“. Zpět do Polska se měl Boleslav se svojí armádou vrátit přes Dvůr Králové a dále po stejné cestě, kterou přišel do Čech (*Šimák 1930*, 123).

Je tedy vidět, že úvahy o zpáteční polské cestě k domovu byly silně ovlivněny již zmíněným chybným ztotožněním Hostinného a Hostin-Hradce, což mělo často vliv i na lokalizaci bitvy. Přesto se však již Jireček a Šimák nejspíše správně domnívali, že k boji došlo na dolním toku řeky.

Další, kdo se pokusil o přesnější lokalizaci střetnutí, byl Vladimír Wolf, který bojiště také umístil na dolní tok Trotiny. Vycházel přitom z předpokladu, že polští velitelé zvolili nejrychlejší cestu k domovu, která vedla po staré polsko-

kladské stezce k zemské bráně u Náchoda (Wolf 2004, 34). Volba cesty byla pak nejspíše zapříčena českým vojskem, které obsadilo novou stezku pomezím hvozdem, čímž však byla oslabena ochrana tradiční cesty přes Náchodsko (Musil 2009e, 231).

Trotinu měli podle Wolfa přejít Poláci někde pod Sendražicemi. Zde se pravděpodobně také odhodlali svést s českými pronásledovateli bitvu. Na pláni mezi Trotinou a vrchem Chloumek došlo tak nejspíše k boji, neboť tento prostor představuje téměř ideální bitevní pole raného středověku, které umožňovalo plné rozvinutí bojové formace. Po bitvě pak překročilo vojsko Boleslava III. labský brod u Jaroměře a pokračovalo dál k Náchodu (Wolf 2004, 34–35).

Pro tuto lokalizaci by mohla mluvit i patronie kostelů v okolí. Jedná se o kostel sv. Stanislava v Sendražicích a nedaleký kostel sv. Václava na Chloumku (Viz. Mapa 5.). Je známo, že Svatý Stanislav byl jako jeden z polských patronů oblíben již v raném středověku. Je tedy možné, že jemu zasvěcený kostel zde byl postaven jako památka na padlé polské bojovníky ve snaze o narovnání česko-polských sporů po ukončení konfliktu. Kostely zasvěcené svatému Václavu byly pak často stavěny na místech bitev českého vojska a také tam, kde důležité zemské stezky vstupovaly do pomezího hvozdů. Tato skutečnost pak může ukazovat na to, že hvozd, o kterém se zmiňuje Gallus Anonymus, se nerozkládal pouze v oblastech více na sever, ale také více na jihu v blízkosti dolního toku Trotiny (Musil 2009e, 231; Wolf 2004, 35).

8.1.3. Archeologický potenciál konfliktu

Pokud byla bitva na Trotině skutečně svedena na dolním toku řeky v prostoru mezi Sendražicemi – respektive říčkou Trotinou – a vrchem Chloumek (Viz. Mapa 5.), lze konstatovat, že archeologická lokalita nemusela být zničena. Zdejší okolí je totiž využíváno především jako zemědělská půda.

Prostor mezi Trotinou a Chloumkem by tak mohl poskytovat příležitost k detektorovému průzkumu, který by mohl odhalit menší zbytky výstroje a výzbroje, které nebyly po bitvě sesbírány. Můžeme pak jen doufat, že nové poznatky přinese archeologický průzkum na stavbě nového úseku dálnice D11.

8.2. 1281/2 Bitva u Albrechtic nad Orlicí

Po smrti Přemysla Otakara II. na moravském poli čekalo české země několik těžkých let. Zatímco vítěz bitvy Rudolf Habsburský obsadil Moravu, královna Kunhuta pozvala do Čech braniborského markraběte Otu Dlouhého. Roku 1279 pak došlo v Sedlci k jednání mezi Kunhutou a Rudolfem, do kterého zasáhl i Ota. Výsledky jednání byly následující: správy Moravy se na pět let ujal Rudolf, zatímco správu Čech a poručnictví královny Václava se měl na stejnou dobu ujmout braniborský markrabě (*Žemlička 1998*, 208–209).

Samotným východním Čechám se vojenské akce tohoto období nevyhnuly už v prvních letech po smrti krále Přemysla Otakara II., kdy podnikl římský král Rudolf dvě tažení do Čech. Při prvním tažení v roce 1279 táhl s vojskem přes Brod dále do země až k Sedlci, kde došlo k výše zmíněnému jednání mezi ním a královnou Kunhutou. Následujícího roku pronikly Rudolfovy oddíly do Čech opět přes Brod s cílem rozpoutat povstání české šlechty proti zemskému správci Otovi Braniborskému. Všeobecné povstání však nepropuklo a Rudolfova armáda se na řece Želivce obrátila k návratu (*Musil 2009b*, 296).

Braniborská vláda nad zemí však byla nestabilní, v zemi panoval zmatek a braniborští a němečtí žoldněři plenili české země. Domácí šlechta si ovšem nepočínala o nic lépe a kořistila na královských a církevních statech. Avšak u části šlechty odpor vůči řádění cizích žoldněřů a nedůstojnému zacházení s královcem Václavem vedl dokonce k otevřenému odboji proti braniborské správě. (*Žemlička 1998*, 211–213). Z Dalimilovy kroniky známe i jména některých východočeských pánů, kteří s cizími žoldněři bojovali. Jedná se tak například o Tasa z Vízmburka z rodu erbu třmene a Petráně Zebínského, který byl předkem pánů ze Žampachu. Dalimil dále zmiňuje pány Mutinu Vřešťovského a Mutinu Skuhrovského, jejichž boje s cizinci dokonce klade do určitých míst ve východních Čechách (*Musil 2009b*, 296–297).

8.2.1. Popis konfliktu

Co se samotné bitvy týče, Dalimilova kronika zmiňuje pouze Mutinu Skuhrovského, který bojoval s Němci poblíž Albrechtic (FRB III, 197). Bližší informace nám kronikář nepředkládá. Dá se však předpokládat, že k boji došlo někdy v neklidném období let 1281 a 1282. Stejně tak můžeme předpokládat vítězství českých bojovníků (*Musil 2009b*, 296–297).

Povahu střetu, nebo dokonce jeho průběh neznáme. Vzhledem k absenci podrobnějších zpráv snad nešlo o větší bitvu, lze tedy spíše očekávat střetnutí Mutinových lidí s nějakou místní žoldněrskou posádkou, případně zákrok proti žoldněřům plenícím kraj.

Je také možné, že Dalimilova formulace „*Časté boje s Němci jmieváchu a mnoho jich na Němcích obdrževáchu... v Albrechticích Mutyně Skuhrovský...*“ (FRB III, 197) může znamenat, že pan Mutina vedl s braniborskou správou drobnou válku v okolí Albrechtic a neoznačuje tak jedno konkrétní střetnutí. Případně pak může jmenovat pouze nejvýznamnější z bitev, kterých se Mutina se svou družinou zúčastnil.

8.2.2. Lokalizace konfliktu

Přesnější lokalizace konfliktu je nejspíše nemožná. Prameny samotné však uvádějí Albrechtice a Mutinu Skuhrovského. Je tedy pravděpodobné, že se jedná o Albrechtice nad Orlicí a Mutinův predikát odkazuje k asi 20 kilometrů vzdálenému Skuhrovu nad Bělou, založení zdejšího hradu samotným Mutinou však není archeologicky doloženo (*Musil 2009c*, 350).

Samotná bitva mohla proběhnout někde v okolí Albrechtic (Viz. Mapa 6.), založených v souvislosti s vrcholnou kolonizací možná jako nové centrum oblasti místo staršího loveckého dvorce ve Chvojně (*Musil 2009c*, 314). Vzhledem k Mutinově predikátu, je snad možné bojiště očekávat spíše severovýchodně od Albrechtic směrem ke Skuhrovu³.

Pokud byly Albrechtice opravdu tehdejším centrem oblasti (*Musil 2009c*, 314), mohly se stát přímo ony terčem jedné z loupeživých výprav cizích žoldněřů a k boji tak mohlo dojít i v těsné blízkosti obce.

8.2.3. Archeologický potenciál konfliktu

Samotná lokalita není blíže určitelná, nelze tedy vyhodnotit její potenciál pro archeologii. Nejspíše však nelze předpokládat větší střet a tudíž není ani možné očekávat větší archeologický potenciál lokality. Spíše se tak domnívám, že

³ Jedná se spíše o mou domněnku, kterou však nejde potvrdit ani vyvrátit. Nicméně z pohledu na mapy I. vojenského mapování, ale i na dnešní mapy České republiky, je patrné, že krajina severovýchodně od Albrechtic je více osídlena a mohla tak být lákavějším cílem nepřátelských nájezdů.

lokalita nebude ani archeologicky zachytitelná, a to především v případě, že by k bitvě došlo na dnes již zastavěném území.

8.3. 1281/2 Bitva u Hořiněvsi

Stejně jako boj Mutiny Skuhrovského u Albrechtic je do východních Čech kladen i střet Mutiny Vřešťovského s braniborskými bojovníky v Hořiněvsi. Oba dva konflikty se pak odehrály v neklidných letech po smrti krále Přemysla Otakara II., za časů braniborské správy Čech (*Musil 2009b*, 297).

8.3.1. Popis konfliktu

Podobně jako u předešlého konfliktu i zde je pramenem k tomuto střetu Dalimilova kronika, která zmiňuje Mutinu Vřešťovského, který se utkal s Němci v Hořiněvsi (FRB III, 197). Další informace, nám kronikář opět nepředkládá, lze tak pouze usuzovat, že ke střetu došlo během let 1281 a 1282 a šlo o vítězné střetnutí východočeského šlechtice Mutiny Vřešťovského s nepřítelem. (*Musil 2009b*, 297).

Žádné bližší informace o střetu nemáme. Platí zde tedy to samé, co v případě bitvy u Albrechtic – neznáme přesnou povahu střetu, můžeme tedy pouze odhadovat, že se nejednalo o větší bitvu. Stejně tak nevíme, jestli se jednalo pouze o jediné střetnutí, či zda šlo o jednu z celé řady potyček, ve kterých Mutina proti německým žoldněrům bojoval.

8.3.2. Lokalizace konfliktu

Přesné místo boje neznáme, z pramenů vystupuje pouze Hořiněves a Mutina Vřešťovský (FRB III, 197). V případě vesnice se nejspíše jedná o Hořiněves na Královéhradecku, zatímco predikát Vřešťovský odkazuje k asi 5 kilometrů vzdálenému Vřešťovu (Viz. Mapa 7.). Mutinovým sídlem by zde byl nejspíše dnes již zaniklý hrádek v poloze Na hradě, neboť novější hrad blíže obci patrně souvisí až s páný z Rýzmburka (*Musil 2009c*, 312).

K boji pak mohlo dojít přímo v Hořiněvsi nebo v jejím nejbližším okolí. Případně se může nacházet bojiště i v širším okolí vsi, snad i na prostoru mezi Hořiněvsi a Vřešťovem.

8.3.3. Archeologický potenciál konfliktu

Lokalita není blíže určitelná, nelze tedy správně určit její případný archeologický potenciál. Je však možné připustit, že vzhledem k pravděpodobně menší velikosti střetnutí není potenciál lokality příliš vysoký. Takové střetnutí je těžko archeologicky zachytitelné, tím spíš, že nevíme, zda k bitvě nedošlo třeba na dnes již zastavěném území.

8.4. 1308 Bitva u Uherska

Po zavraždění krále Václava III. v Olomouci roku 1306 došlo ke sporům o následnictví na český trůn mezi rakouskými Habsburky a Jindřichem Korutanským. Nejprve byl králem povolán Jindřich Korutanský, manžel Anny dcery Václava II. Římský král Albrecht však prohlásil české země za odumřelé léno a s cílem dosadit na trůn svého syna Rudolfa vpadl s vojskem do Čech. Jindřich před postupujícím nepřítelem raději uprchl, takže Rudolf I. Habsburský byl v říjnu roku 1306 nakonec zvolen českým králem. Nový panovník ale již počátkem července následujícího roku zemřel během tažení proti odbojné šlechtě. Vlady v zemi se tak znovu ujal Jindřich Korutanský a jeho stoupenci (*Žemlička 1998*, 369–370).

Se ztrátou českého trůnu se ale římský král nehodlal smířit a ve snaze zajistit vládu svému dalšímu synovi Fridrichovi vpadl opět do země. Situace se však tentokrát pro Habsburky nevyvíjela příznivě. Albrechtova armáda sice oblehla Kutnou Horu, ale nakonec musela ustoupit do východních Čech na Hradecko. Zde v ležení u opatovického kláštera proběhlo jednání mezi Habsburky, Eliškou Rejčkou a věnnými městy. Královna-vdova a nakonec i zástupci měšťanů souhlasili s umístěním habsburských žoldnéřů ve východočeských městech. Tyto posádky měly přes zimu tvořit oporu habsburské strany a pokračovat v poziční válce s českým panstvem, zatímco Albrecht s většinou vojska odtáhl na Moravu. (*Musil 2009d*, 385–386; *Žemlička 1998*, 370).

Habsburské posádky tvořili z velké části němečtí žoldnéři, v českých zemích často zvaní Švábové. Tyto posádky ve východních Čechách počaly pak po odchodu Albrechta plenit český venkov ve snaze získat kořist a vylepšit svízelnou

zásobovací situaci, neboť zásobování žoldnéřů z Moravy se ukázalo jako velmi problematické. Svým řáděním proti sobě ale žoldnéři popudili zástupce východočeské šlechty, což vedlo k vzájemným konfliktům. K největší srážce došlo pak podle všeho někde poblíž Uherska roku 1308 (*Musil 2009d*, 386).

8.4.1. Popis konfliktu

O boji českého panstva s cizími žoldnéři a i tomto konkrétním střetu nás informuje Zbraslavská kronika, ze které se tak dozvídáme, že „*Nullus quidem dubitat, quin amissa victoria omnes illi exteri caruerunt gloria, quando circe Mutham campestri conflictu succubuerunt et omnes quasi aves capte ab aucupe per Bohemorum potenciam detenti fuerunt*“ (FRB IV, 113). Mnohem více podrobností však přináší kronikář Dalimil a jeho líčení bitvy se Šváby: „*Čechové s nimi v tvrdý boj vnidú. Nebo málo Čechův proti mnohu Švábov jdieše, a mezi Šváby devět hrabi bývalých bieše. Však Čechové ctně Šváby pobichu a mezi sobú vše koně zbichu. Ctibor z Uherska ten tu mezi nejlepšími bieše, a ten mnoho věžňův dobrých domův veteše*“ (FRB III, 212).

Z líčení pramenů tak vyplývá, že český oddíl nejspíše vedený blíže neznámým šlechticem Ctiborem z Uherska⁴ střetl s nepřítelem. V bitvě, ke které došlo snad někdy v lednu roku 1308, měly oddíly habsburských žoldnéřů přesilu, ale Čechové je nakonec se ztrátami porazili (*Musil 2009d*, 386).

Po bitvě čeští bojovníci pozajímali přeživší habsburské žoldnéře. Zajímavá je v tomto ohledu snad zmínka, že v žoldněřském houfu bylo „*devět hrabi bývalých*“ (FRB III, 212) Domnívám se totiž, že právě tyto šlechtici mohli být v zástupu „*věžňův dobrých*“, které zajal Ctibor z Uherska a u kterých snad doufal ve výkupné odpovídající jejich původu. Je však otázkou jestli v tomto případě nechtěl kronikář především říci, že v žoldněřském oddíle bojovalo 9 mužů na způsob těžké šlechtické jízdy (možná i s odpovídajícím doprovodem). Tomu by mohlo nasvědčovat, že jejich přítomnost je v textu označena přímo jako jeden z důvodů pro Čechy těžkého boje. Šlechtický původ těchto mužů tak možná nemusí být podstatný, nicméně není důvod ho vylučovat.

Co se týče počtů bojujících, žádné bližší údaje nemáme. Víme tak pouze, že „*málo Čechův proti mnohu Švábov jdieše*“ a po boji Ctibor „*mnoho věžňův*“

⁴ Zatímco soudobé prameny zmiňují pouze Ctibora, v pozdějších pramenech se objevuje ještě Jaroslav z Borohrádku (*Musil 2009d*, 386).

dobrých domov veteše“. Jediným konkrétním číslem tak zůstává zmínka o výše zmíněných 9 blíže neznámých šlechticích ve švábském oddíle (FRB III, 212).

8.4.2. Lokalizace konfliktu

Ohledně lokalizace nám Zbraslavská kronika mnoho neříká. Zmiňuje tak pouze boj v poli „*circa Mutham*“, tedy v okolí dnešního Vysokého Mýta (FRB IV, 113).

Pro další podrobnosti se tedy musíme opět obrátit k Dalimilovi. V jeho kronice se totiž dočítáme, že „*Sta sě, že sě Švábi na Chrudimi sebrachu, a do Mýta jdúce, mnoho vsí vzebrachu*“ (FRB III, 212). Nejspíše šlo o žoldnéře z Chrudimské posádky, kteří se vydali k Vysokému Mýtu, kde se měli spojit s místní posádkou. Společně se pak chtěli vydat vstříc zásobovacímu oddílu vyslanému Albrechtem z Moravy na pomoc východočeským posádkám (*Musil 2009d*, 386).

Dalimil nás dále informuje o českých zrádcích, kteří nepříteli varovali se slovy: „*Věřte, že vás Čechové střěhú*“. Švábové se však hrozby nezalekli a ještě se chvástali, že každý z nich „*chce deset' Čechov podstúpiti*“ (FRB III, 212). Zdá se mi tedy, že Ctibor z Uherska se chystal přepadnout žoldněrský oddíl táhnoucí k Mýtu. Jeho plán byl ale vyzrazen a čeští bojovníci tak přišli o moment překvapení.

V Dalimilově kronice však najdeme i poměrně přesnou lokalizaci vlastní bitvy, ke které mělo dojít „*mezi Turovem a Opočnem*“ (FRB III, 212). Habsburský oddíl tak nejspíše postupoval po tehdejší trstenické stezce, která zde měla jít od Slepotic a Moravanů přes Vraclav k Vysokému Mýtu (*Hraše 1885*, 34). Nedaleko Uherska někde na prostoru mezi Turovem a Opočnem se ale žoldněři utkali s oddílem Ctibora z Uherska, který je v těžkém boji přemohl (*Musil 2009d*, 386).

8.4.3. Archeologický potenciál konfliktu

Neznáme velikost bitvy a je tedy obtížné odhadnout archeologický potenciál lokality. Bojiště je však již v dobových pramenech poměrně přesně lokalizováno.

Ke střetu nejspíše došlo jižně od říčky Loučné mezi Turovem a Opočnem (Viz. Mapa 8.). Zdejší okolí je z větší části využíváno jako zemědělská půda a artefakty by tak nemusely být zničeny. Domnívám se tedy, že na tomto prostoru by bylo vhodné provést detektorový průzkum, který by mohl odhalit případné doklady bitvy, jako hroty šípů a menší části výstroje.

Další zajímavé poznatky by pak mohl přinést chystaný archeologický průzkum v souvislosti s výstavbou D35.

8.5. 1420 Bitva u Melechova

Podobně jako ve zbytku země zasáhly události husitských bouří i dění ve východních Čechách. Zdejší podmínky byly tehdy více než příhodné k šíření husitství. Byla zde solidní síť komunikací, měst, vsí, hradů a tvrzí, dále pak úrodná půda schopná uživit vojsko. Svůj význam měl také velký a opevněný Hradec, který byl již tehdy z velké části český. Není tedy divu, že východní Čechy zasáhly významné události již z počátku husitských válek (*Wolf – Musil 2009, 535*).

Mezi přední představitele východočeského husitství v této době patřil hradecký kněz Ambrož a ze šlechticů pak především Hynek Krušina z Lichtenburka. Kromě přívrženců husitství zde samozřejmě byli také jeho odpůrci, zástupci katolické šlechty, některá královská města a kláštery. Již z počátku se zde vedení husitské strany ujala šlechta v čele s pánem z Lichtenburka a ne chudina a radikálové, jako se tomu stalo jinde. Stejně tak jediným výraznějším představitelem východočeských husitů z řad kněžstva byl právě hradecký kazatel Ambrož (*Wolf – Musil 2009, 535; Šmahel 1996, 38*).

V březnu roku 1420 byla ve Vratislavi vyhlášena první křížová výprava proti husitským Čechám. V reakci na to dva vznikly pak v dubnu dva pražské manifesty odsuzující nepřitele a volající k odepření poslušnosti k Zikmundovi. Ve východních Čechách byly manifesty pražanů pochopeny jako výzva k pomoci s obranou Prahy. Hynek Krušina z Lichtenburka tak spolu s knězem Ambrožem zorganizoval vojenskou výpravu, která se sešla na vrchu Oreb u Třebechovic a vytáhla ku Praze, přičemž cestou vyplenila cisterciácký klášter Hradiště. Tato skutečnost by mohla poukazovat na to, že část husitských bojovníků nemusela vyrazit od Hradce, ale rovnou z panství Hynka Krušiny (*Šmahel 1996, 38–39*).

Odchodem husitů do Prahy byl však oslabený samotný Hradec, kterého se tak začátkem května bez boje zmocnila Zikmundova křížácká vojska. Křížová výprava pak pokračovala dál směrem ke Kutné Hoře a ku Praze. V květnu pak

došlo k nepokojům mezi posázavskými sedláky a uhlíři, kteří odmítli dále dodávat uhlí do Kutné Hory, tato situace pak vyústila až k ozbrojenému střetnutí uhlířů a dalších venkovanů vedených ledeckým farářem Petrem s královskými vojáky (Wolf – Musil 2009, 535–537; Šmahel 1996, 38–39).

8.5.1. Popis konfliktu

Již před pádem Hradce Králové do Zikmundových rukou přestali uhlíři z Posázaví dodávat uhlí do kutnohorských dolů. Později se dokonce začali společně s místními sedláky shromažďovat na vrchu Melechov mezi Lipnicí a Ledčí nad Sázavou. Kutnohorští, kteří se snad i obávali vzniku nového husitského centra v Posázaví, se však za příslib různých výhod pokoušeli přimět uhlíře k obnovení dodávek uhlí. To se jim také podařilo, neboť část uhlířů shromáždění opustila a vrátila se do práce. (Wolf – Musil 2009, 536; Šmahel 1996, 39).

Otázkou samo o sobě je už shromáždění husitů na Melechově a jeho účel, neboť shromáždění muselo být podle všeho dobře organizované. Tomu nasvědčuje jak účast uhlířů ze širokého okolí, kteří vstoupili do stávků, tak přítomnost děl, které se měly objevit ve výzbroji venkovského obyvatelstva. Na tyto otázky se pokoušel najít odpověď Pavel Rous, podle kterého celé melechovské shromáždění zorganizoval Čeněk z Vartenberka (Rous 1994, 15).

Podobně jako Hynek Krušina z Lichtenburka na Orebu u Třebechovic, se pán z Vartenberka nejspíše pokusil vybudovat na svých panstvích vojsko, které mělo sloužit k obraně Prahy před první křížovou výpravou. Čeněk využil nálad mezi uhlíři a zorganizoval jejich rozsáhlou stávku. S pomocí svých vazalů a husitských kněží pak začal na Melechově shromažďovat vojsko z velké části tvořené venkovským lidem, které však mělo být vedené šlechtou a o jehož vyzbrojení se patrně postaral sám pán z Vartenberka. Avšak zatímco Hynek Krušina se svými orebity vyrazil Praze na pomoc, z Posázaví žádné vojsko nedorazilo. Ať už byli důvody jakékoliv, Čeněk patrně ztratil na celém podniku zájem (Rous 1994, 15–19).

Dny plynuly a místo rozkazů z Prahy tak začaly přicházet zprávy o postupu křížové výpravy. Vartenberkova klientela se spolu s dalšími vůdci shromáždění začala z Melechova vytrácet, část uhlířů se pak nechala zlákat kutnohorskými nabídkami a vrátila se do práce. Nakonec snad dorazila i zvěst o přeběhnutí pana Čenka na Zikmundovu stranu. Z původně zamýšlené armády tak

zbyla pouze část přesvědčených husitů, kteří však stále disponovali výzbrojí a vozy od Čenka z Vartenberka a hodlali se vydat ohrožené Praze na pomoc. Do svého čela tak zvolili faráře Petra z Ledče a vydali se na cestu (*Rous 1994*, 15, 19–22).

O těchto a o následujících událostech nás informuje několik pramenů, z nichž časově nejbližší jsou Husitská kronika Vavřince z Březové a takzvaná Kronika Univerzity pražské. Z mladších zpráv je pak v tomto případě zajímavá kronika Václava Hájka z Libočan, který základní informace přebírá od Vavřince z Březové, ale zároveň přináší nové důvěryhodné detaily, které mohl získat z dnes již neznámého pramene (*Rous 1994*, 5).

Vavřinec z Březové nám tedy o osudu melechovských husitů přináší informaci, že po tom co se vydali na cestu, přepadl husity oddíl ozbrojených královských jezdců z Kutné Hory. Kališníci se však obklopili vozy a bránili se střelbou „*de bombardis et balistis*“, tedy děly a samostřily. Ve staročeském překladu kroniky se pak sedláci postavili na odpor a „*kamení a střelbou stříleli sou*“ (FRB V, 370).

Jak je vidět pozdější staročeský překlad opomíjí jak zmínku o použití vozové hradby, tak zprávy o použití děl na straně husitů (FRB V, 370). Je však důležité, že jak podle obou variant Vavřincova textu, tak podle pozdějších pramenů, nakonec husité zvítězili. Radost z vítězství byla však zkažena smrtí faráře Petra, který v boji padl – podle pramenů zasažen šípem do hlavy. Po ztrátě svého vůdce se pak většina sedláků měla rozejít zpět do svých domovů (FRB V, 370; *Rous 1994*, 7–8). Zajímavá je pak informace Václava Hájka z Libočan, který dodává, že Petrovu roli převzal rychtář ze Zahrádky Vávra, který vedl ostatní dále k Táboru, ale „*mnozí se na té cestě z houfu potajmu rozešli a vrátili se do svých domovů k ženám a dětem*“ (*Rous 1994*, 8).

Na zprávách o průběhu boje jsou zajímavé především zmínky o užití děl a vozů. Je totiž poněkud překvapivé, že když nepřátelští jezdci zaútočili, údajně neozbrojení sedláci se obklopili vozovou hradbou a začali se bránit palbou z děl (FRB V, 370; 584). Otázku, kde vzali posázavští husité vozbu a palné zbraně, lze snad vysvětlit tak, že obojí jim poskytl (možná i s obsluhou) Čeněk z Vartenberka. Když pak se svými vazaly od celého podniku upustil, vozy a zbraně zůstaly na Melechově (*Rous 1994*, 18–19). Dostatek palných zbraní v Posázaví, kterými Čeněk mohl vyzbrojit svoje vznikající venkovské vojsko,

nejspíše pak dokládá, že v této době už byly na českém území relativně dostupné (Durdík 1954, 71). Podle Vavřince, který píše, že nepřítel byl odražen palbou „*de bombardis*“ (FRB V, 370), se mělo jednat o velká děla – bombardy, ve staročeských pramenech známé také jako pušky. Kronika Univerzity pražské však uvádí, že sedláci stříleli „*de pixidibus*“ (FRB V, 584), tedy z palných zbraní – pušek nebo děl. Vzhledem k nutnosti dopravit děla na Melechov a jejich pozdějšímu účinnému použití v boji se tak lze domnívat, že šlo spíše o menší děla – houfnice (Rous 1994, 14).

Na použití vozů jako obranného prvku v boji je pak zajímavé, že se jedná o třetí nejstarší známý popis užití tohoto manévru. Tato skutečnost rozvířila mezi badateli diskuzi ohledně prvenství v užití vozové hradby. V případě melechovské bitvy připadají v úvahu dvě možnosti. Je tak možné, že posázavští husité se dozvěděli o užití vozů u Nekměře a Sudoměře Žižkou v roce 1419 a tuto taktiku s úspěchem použili. Stejně tak však nelze vyloučit, že užití bojové vozby se v té době nezávisle objevilo na několika místech země (Rous 1994, 14).

Co se počtů bojujících týče, kronika Vavřince z Březové neudává přesné počty, nicméně uvádí, že královských jezdců bylo 20 na jednoho sedláka. Během boje však bylo královských „*několik zbito*“, takže se raději stáhli a ke Kutné Hoře se vraceli s „*mnohými raněnými*“. Ze ztrát kališníků pak uvádí pouze padlého faráře Petra (FRB V, 370). Václav Hájek z Libočan pak dodává, že v bitvě padlo okolo 14 husitských bojovníků (Rous 1994, 8). Ohledně údaje o přesile královských jezdců, se Pavel Rous domnívá, že ve skutečnosti nešlo o dvacetinásobnou převahu. Pravděpodobnější je tak, že přinejmenším část husitského houfu tvořili ozbrojení válečníci a Vavřincova zpráva by tudíž znamenala, že „*na 20 dobře ozbrojených jezdců připadl jeden také dobře ozbrojený bojovník*“ (Rous 1994, 14).

Datum střetu není zdaleka jasné. Vavřinec z Březové uvádí, že k melechovskému shromáždění a následné bitvě došlo „*circa idem vero tempus rege Hungarie in Montibus Chutnis existence*“. Staročeský překlad Vavřincova textu pak říká, že k sebrání uhlířů a sedláků došlo přímo v čase, kdy Zikmund pobýval v Hoře (FRB V, 369).

Pod dojmem těchto zpráv se ve starší literatuře objevuje datace těchto událostí asi kolem května 1420 (Rous 1994, 10). O podrobnější dataci se tak pokusil až Šimák, který datoval melechovské události ještě před příchod

Zikmundova vojska do Kutné Hory. Vycházel přitom z předpokladu, že kutnohorští měšťané by s tisíci Zikmundovými vojáky za zády „*sotva by byli prosbami a dary lákali, mohouce donucovat mocí*“. Navrhl dokonce přesné datum střetu, vycházejíc z patronie nedalekého kostelíka, zasvěceného svatému Vojtěchu. Podle něj se tak bitva mohla odehrát 23. dubna (Šimák 1920).

Šimákovy závěry však později odmítl Kejř, který zavrhl návrh data postavený na zasvěcení kostela. Dále pak na základě Vavřincova chronologického líčení roku 1420 a zařazení melechovského shromáždění mezi kutnohorská jednání a příchod táboritů do Prahy navrhl, že ke shromáždění mohlo dojít okolo 15. května a k vlastnímu boji pak o tři dny později. Rous se však domnívá, že sám Vavřinec ve skutečnosti přesné datum shromáždění neznal. Z Vavřincova pohledu mělo jistě předstíhat líčení průběhu důležitých kutnohorských jednání a zařazení melechovských událostí hned za ně mělo tak pouze přibližovat okolnosti králova pobytu v Kutné Hoře. Rous tedy usoudil, že „*z posloupnosti kronikářových odstavců – relací nelze proto v tomto případě odvozovat skutečné chronologické pořadí popisovaných dějů*“ (Rous 1994, 11–12).

8.5.2. Lokalizace konfliktu

Pro lokalizaci bojiště je důležité už místo shromáždění. Vavřinec z Březové uvádí jako místo, kde k němu došlo „*monte quodam medio inter Ledecz et castrum Lipnitz*“ (FRB V, 369). Tímto vrchem mezi Ledčí nad Sázavou a hradem Lipnicí je patrně Melechov, který byl jako místo srazu nepřímo určen již v 18. století. Jediný vrchol, který by ještě snad mohl připadat v úvahu je návrší Vlčí Hůra ležící západně od Melechova (Rous 1994, 8–10).

Důležitější než místo srazu je však místo střetu samotného. Jiné místo než horu, na které došlo ke shromáždění, z líčení pramenů neznáme. Je tedy pravděpodobné, že k boji došlo již nedaleko místa srazu. V této souvislosti je tak tradičně uváděna ves Bojiště s přilehlým lesem Bojisko (Viz. Mapa 9), která se nachází necelé 4 km severozápadně od Melechova (Rous 1994, 9). Podle Vavřince se zbytek shromážděných husitů vydal na cestu k Táboru (FRB V, 370), což by však nedávalo smysl, neboť Bojiště leží v opačném směru. Jiná situace by ovšem nastala, pokud by cílem výpravy byla Praha, jak se domnívá Rous. V tomto případě by se tak dalo předpokládat, že husité se chtěli dostat k Praze podél Sázavy. Po prvním střetu s nepřítelem se ale velká část shromážděných rozešla

zpět do svých domovů. Zbývající kališníci si tak nejspíše uvědomili, že se do Prahy skrz nepřátelské území nedostanou, a vydali se raději k Táboru (*Rous 1994*, 19–20).

Sama vesnice jménem Bojiště je známá až roku 1720 (*Profous – Svoboda – Šmilauer 1960*, 132), nicméně již roku 1598 se připomíná „*ves Welka s kostelíkem na Bogissti řečeným*“ (*Profous – Svoboda 1957*, 495). První známá zmínka o kostele samotném pochází pak už z roku 1560 (*Profous 1947*, 108). Zdejšímu kostelu ve vztahu s bitvou se věnoval už Šimák, který navrhl, že kostel mohl být vystavěn právě na památku husitského vítězství. Podle něj je možné, že kostelík nechal vystavět významný kališnický šlechtic Mikuláš Trčka z Lípy, který byl mimo jiné i správcem ledečského panství. Nebylo by totiž zvláštní, kdyby pan Mikuláš, který nechal postavit kostel Božího Těla na Orebu u Třebechovic, vystavěl také kostelík na památku vítězné husitské bitvy. Od roku 1568 se Trčkové z Lípy stali majiteli ledečského panství a podle Šimáka tak mohl být stavitelem i jiný člen tohoto husitského rodu (*Šimák 1920*)⁵ Dnes se kostel nachází na území osady Malé Bojiště, která je součástí současné obce Bojiště (<http://www.ledecko.cz/obce-v-regionu/bojiste/pamatky/kostel/>).

Ještě starší než kostel sám je však patrně les. Již v Sedláčkově místopisném slovníku se tak můžeme dočíst, že nejdříve zde byl „*jen les zvaný tak na památku nějakého vítězství*“ (*Sedláček [1909]*, 39). Nejstarší zmínka o lese je však až z roku 1587 (*Profous 1947*, 108). V souvislosti s tím je velice zajímavá část popisu bitvy podle Václava Hájka z Libočan, který tvrdil, že k boji došlo v lese a z jehož líčení vyplývá, že pro jízdu obtížný boj v zalesněném terénu byl jedním z důvodů porážky královských (*Rous 1994*, 8; 13). Naproti tomu nelze však opomenout zprávy časově nejbližší kroniky Vavřince z Březové. Její latinská i mladší staročeská verze totiž udávají, že k boji došlo v polích (FRB V, 370). Průběh střetnutí, kdy se napadení husité byli schopni včas obklopit vozy a připravit děla k palbě, by však mohl napovídat, že Hájkovy údaje mohou mít reálný základ a bojovníci vedení farářem Petrem zaujali pozice v lese nebo alespoň na jeho okrajích (*Rous 1994*, 13).

⁵ Šimák předpokládá, že někdo z Trčků mohl být stavebníkem, neboť jemu známá nejstarší zmínka o kostele pochází z roku 1587 (*Šimák 1920*), první zprávy o kostele jsou však již z roku 1560 (*Profous 1947*, 108). Kostel tak prokazatelně stál už 8 let předtím, než se panství dostalo do rukou Trčků z Lípy.

Dále není bez zajímavosti, že jižně od kostela se nachází pomístní jméno Na návsi. Podle starší literatury měla na tomto místě stát vesnice, která zanikla během bitvy. Pozůstatky této vsi (konkrétně roubení studen) pak měly být patrné snad ještě v první polovině 20. století (*Rous 1994*, 9; 13). Pomístní jméno Na návsi se pak na mapách zachovalo až do dnešních dnů (Viz. Mapa 10.).

Jestli zde existovala osada, která zanikla během boje, není vůbec jisté. Nicméně pokud by tomu tak opravdu bylo, lokalizace střetnutí by byla poměrně dost zpřesněna.

8.5.3. Archeologický potenciál konfliktu

Bitva samotná nejspíše nebyla příliš dlouhá ani krvavá. Je však otázkou, kolik bojovníků se jí zúčastnilo. Zprávy Vavřince z Březové nepřinášejí žádné konkrétní číselné údaje, tedy kromě údajné dvacetinásobné přesily královských jezdců (FRB V, 370). I vzhledem k Rousově interpretaci těchto informací (*Rous 1994*, 14) však podle mě nelze počítat s příliš velkým počtem bojujících. Tomu dle mě nasvědčují také Vavřincovy zprávy o několika zabitých a mnoha zraněných (FRB V, 370) a Hájkovo líčení bitvy, ve kterém je zabito okolo 14 husitů (*Rous 1994*, 8).

Ke střetu došlo někde v blízkosti kostela sv. Vojtěcha, možná v dnešním lese Bojisko či snad přímo na místě zvaném Na návsi. Velkou část okolního terénu zabírá les a zemědělsky využívaná půda. Většina případných artefaktů z bitvy by tak neměla být zničena a lokalita by tak měla i přes pravděpodobný menší rozsah střetnutí poskytovat zajímavý prostor pro detektorový průzkum, který by mohl například potvrdit prameny zmíněné užití děl v boji.

8.6. 1421 Bitva u Podůlšan

Poté co se v květnu 1420 Zikmund zmocnil oslabeného Hradce Králové, pokračoval v čele křížové výpravy dál do středních Čech ku Praze. Do východních Čech se však vrátil kněz Ambrož a spolu s husitskými šlechtici Alešem Vřešťovským z Rýzmburka, Benešem z Mokrovous a Jiříkem z Chvalkovic se pomocí lsi Hradce opět zmocnil, výše jmenovaní šlechtici byli pak zvoleni královéhradeckými hejtmany. Zikmund poté vyslal od Prahy k Hradci snad až 10 000 bojovníků s cílem město opět ovládnout. Ti se pokusili pomocí lži

zmocnit města, avšak neuspěli a museli s nepořízenou odtáhnout (*Wolf – Musil 2009, 536–537; Šmahel 1996, 38–39, 45–46*)

Poté co byl Hradec opět pevně v rukou husitů, pokoušeli se Hradečtí eliminovat centra opozice v podobě klášterů. Již koncem listopadu tak vyplenili cisterciácký klášter Svaté Pole u Opočna. Nebezpečí pro Hradec však představoval hlavně opevněný klášter v Opatovicích. Ten se tak pokusili hradečtí husité vedení hejtmánem Alešem Vřešťovským z Rýzmburka obsadit poprvé již před vánočními dny roku 1420, byli však početnou posádkou kláštera odraženi (*Wolf – Musil 2009, 538*).

I na začátku roku 1421 docházelo mezi přívrženci kalicha a jejich odpůrci ve východních Čechách k bojům a násilnostem. Mezi východočeskými odpůrci husitství přitom vynikali především dřívější obránci kláštera v Opatovicích z roku 1420 Jan Městecký z Opočna a Hynek Červenohorský z Náchoda. Pokračovalo také snažení Hradeckých zbavit se Opatovického kláštera, který se v březnu pokusili opět napadnout (*Wolf – Musil 2009, 539*).

8.6.1. Popis konfliktu

O tomto střetu nám přináší zprávu staré letopisy české, podle kterých táhli Hradečtí 22. března s vozy k Opatovickému klášteru. Hradečtí byli však u podůlšan poraženi nepřítelem, který jich zde na 300 zajal a odvedl do Opatovic (SLČ, 57). V bitvě zahynul hradecký hejtmán Lukáš, který zastupoval Aleše Vřešťovského. Ten totiž jako člen husitského poselstva pobýval v Polsku (SLČ, 57; *Šmahel 1996, 79*).

Podobné informace o bitvě nám přináší i Starý kolegiát, podle kterého: „Eodem anno sabbato ante Palmarum illi de Opatowitcz Grecenses prope Podolssan vicerunt, et Lucassonem capitaneum interfecerunt et ad dimidium tercium centenarium captivorum in claustrum deduxerunt“ (FRB VII, 28).

Z údajů o 300 (SLČ, 57) nebo 250 (FRB VII, 28) zajatých vidíme, že šlo o větší střet, kterého se účastnili stovky bojovníků. Některé prameny však připouštějí, že do tohoto čísla, byli započítáni i padlí husité (*Šůla 2006, 143*), což se jeví i jako pravděpodobnější varianta. Nicméně víme tedy, že hejtmán Lukáš táhl k Opatovicím přinejmenším s několika sty bojovníky. Co se týče počtu opatovických obránců, neznáme z pramenů žádné přesné číslo. Lze však předpokládat, že klášter nebyl schopen ani s přispěním svých spojenců uživit

posádku, jejíž stav by se blížil počtům útočícího vojska (*Richter 2013*, 47). Hradečtí husité by se navíc těžko vydali dobývat klášter, který byl podle všeho opevněný (*Nohejlová 1925*, 17), pokud by jejich oddíly neměli nad nepřítelem potřebnou přesilu. O velikosti opatovické posádky pak museli mít hradečtí hejtmani alespoň přibližnou představu přinejmenším od předešlého útoku na klášter v prosinci minulého roku.

Víme tedy, že hradečtí husité s vozy se vydali k Opatovicím pod vedením hejtmana Lukáše (SLČ, 57; FRB VII, 28). Posádka kláštera se však o jejich tažení dozvěděla, snad informována zvědy (*Michl 1955*, 39) či loajálními poddanými ze vsi, v jejíž blízkosti prošel husitský oddíl (*Richter 2013*, 45), a vyrazila jim vstříc. U Podůlšan se však obráncům kláštera podařilo početně silnějšího nepřítele nejspíše přepadnout a na hlavu porazit (*Wolf – Musil 2009*, 539).

Opatovická posádka se tak sice opět ubránila hradeckým husitům, klášter sám byl ale zničen již za nedlouho během velkého východočeského tažení husitů někdy po Velikonocích 1421 (*Wolf – Musil 2009*, 540).

Co se datace bitvy týče, prameny se rozcházejí. Zprávy pocházející ze starých letopisů datuje střetnutí na bílou sobotu, tedy 22. března 1421 (SLČ, 57). Podle kroniky Starého kolegiáta však k boji došlo „*sabbato ante Palmarum*“ tedy na sobotu před květnou nedělí – 15. března 1421 (FRB VII, 28).

8.6.2. Lokalizace konfliktu

Prameny bitvu shodně lokalizují k Podůlšanům (SLČ, 57; FRB VII, 28). Staré letopisy pak navíc uvádějí, že hejtman Lukáš byl zabit na drahách (SLČ, 57).

Otázkou je, proč by se hradečtí husité vydali k Opatovicím právě přes Podůlšany. Snad zvolili jedinou cestu, po které mohli v daných podmínkách jet vozy, možná si ji zvolili záměrně ze strategických důvodů (*Nohejlová 1925*, 40). Je však také možné, že při výběru trasy sehrály svou roli jarní záplavy, které znemožnily jiné varianty pochodu. V úvahu také připadá, že hejtman Lukáš chtěl nepřítele překvapit a rozhodl se nevyužít nejkratší trasu přes Vysokou, ale vydal se delší cestou přes Podůlšany, odkud nebyl útok očekáván (*Richter 2013*, 44).

Pro lokalizaci bojiště však v tomto případě není důvod k výběru dané cesty zdaleka tak důležitý jako fakt, že k boji došlo podle pramenů u Podůlšan. Kdyby ke střetu došlo blíže k jiné vsi, tehdejší kronikáři by to jistě zaznamenali. Nesmíme totiž zapomínat, že rukopisy, ze kterých pochází tyto zprávy, vznikly v

kališnickém prostředí středověkého Hradce Králové, a proto lze u jejich autorů očekávat znalost místního terénu a s tím související přesnou lokalizaci (Šůla 2006, 147–150). Nabízí se například srovnání s bitvou u Strauchova dvora, kterou hradecký kronikář umístil přímo na místo jednoho ze dvorů v okolí Hradce, zatímco jiné vzdálenější prameny si vypomohly pouze nepřesnou lokalizací k Hradci Králové (Šůla 2006, 66–67).

Zajímavá je pak zmínka o smrti hejtmána Lukáše „*na drahách*“ (SLČ, 57). V tomto případě je nejdůležitější význam tohoto spojení. Na první pohled je patrná souvislost s cestami a nabízelo by se tak nějaké rozcestí, což by však byla chyba. V blízkosti Podůlšan sice dnes neexistuje, ale pokud se pokusíme vyhledat pomístní jméno Na drahách na jiných místech země, zpravidla ho nalezneme uprostřed luk a polí, daleko od významnějších komunikací. Toto spojení totiž nejčastěji označuje pastviny a vyjadřuje tak skutečnost, že „*dobytek hnaný na pastvu nebo na pastvišti samém si vyšlapává cestičky, dráhy*“ (Cuřín 1969, 64).

Objevuje se však také názor, že prameny zmíněné bojiště „*na drahách*“ znamená, že k bitvě došlo „*na polní cestě, kdy vozy jedoucí v řadě za sebou neposkytovaly potřebnou ochranu*“ (Šandera 2007, 86). Richter se pak domnívá, že „*pomístní jméno Na drahách označuje často místo, kde dochází ke křížování či průběhu cest*“ (Richter 2013, 45). Slovo dráha má opravdu v češtině od nepaměti význam cesta, avšak především jako „*cesta pro dobytek na obecní pastviny, průhon*“. S tím souvisí i skutečnost, že většinou se objevuje v plurálu, a to ve významu průhon nebo obecní pastviště. Dá se také předpokládat, že toto slovo bylo „*už v staré době obecným jménem*“ (Cuřín 1969, 63–64). Na základě výše uvedených informací se domnívám, že spojením „*na drahách*“ je v pramenech opravdu míněna pastvina nebo cesta k ní vedoucí.

Tím ovšem není vyloučeno, že husitský oddíl postupoval v řadě za sebou po polní cestě, jak se domnívá Šandera (2007,86), neboť se mohlo jednat o cestu vedoucí kolem pastviny a ze které snad odbočoval i průhon na pastviště. Nezapomínejme pak, že prameny zmiňují, že „*Lukáše, jich hajtmána, tu na drahách zabili*“. Ten však mohl být zabit až po bitvě – například na útěku. Šandera (2007, 86) pak naznačuje, že Lukáš mohl být dokonce po bitvě popraven. K bitvě samotné tak nemuselo dojít „*na drahách*“, ale pouze někde poblíž.

Zdá se tedy, že k boji mohlo dojít v blízkosti pastviny, kde mohly být příhodné podmínky k přepadení postupujících husitů. Okolní terén byl bažinatý a

z částí zalesněný⁶. Samy Podůlšany (dříve Podolšany či Podwolšany) se pak nazývají podle lesa (*Nohejlová 1925, 6*), pomístní jméno Olšiny se dokonce dodnes vyskytuje severovýchodně od vsi.

Jak už bylo tedy řečeno, spojení a pomístní jméno Na drahách označuje nejčastěji pastvinu, ale bohužel v blízkosti Podůlšan se takové pomístní jméno nevyskytuje. Ovšem jihovýchodně od vsi se do dnešních dnů zachovala pozemková trať Na ohradách (Viz. Mapa 11.). Na základě příkladů z jiných míst země pak víme, že toto jméno označuje pozemek, na kterém stála ohrada, ve které se pásł dobytek (*Doucek 2005; Kuneš 2011, 50; Voškerušová 2007, 254*)⁷. Jedná se tak vlastně jen o jiné označení pastviny.

Rozhodnout zdali může být pozemková trať Na ohradách místem, kde došlo v roce 1421 k boji, je přinejmenším problematické. Na I. vojenském mapování je sice zakreslena poblíž cesty vedoucí k Opatovicím v těsné blízkosti lužního lesa, takže se zdá, že pro případ by toto místo bylo víc než vhodné. Problémem však je, že I. vojenské mapování vzniklo v druhé polovině 18. století a zobrazuje tak krajinu asi 350 let po bitvě. Okolí Podůlšan bylo navíc citelně ovlivněno výstavbou rozsáhlé rybníční sítě a s ní souvisejícím hloubením Opatovického kanálu a dalších struh na konci 15. a v 16. století (*Lochmann 1970, 219–221*).

Nicméně rybník Čeperka, který byl Podůlšanům nejbližší, existoval již v době bitvy, neboť vznikl v rámci aktivit opatovických benediktinů (*Lochmann 1970, 221*). Podle všeho na pozemek Na ohradách rybník nezasahoval, a tudíž mohl být využíván jako pastviny⁸

Již dříve se o lokalizaci střetu pokusil *Klub přátel historie Opatovic nad Labem a Pohřebačky* s pomocí pana Josefa Novotného, který označil místo, kde se dle vyprávění měly nacházet lidské kosti a další nálezy. Mělo jít o starou cestu

⁶ Lužní les severovýchodně od vsi (dnešní pozemková trať Olšiny) je zakreslen ještě na mapách I. vojenského mapování.

⁷ V žádném z uvedených zdrojů se autoři nezabývají přímo významem pomístního jména Na ohradách jako takového. Shodně však uvádějí takto pojmenované pozemky, které své jméno měly získat podle ohrad, ve kterých se pásł dobytek.

⁸ Usuzuji tak na základě mapy J. M. Vischera „Panství Pardubické 1688“ otištěné v Lochmannově článku (*1970, 222*). Břehy rybníka až po Opatovický kanál jsou zde však zakresleny porostlé stromy. Osázení stromy bylo ale běžným způsobem, jak zpevnit rybníční břehy a hráze (*Lochmann 1970, 224–225*). Vzhledem k tomu, že mapa je poměrně schematická a nezobrazuje žádné cesty, je tak možné, že zakreslené stromy byly opravdu pouze zpevněním břehů rybníka a kanálu, zatímco prostor mezi nimi nebyl zarostlý a mohly zde být pastviny a snad i cesta na Opatovice.

na Hradec Králové, vedoucí k Plačicím podél tektonického zlomu, takže měla být sjízdná po celý rok. V jednom místě měla být však kvůli bažinám zúžena, právě zde se pak mělo nacházet nejvíce nálezů (*Richter 2013, 46*).

8.6.3. Archeologický potenciál konfliktu

Přestože otázka lokalizace konfliktu není dosud zcela vyřešena, můžeme se pokusit o odhad archeologického potenciálu bojiště.

Pokud by k boji došlo severně od Opatovického kanálu, je zde solidní šance, že doklady bitvy nebyly všechny zničeny, neboť většina zdejší půdy je dodnes zemědělsky využívána a nezastavěná.

Jižně od Opatovického kanálu je pak situace o poznání těžší, neboť zde existovala rozsáhlá rybníční soustava a další menší kanály, jako například Rajska strouha. Pozemková trať Na ohradách by však přesto měla poskytovat prostor k archeologickému průzkumu, neboť zde by případné artefakty neměly být ztraceny.

8.7. 1421 Bitva u Petrovic

Jako vedlejší země koruny české zasahovaly Slezsko a obojí Lužice během husitských válek i do dění v Čechách. Byla to tak například slezská metropole Vratislav, kde se roku 1420 vyhlášena první křížová výprava, která pak neúspěšně obléhala Prahu (*Šmahel 1996, 37–49*).

Po velkém husitském tažení na jaře 1421 vpadly do východních Čech oddíly ze Slezska, které plenily Náchodsko a Trutnovsko. Husitská strana s reakcí dlouho nečekala a začala sbírat vojsko k tažení proti Slezanům. Ti se však raději z východních Čech stáhli, přičemž zanechali v Broumově silnou posádku. Husitské vojsko pod vedením kněze Ambrože, Hynka Krušiny z Lichtemburka a přelétavého Čenka z Vartenberka začalo tedy s obléháním Broumova. Slezská posádka si však uvědomovala svou bezvýhodnou situaci proti obrovské přesile a tak se raději s veliteli oblehatelů dohodla. Čeněk z Vartenberka a Hynek Krušina tehdy souhlasili s nepokračováním tažení do Slezska, což pobouřilo hradeckého faráře Ambrože a v konečném důsledku vedlo k definitivnímu rozchodu Hynka

Krušiny s Orebity a postupnému úpadku orebského bratrstva (*Wolf – Musil 2009, 543; Šmahel 1996, 90*).

Nicméně vojenské aktivity slezských a lužických měst opět nabyly na intenzitě v souvislosti s druhou křížovou výpravou, jejíž hlavní proud šel do země ze západu z říše. Slezští vojáci tak předstírali napadení Náchoda, přičemž se brzy stáhli a dali se na ústup. Husité ustupující Slezany pronásledovali, avšak u Petrovic jimi byli sami poraženi (*Wolf – Musil 2009, 543–544; Šmahel 1996, 100*).

8.7.1. Popis konfliktu

Zásadním pramenem pro tento konflikt jsou Staré letopisy české, které datují bitvu k 19. září (případně 16. – 19.) roku 1421. Přinášejí nám pak hned dva záznamy k bitvě, podle prvního měli Němci pobít na 250 husitských bojovníků. Druhý záznam pak upřesňuje, že šlo o Slezany, kteří vylákali k pronásledování Čechy, které však u Petrovic napadli a na 300 jich pobili. Palacký se při zpracování letopisů dopustil nejspíše omylu a střetnutí zmínil dvakrát, přičemž druhou zmínku (podle textu B) zařadil nesprávně až k roku 1422 (SLČ, 60, 64).

Co se samotných slezských vojáků týče, šlo možná o posádku Broumova zanechanou zde slezským vojskem již v předešlém tažení (*Šmahel 1996, 90*). Husité byli pak snad částí náchodské posádky, která se rozhodla nepřítel pronásledovat, čemuž by odpovídala i zmínka ze Starých letopisů o vylákání husitů (SLČ, 64; *Wolf – Musil 2009, 543–544*).

8.7.2. Lokalizace konfliktu

Samy Staré letopisy české uvádějí jako místo střetu Petrovice, respektive Petrovice za Náchodem (SLČ, 60, 64). Jedná se tedy nejspíše o Velké Petrovice nedaleko Police nad Metují. Sama bitva pak proběhla někde v jejich okolí, snad na místě dnešní železniční stanice v údolí Metuje (*Wolf – Musil 2009, 543*), které se jeví jako nejschůdnější ústupová cesta od Náchoda na sever ([Viz. Mapa 12.](#)).

V okolí se pak nevyskytuje pomístní jméno odkazující k boji, avšak ve vsi roste památný strom Žižkova lípa (někdy také zvaná Vavřenova), který by mohl poukazovat na události husitských válek v oblasti. Podle místní pověsti však měla posloužit přímo Janu Žižkovi, který si u ní měl uvázat koně při dobývání Vlčince (http://broumovsko.ochranaprirody.cz/ochrana-prirody/pamatne-stromy/popis-pamatnych-stromu/#Vavrenova_lipa).

8.7.3. Archeologický potenciál konfliktu

Význam bitvy pro archeologii je diskutabilní, přestože šlo patrně o větší střetnutí (Staré letopisy hovoří přinejmenším o 250 mužích na straně husitů) není k ní známo více podrobností, stejně tak lokalizace bitvy není jistá. Pokud by však byla bitva skutečně svedena na místě dnešního nádraží, dá se předpokládat, že velká část lokality byla zničena. Jestliže však došlo ke střetnutí jinde, třebaže stále v údolí Metuje (Viz. Mapa 13.), lze doufat, že doklady po bojišti takového rozsahu nebyly zcela zničeny a poskytují tak prostor pro archeologický průzkum pomocí detektoru kovů. Je však nutno počítat s poničením lokality stavbou železnice a silnice.

8.8. 1422 Bitva u Habrů

Hlavní voje druhé křížové výpravy byly sice na západě Čech neúspěšné, avšak do země také postupoval z východu král Zikmund, který se svojí armádou vstoupil na Moravu již počátkem října roku 1421. Tato armáda složená z Uhrů, Němců, Kumánů a dalších cizinců, posílená navíc o Zikmundovi spojence z Moravy, Slezska a Čech pokračovala dále k Jihlavě. Bylo však jasné, že od Jihlavy se toto vojsko vydá dále ke Kutné Hoře, ke které tak vyslali pražští husité vojsko pod velením Jana Hvězdy z Vicemilic. Ten se s vojskem usadil v Čáslavi, kde víceméně pouze vyčkával. Jedinou větší akcí jeho oddílů tak bylo dobytí malešovské tvrze 19. listopadu (*Wolf – Musil 2009, 544; Šmahel 1996, 108*).

Poté co se však k Hvězdovi donesly zprávy o masakru poličských obyvatel Zikmundovými vojáky, opustil se svým vojskem pozice u Čáslavi a vydal se na cestu do Hradce Králové, aby zburcoval východočeské spojence. Odtud se pak vrátil do středních Čech ku Praze. V prosinci se Zikmundovy oddíly skutečně vydaly ke Kutné Hoře, ke které však již spěchala husitská armáda pod velením Jana Žižky, která se skládala z pražských, táborských a východočeských husitských oddílů (*Wolf – Musil 2009, 544; Šmahel 1996, 108–109*).

Žižkův vstup do Kutné Hory se obešel bez větších obtíží, avšak z obav ze zrady kutnohorských obyvatel se raději rozhodl pro bitvu v otevřeném poli před hradbami města. Nejprve však táhl do Čáslavi, kde posílil místní posádku a spojil se s dalšími husitskými spojenci z východních Čech a Moravy. Zikmundova

armáda vzala podle všeho Žižkovy aktivity v Čáslavi na vědomí a postupovala raději přes Ledec nad Sázavou a pak dál ke Kutné Hoře ze západu (*Šmahel 1996*, 109–110).

Žižka se mezitím vrátil do Kutné Hory a zaujal postavení asi 400 metrů před Kouřimskou branou, kde vyčkával příchodu křížáků ze západu. Obavy o věrnost měšťanů se však ukázaly opodstatněné, neboť zatímco husitské vojsko před branami odráželo nepřátelské útoky, Kutnohorští smluvením se Zikmundem vpustili nepřítele do města Kolínskou branou. Společně pak s křížáky město ovládli, přičemž zlikvidovali místní husity. Žižka, který s městem ztratil i bezpečnou oporu za zády, se raději rozhodl rozrazit nepřátelskou linii palbou z houfnic a z nebezpečné situace raději vymanévrovat, což se mu také 22. prosince podařilo. Znavený nepřítel však husity nepronásledoval a raději se usadil v Kutné Hoře. Zikmund pak pod dojmem porážky husitského vojska tažení na čas přerušil a své uherské armádě povolil zazimování v širším okolí (*Wolf – Musil 2009*, 544; *Šmahel 1996*, 110).

Už 6. ledna ho však překvapilo silné husitské vojsko, které se objevilo u Kutné Hory. Vzhledem k armádě rozptýlené po okolí se tak raději rozhodl k zapálení města a okamžitému ústupu. Žižkovo vojsko nejprve uhasilo požáry a poté nepřítele pronásledovalo. Husitští bojovníci tak dostihli ustupujícího nepřítele na půl cesty k Německému Brodu u Habrů (*Wolf – Musil 2009*, 545; *Šmahel 1996*, 110–111).

8.8.1. Popis konfliktu

Jak praví Staré letopisy české, Žižkovy oddíly dohnaly nepřítele 8. ledna 1422 u Habrů. Zde měl Žižka své muže sešikovat a zaútočit na nepřátelské oddíly připravující se k obraně, které se však záhy daly na útěk (SLČ, 60–61). Za Habry se tak šiky královských vojsk rozpadly pod útokem husitských bojovníků a daly se na útěk, který pokračoval až k dnešnímu Havlíčkovu Brodu. Celou cestu pak nepřítele stíhající husité sbírali kořist a bojovali s opozdilci (FRB VII, 29; *Pekař 1930*, 139; *Šmahel 1996*, 111).

8.8.2. Lokalizace konfliktu

Kronika Starého kolegiáta pražského lokalizuje bitvu na blíže neurčený vrch u Habrů (FRB VII, 29), Staré letopisy pak bojiště umísťují k Habrům, blíže ho však již nelokalizují (SLČ, 60–61).

Střízlivé lokalizace pramenů se držel J. Pekař, podle kterého k bitvě došlo „na nějakém vrchu“ u městečka Habrů (*Pekař 1930*, 139). Podle Frankenbergera se pak královské vojsko sešikovala „na výšinách“ u Habrů, kde pak došlo k boji (*Frankenberger 1921a*, 178).

Dolejší s Křížkem lokalizují pak bitvu přímo na úbočí vrchu Peklo, jihovýchodně od Habrů. Nedaleko odtud se také nachází kamenný útvar zvaný Žižkova lavice, který je tradičně spojovaný s událostmi těchto dní (*Dolejší – Křížek 2011*, 73).

Vzhledem ke konfiguraci terénu za Habry bych se však přiklonil spíše k nepřesné lokalizaci na základě písemných pramenů, neboť ve zdejší krajině se nachází celá řada vrchů, na kterých mohlo k bitvě dojít (Viz. Mapa 14.).

8.8.3. Archeologický potenciál konfliktu

Bitva sama, dá-li se tak vůbec označit trvala pouze krátce, neboť královské vojsko se dalo na útěk téměř okamžitě, snad ještě před zahájením vlastního boje. Vzhledem k velkým počtům vojsk – Zikmundova armáda měla podle SLČ (SLČ, 60–61) desetitisíce mužů – lze však předpokládat velký potenciál pro archeologii. Samo bojiště u Habrů totiž nemohlo být vzhledem ke své předpokládané velikosti a umístění v dodnes nezastavěné krajině pro archeologii zničeno. A to i když vezmeme v úvahu těžbu v nedalekém lomu Peklo a další pozdější aktivity jako rybníkářství.

Dále je třeba uvažovat nad potenciálem celé trasy Zikmundova ústupu z Kutné Hory, přes Habry až do Havlíčkova Brodu. Ústup veliké královské armády doprovázené měšťany a horníky z Kutné Hory a pronásledované Žižkovým vojskem musel sám o sobě zanechat archeologické stopy v podobě ztrátových a odhozených předmětů (Viz. Mapa 15.). Dále pak lze doufat v koncentrace militárií a dalších artefaktů spojených s místy bojů, ať už jde přímo o vlastní bojiště u Habrů nebo o další střety mezi husity a ustupujícím nepřítelem.

Archeologický průzkum s detektory kovů by mohl například prokázat tvrzení Dolejšího a Křížka, kteří lokalizují bitvu na vrch Peklo, nebo bitvu lokalizovat jinam. Stejně tak by mohl pomoci lokalizovat další jednotlivá střetnutí obou vojsk.

8.9. 1422 Bitva u Brodu

Bitva u Německého Brodu bezprostředně navazuje na bitvu u Habrů 8. ledna a na jí předcházející události (*Šmahel 1996*, 111).

8.9.1. Popis konfliktu

Od Habrů Zikmundovo vojsko utíkalo směrem k Havlíčkovu Brodu s cílem dostat se na Moravu a prchnout z husity ovládaných Čech. Zikmund sám se totiž nejvíce obával toho, že padne do zajetí husitských kacířů (*Pekař 1930*, 138–139). Od Brodu pak Zikmund s většinou armády pokračoval v ústupu na Moravu, zatímco část velitelů se uvolila město hájit a poskytnout tak králi více času (*Pekař 1930*, 139; *Šmahel 1996*, 111).

Již na večer 8. ledna dorazili husité a rozdrtili opozdilé nepřátelské oddíly, které se jim postavily u hradeb města. Část královských vojáků tak byla pobita husitskými válečníky v bitvě, další se pak měli utopit při ústupu přes řeku, když se pod množstvím ozbrojenců prolomil led. Druhý den se husité pokoušeli neúspěšně město dobýt. Královští velitelé, mezi nimiž byl i polský šlechtic Závaš Černý z Garbova, však po celý den město udrželi. Tím poskytli Zikmundovi a zbytkům armády dostatek času k ústupu na Moravu. Již 10. ledna však začali velitelé posádky jednat s husitskou stranou o kapitulaci města. Během jednání ale část kališnických bojovníků nejspíše bez Žižkova vědomí vnikla do města pobořenou hradbou a města se zmocnila. Poté se rozpoutalo krveprolití a masakr obránců a obyvatel Brodu. Ušetřeni toho dne byli pouze královští hejtmani jednající zrovna o kapitulaci, mezi nimi pak i člen poselstva polského krále Závaš Černý (SLČ, 60–61; *Pekař 1930*, 139; *Šmahel 1969*, 140; *Šmahel 1996*, 111).

Důsledky bitvy a následného dobytí města byli tak dalekosáhlé, že Zikmund se již více neodvážil k vojenskému tažení proti husitským Čechům (*Šmahel 1996*, 111). Podle Šmahelova odhadu ztratil Zikmund v bojích při svém ústupu od Kutné Hory až k Německému Brodu nejméně 5000 mužů (*Šmahel 1969*, 142), Staré letopisy pak hovoří až o 12000 (některé texty však pouze o 2000). Ze Sázavy pak mělo být vyloveno 548 utopených vojáků. Husité, kterým se opět podařilo uhájit zemi před uherským králem, si pak přišli u Brodu na bohatou kořist. V pramenech se mluví až o 500 plně naložených vozech (SLČ, 60–61). Zatížení kořistí a spokojení s vítězstvím však dále nepřítel nepronásledovali (*Pekař 1930*, 139–140; *Šmahel 1969*, 142).

Nejvíce se však bitva podepsala na osudech samotného města, neboť husité povraždili nejen jeho obránce, ale také mužské obyvatelstvo. Ušetřeny byly pouze ženy a děti. Z mužů přežili pouze hejtmani, kteří byli zrovna mimo město a jednali s Žižkou o kapitulaci (*Šmahel 1969*, 140–142). Celkem mělo být podle pramenů ve městě a na předměstí pobito na 1500 lidí. Německý Brod pak zůstal nejméně po několik měsíců pustý, podle Starých letopisů dokonce celých sedm let (SLČ, 60–61; *Šmahel 1969*, 140–142).

8.9.2. Lokalizace konfliktu

U hradeb města přerostlo neustále pronásledování s drobnými potyčkami v bitvu, ve které se královské oddíly postavily na odpor pronásledovatelům. Hlavní boje probíhaly v takzvané Vojtěšské čtvrti na východ od hradeb a v okolí, včetně břehů Sázavy (*Viz. Mapa 16.*). Vzhledem k obrovské koncentraci vojsk a průběhu bojů bylo však bitvou zasaženo nepochybně celé okolí města na sever od řeky (*Rous 1985*, 107).

8.9.3. Archeologický potenciál konfliktu

Přestože vlastní bitva proběhla ponejvíce v dnes zastavěné oblasti, má jistý potenciál pro archeologii. Obrovská koncentrace lidí a materiálu, doložená v pramenech jak počty – byť nadnesenými – bojovníků a padlých, tak výčet bohaté kořisti naložené ve stovkách vozů snad dovoluje doufat, že alespoň část hmotných památek na bitvu a následné obléhání města nebyla zničena. Vzhledem k tomu, že z pramenů není známá další středověká vojenská akce související s městem, lze snad s bitvou spojovat velkou část nálezů zbraní a výzbroje z daného období (*Rous 1985*, 107).

Zvláštní pozornost je pak třeba věnovat řece Sázavě a jejím břehům, neboť podle pramenů se měl pod ustupujícími bojovníky královského vojska prolomit led a mnoho se jich mělo utopit. Staré letopisy uvádějí přímo konkrétní číslo 548 utonulých ozbrojenců, kteří byli po bitvě vyloveni z řeky (SLČ, 61). Náplavy řeky by mohly poskytovat prostor pro detektorový průzkum, neboť z nich pochází podstatná část starších nálezů spojovaných s bitvou (*Rous 1985*, 107–109).

Jistý potenciál má snad i rybník Obora ležící na východ od městského opevnění, ve kterém měly být již dříve učiněny nálezy šipek do samostřílů (*Rous 1985*, 109).

8.9.4. Známé archeologické doklady konfliktu

Již v roce 1985 navrhl Pavel Rous u několika artefaktů ze sbírek muzea v Havlíčkově Brodě možnou souvislost s bitvou u Německého Brodu. O rok později pak Tomáš Durdík provedl podrobnější analýzu nálezů.

Prvním (Viz. Obrázek 1:2) z předmětů, u kterého Rous navrhl možnou souvislost s bitvou, je meč (č. přír. 990/82) celkové délky 93,5 cm se zlomenou dvousečnou čepelí o maximální síle 7 mm, s řapem obdélného průřezu se zdobenou hlavicí a zbytky dřevěné rukojeť který byl nalezen v řece Sázavě před druhou světovou válkou (*Rous 1985*, 107–108). Durdík tento meč datoval do konce 14. až počátku 15. století (*Durdík 1986*, 100–101). Souvislost této zbraně s bitvou u Brodu tak nelze vyloučit.

Druhým artefaktem (Viz. Obrázek 1:1) je torzo meče (č. přír. 2464/79) o délce 26 cm, zdobené zlatým tuzovaným berličkovým křížem na obou stranách čepele. Tento meč byl nalezen v místě někdejšího příkopu na jihovýchodním nároží někdejších městských hradeb (*Rous 1985*, 108). Durdík však poukázal na fakt, že obdobné zbraně jsou četnější spíše ve 13. a 14. století. Vzhledem k neúplnosti artefaktu pak tento meč datoval do 13. až počátku 14. století (*Durdík 1986*, 99–100). Souvislost tohoto nálezu s bitvou tak lze poměrně přesvědčivě vyloučit.

Posledním artefaktem, který Rous navrhl (Viz. Obrázek 2) je čtvercový dílec kroužkového pletiva (č. přír. 2475/79) nalezený v náplavu řeky (*Rous 1985*, 108), který nejspíše pochází z mladších fází středověku (*Durdík 1986*, 101) a s bitvou tak teoreticky může souviset.

Rous dále zmínil soubor dřívě nalezené šipky z rybníku Obora a soubor 7 šipek, u kterých však dnes již není znám kontext (*Rous 1985*, 109).

8.10. 1423 Bitva u Hořic

Po odchodu Hynka Krušiny z Lichtenburka z čela orebského svazu, došlo ve východních Čechách k decentralizaci moci a k faktickému pozvolnému rozkladu bratrstva. Změnu však přinesl příchod Jana Žižky z Trocnova roku 1423 (*Wolf – Musil 2009*, 546).

Žižka měl k přesídlení do východních Čech více důvodů. Jedním z nich byly bezpochyby jeho spory s táborskými kněžími a některými hejtmany, kteří se stále více snažili vymanit z jeho stínu. Hlavní příčinou Žižkova odchodu do východních Čech byla ale nejspíše jeho představa o uspořádání země a s tím i způsob, jakým ho hodlal dosáhnout. V Žižkově podání se měly české země transformovat ve vojenskou stavovskou monarchii pod vládou panovníka – vrchního správce země a velitele vojsk. Nějaký čas se snad zdálo, že tímto správcem by se mohl stát litevský kníže Korybut, který však Žižkovým nárokům na správce země úplně neodpovídal. V jeho očích tak nezbyla jiná možnost, jak dosáhnout jednotných husitských Čech, než zemi vojensky ovládnout. V tomto podniku však nemohl počítat ani s mocensky rozklíženým táborským bratrstvem, natož s Korybutovi věrnou Prahou. Rozhodl se tedy (patrně ještě za Korybutovy přítomnosti v zemi) k přesídlení do východních Čech, kde hodlal na základech skomírajícího orebského svazu vybudovat nové, jemu plně podřízené, bratrstvo (*Wolf – Musil 2009, 546–547; Šmahel 1969, 144–149, 164–165; Šmahel 1996, 131–134*).

Když byl kníže Korybut po uzavření Kremžské smlouvy koncem března 1423 svým strýcem velkoknížetem Vitoldem odvolán ze země, začal Žižka jednat. Svolal tedy své dosavadní a potencionální spojence do vypáleného Německého Brodu. Z východních Čech pozvání obdržel například významný hejtman Diviš Bořek z Miletínka, ale také poddanská města jako byl Náchod nebo Skalice. Hlavním bodem setkání však ještě nebylo utvoření nového bratrstva s vlastním bojovým řádem, nýbrž příprava vojenského tažení proti východočeským stoupencům krále Zikmunda, především pak proti bývalému kališníkovu Čeňkovi z Vartenberka (*Šmahel 1996, 134–135*).

Žižka se tedy s vojskem přesunul do východních Čech na Bydžovsko a Jičínsko, kde se k němu připojily oddíly Divíše Bořka z Miletínka. Stejně tak Čeněk z Vartenberka shromáždil své vazaly a spojence. Husitské vojsko bylo asi menší než Vartenberkovo. Žižka se tak před přesilou rozhodl ustupovat směrem k Hradci Králové a cestou vyhledat vhodné místo k svedení bitvy, které nakonec našel ve svatogothardském návrší (*Šmahel 1969, 166; Šmahel 1996, 135*).

Jiný názor má Frankenberger, podle kterého panské vojsko nemohlo mít velkou převahu, neboť jednotliví páni nemohli postavit do pole více než několik desítek jezdců. Stejně tak Žižka podle něj neměl při hledání vhodného místa ke

střetu příliš důvod ustupovat k Hořicím, neboť v kraji, kde se jeho vojsko pohybovalo, se nalézala množství jiných výhodných pozic. Podle Frankengerova názoru táhl Žižka z Hradecka na Jičínsko, když u Hořic narazil na nepřítele odhodlaného k bitvě. Zaujal tedy výhodné postavení na vrchu svatého Gotharda a připravil se k boji (*Frankenger 1921b*, 40).

Už samotná skutečnost, že se pan Čeněk odhodlal k útoku na vyvýšené a dobře hájené pozice nepřítele by však svědčila opravdu spíše o jeho převaze (*Čornej 2003*, 165). Stejně tak nesmíme zapomínat, že vojenská síla pana z Vartenberka byla opravdu značná. Spočívala na manském systému a umožňovala povolání silné hotovosti jeho vazalů do pole v relativně krátkém čase (*Čornej 2003*, 162).

8.10.1. Popis konfliktu

Díky pramenům víme jistě, že bitva se strhla na návrší s kostelem svatého Gotharda. Je ovšem otázkou, zda místo vybral sám slepý Žižka, nebo někdo z jeho spojenců – či snad přímo Diviš Bořek z Miletínka (*Čornej 2006*, 33), jehož původní rodové državy ležely na Hořicku (*Čapský 2007*, 586).

Časem a prostorem blízké texty Bb Starých letopisů (*Šůla 2006*, 133–138), se omezují pouze na strohé zprávy o střetu. Bez dalších podrobností nás tak informují o tom, že Žižka (a Hradečtí) porazili Čenka z Vartenberka a jeho spojence u svatého Gotharda u Hořic na svatého Jiří (*Šůla 2006*, 141). Podobně krátce jako texty Bb se o bitvě zmiňuje i tzv. Třeboňská kronika, která doplňuje strohý popis bitvy informací o ukořistěných vozech a další kořisti (FRB SN II, 24–25). O přítomnosti Divíše Bořka z Miletínka přímo na bojišti nás pak informuje kronika starého kolegiáta, která kromě něj, Žižky a Čenka z Vartenberka zmiňuje také pana Hertvíka (FRB VII, 30), kterého Pekař identifikuje jako orebského šlechtice Jana Hertvíka z Rušinova (*Pekař 1930*, 204).

O bitvě však existují i mnohem podrobnější zprávy, podle kterých Žižka vlastní oddíly chráněné vozy rozestavěl na svatogothardském vrchu, čímž donutil nepřátelské jezdce před útokem do kopce sesednout. Pěší postup do svahu pak těžce obrněné bojovníky vysílil. Útok unavených nepřátel na vozovou hradbu Žižka i s pomocí dělostřelby odrazil a vyslal své čerstvé zálohy do protiútoků. Tento manévr nakonec bitvu ukončil a zajistil tak vítězství husitů. Ti po boji

ukořistili nepřátelské vozy a střelné zbraně, zatímco pan Čeněk z Vartenberka musel s menší částí svých mužů uprchnout z bojiště. (SLČ, 66).

Toto líčení boje však pochází z nejmladších textů LM Starých letopisů, jejichž věrohodnost a „*legendární líčení bitev*“ zpochybnil například již Josef Pekař (*Pekař 1930*, 204–205). Oba totiž v současné podobě vznikly až na začátku 17. století. Následně je zpracoval a vydal František Palacký, který popis hořické bitvy volně zkombinoval z obou rukopisů a archaizoval tak, aby působil dojmem textu z 15. století. To spolu se zdánlivou věrohodností průběhu boje odpovídajícímu Žižkově taktice vedlo k tomu, že v autentičnost těchto textů věřila velká část českých historiků pracujících s Palackého edicí Starých letopisů (*Čornej 2003*, 164–165). Otakar Frankenberg, který se průběhem bitvy zabýval se tak ve své rekonstrukci střetu od textů LM příliš neliší. Unavení sesednuvší jezdci panského vojska tak v jeho podání útočí na silné Žižkovy pozice, aby byli následně za střelby z děl a ručnic odrazeni a následným husitským protiútokem rozdraceni (*Frankenberger 1921b*, 40). Stejně tak se průběhu bitvy popsaného v textech LM držel alespoň do určité doby i František Šmahel (*Šmahel 1969*, 166). Ten však postupem času svoje stanovisko přehodnotil (*Šmahel 1996*, 135 a příslušné poznámky).

Podle závěrů Petra Čorneje lze pak autenticitu líčení bitvy u Hořic v textech LM bezpečně odmítnout. Vše totiž nasvědčuje tomu, že autorem popisu bitvy byl některý z českých válečníků sklonku 15. věku, který zároveň stojí za zprávami o Žižkově tažení do Uher a vítězné bitvě u Malešova. Vymyšlený průběh těchto bitev a tažení zpracoval pravděpodobně jako součást vojensko-teoretického spisu, ve kterém popis taktiky boje s vozy zaštitil autoritou neporazitelného vojevůdce Jana Žižky. Zprávy o bitvách pocházející z tohoto díla se pak na přelomu 16. a 17. století staly součástí předlohy rukopisů LM (*Čornej 2003*, 186–200).

Další podrobnosti o boji pak přináší Theobald, jehož dílo sice pochází také až ze 17. století, avšak nejspíše čerpal i ze starších zdrojů. Ten uvádí, že Žižka zvítězil až po třech hodinách nerozhodného boje. Dále nás pak informuje o dalších účastnících střetu. Jde o Čeněkovi spojence Jindřicha Berku z Dubé a vladyku Mikšíka z Úlibic, který měl v boji padnout (*Pekař 1930*, 205). To je zvláště zajímavý detail, neboť Mikšík se po boku pána z Vartenberka

prokazatelně zúčastnil čáslavského sněmu, ale po roce 1423 o něm již žádné zprávy nejsou (Čornej 2003, 165).

Žádný z věrohodných pramenů tak nezmiňuje přímo bojové užití vozů či vozové hradby. Zdá se tedy, že Žižkova obrana především spoléhala na místní kostel, podobně jako v bitvě u Malého Boru roku 1420. Přestože by ale nedošlo k použití skutečné vozové hradby, Žižkovo vojsko muselo vozy disponovat a jeho velitel jistě neváhal zpevnit s nimi své postavení. Hlavním bodem obrany však byl spíše kostel svatého Gotharda (Čornej 2003, 164). Svojí roli v husitské obraně také mohla sehrát zeď místního hřbitova, nebo sousední tvrz (Wolf 2006, 12). O místní tvrzi toho však moc nevíme. Pouze to, že vznikla asi ve 14. století a zanikla nejpozději během Žižkovy bitvy (Svoboda et al. 1998, 199). Je tedy otázkou, zda tvrz v době boje ještě existovala, případně jestli její pozůstatky byly v takovém stavu, aby je mohli obránci účinně využít.

Co se vozové hradby týče, je také zajímavá zmínka o husity ukořistěných vozech Čeňka z Vartenberka, která se vyskytuje v některých starších zprávách (FRB SN II, 24–25, 65). Mohla by totiž znamenat, že se pan z Vartenberka rozhodl pro využití husitské taktiky a použití vozů v boji (Čornej 2003, 165). Tuto domněnku nelze zavrhnout, domnívám se však, že zprávy o pobraných vozech nic takového znamenat nemusejí. Stejně tak mohlo jít o vozy se zásobami a zbraněmi doprovázející Čeňkovo postupující vojsko.

Ohledně velikosti bitvy soudí starší práce čerpající z textů LM Starých letopisů, že Žižka přivedl do bitvy zhruba 120 vozů a 3000 bojovníků (Pekař 1930, 205). Toto číslo je interpretací zmínky ve zmíněných textech, podle které Žižka táhl do boje „nemaje než dva řády vozuov“ (SLČ, 66). Čornej pak počítá se stovkami bojovníků na každé straně (Čornej 2003, 163).

Co se datace bitvy týče, starý kolegiát kromě roku 1423 žádné datum nepřináší (FRB VII, 30). Texty Bb starých letopisů pak bitvu datují na den svatého Jiří 1423 (23. dubna), zatímco texty LM do úterý po sv. Jiřím, které vychází na 27. dubna (SLČ, 66; Šůla 2006, 141). Další texty pak uvádějí datum 20. dubna, totiž úterý před sv. Jiřím (SLČ, 66; FRB SN II, 24–25, 65).

8.10.2. Lokalizace konfliktu

Na rozdíl od data střetu, se všechny prameny shodnou na lokalizaci bitvy, ke které mělo dojít u Hořic (FRB SN II, 24–25, 65), další pak zmiňují svatého Gotharda,

čímž je myšlen kostel podle kterého nese návrší své jméno (SLČ, 66; *Šůla 2006*, 141). Starý kolegiát zmiňuje kostel sv. Gotharda dokonce přímo – „*ecclesiam s. Othardi*“ (FRB VII, 30)

Ohledně přesnější lokalizace se Frankenberger domnívá, že útok byl veden přes západní, či severní svahy svatogothardského návrší, neboť jsou nejschůdnější (*Frankenberger 1921b*, 40). Čornej zase uvažuje o povlovném jižním svahu (*Čornej 2003*, 164). Svou roli v identifikaci bojiště by mohla sehrát i husitská mohyla na Mohejlíku (jinak také Hořelidě) vzdáleném zhruba kilometr a půl od svatogothardského návrší (Viz. Mapa 18.). Tento památník, který vznikl v devadesátých letech 19. století, se totiž nachází na místě, kde podle ústního podání – a na základě starších nálezů zbraní i koster – mělo dojít k boji mezi vítěznými husity a utíkajícími nepřáteli (*Šalda 1969*, 41).

8.10.3. Archeologický potenciál konfliktu

Bitva je tedy prameny umístěna poměrně přesně do blízkosti kostela svatého Gotharda. Je však otázkou jestli se mohly na lokalitě dochovat archeologické doklady bitvy. Současný hřbitovní kostel, který stojí na místě původního, vznikl až na přelomu 17. a 18. století. Pozůstatky tvrze byly pak již na počátku 19. století využity ke stavbě silnice. Roku 1873 bylo pak tvrziště upraveno a byl zde postaven pomník Jana Žižky z Trocnova (*Cechner 1909*, 48–51).

Vrch dnes protíná asfaltová silnice, nachází se zde hřbitovy a parky, západně od tvrziště a silnice stojí galerie plastik. Prostoru, na kterém by se mohly dochovat pozůstatky bitvy, tak není mnoho. Výjimkou by snad mohly být nezastavěné plochy parku v okolí kostela a tvrziště. Případně prostor mezi silnicí a galerií plastik. Situace je ovšem o poznání příznivější na jižních svazích vrchu, které jsou z velké části nezastavěné. Avšak dále na jih již začíná zástavba. Zajímavou variantou by pak byl průzkum v okolí husitské mohyly na Mohejlíku, kde již dříve mělo dojít k nálezům kostí a zbraní (Viz. Mapa 17.).

8.11. 1423 Bitva u Strauchova dvora

Poté co Žižka spolu s Bořkem z Miletínka porazil panské vojsko Čeňka z Vartenberka, jejich cesty se rozešly. Žižka plenil Vartenberkovy majetky a

dobýval vesnické tvrže, jakou byly například Kozojedy, zatímco Diviš Bořek se stáhl, nejspíše odvolán Prahou (*Šmahel 1996*, 135).

Prahou mohl být odvolán, neboť již za vlády Zikmunda Kurybutoviče se Hradec ocitl v její sféře vlivu. Koneckonců byl to právě Korybut, komu pan z Miletínka vděčil za své postavení hradeckého hejtmana. Tím ho litevský kníže učinil během svého východočeského tažení proti pánům Opočenské strany v srpnu roku 1422. Tehdy také sesadil hradeckou radikální radu Ambrožovy strany a nahradil ji místními umírněnými husity. Sesazené koňšely zajal a nechal odvést do Třebechovic (*Šmahel 1996*, 125).

Hradeckým radikálům leželo kromě jiného v žaludku i to, jakým způsobem se dostal Diviš Bořek k moci, zatímco oni o vládu přišli. Jakožto hejtmana pražského svazu a Žižkova spojence se ho však nebylo jednoduché zbavit. Příležitost pro jeho sesazení se tak naskytla až v půli července 1423. V té době totiž vyrazil na dlouho plánované pražské tažení proti moravským stoupcům krále Zikmunda a během své nepřítomnosti ustanovil svým zástupcem svého bratra Jetřicha. Ten však neměl situaci v Hradci pod kontrolou a ta tak přerostla až v převrat, kdy se vlády nad městem opět zmocnili radikálové. Ti vpustili do Hradce Žižkovo vojsko, a sám Jetřich musel z města prchnout (*Šmahel 1969*, 167–168; *Šmahel 1996*, 139).

Otázkou je jaký měl na převratu podíl sám Žižka, zdali byl od začátku zasvěcen do celého podniku, či zda byl hradeckými radikály postaven už před hotovou věc. Z obou teorií je pravděpodobnější ta první, neboť Ambrožovi příznivci by se asi sami bez jeho podpory k převratu a vypuzení Jetřicha z Miletínka neodhodlali. Stejně tak fakt, že se Žižka nepřipojil k moravskému tažení, naznačuje, že šlo z jeho strany o déle plánovanou akci, jejímž cílem bylo ovládnutí strategicky důležitého Hradce a tím i položení základů pro nové polní bratrstvo a jeho následnou konsolidaci. Každopádně však musel nejprve počítat s odezvou Prahy a jejích spojenců v čele s Divišem Bořkem z Miletínka, který se urychleně vracel z Moravy (*Šmahel 1969*, 168–169; *Šmahel 1996*, 139–140; *Šůla 2006*, 55).

8.11.1. Popis konfliktu

Po hradeckém převratu se skutečně začalo schylovat k bitvě, první opravdové bitvě, ve které proti sobě měla stanout kališnická vojska. Takže zatímco k Žižkovi

se přidaly také Jaroměř a Dvůr Králové, začala Praha jednat. Nově zvolení umírnění pražští konšelé povolali do pole svoje spojence Pušku z Kunštátu a Hynka Krušinu z Lichtemburka, kteří se oba dostavili se svými muži ke Kunětické hoře. Zde se jejich oddíly spojily s vracejícím se vojskem Diviše Bořka z Miletínka a jeho spojenců. Celé vojsko se pak vydalo k Hradci (*Šmahel 1996*, 140).

Když se vojsko umírněných husitů přiblížilo k Hradci, čekal na něj již Žižka se svými bojovníky. V následující bitvě pak radikálové pod velením Žižky zvítězili. O bitvě nám přinášejí zprávy především texty Bb starých letopisů, důležité především tím, že vycházejí ze zápisů hradeckého písaře z oněch bouřlivých let – Jana Krušinky (*Šůla 2006*, 147–150). Oba texty přinášejí zprávu o moravském tažení Diviše Bořka a o následné bitvě u Strachova (Strauchova) dvora nedaleko Hradce Králové. Dále oba texty neopomněly zmínit fakt, že po svém vítězství zabil Žižka palcátem pražského kněze nesoucího archu, zatímco Diviš Bořek musel se zbytkem svých mužů uprchnout na Kunětickou Horu. Co se týče událostí spojených s převratem v Hradci je přesnější text „b“, který správně Žižkovo ovládnutí Hradce zařazuje do stejné doby jako pražské tažení na Moravu. Text „B“ nesprávně uvádí, že k převratu došlo až po bitvě, tedy v důsledku Žižkova vojenského vítězství nad armádou spojenců Prahy (*Šůla 2006*, 66).

Podobné informace o střetu přináší i kronika tzv. starého kolegiáta pražského, jejíž autor byl dokonce přímým účastníkem boje na straně umírněných kališníků. Alespoň tomu nasvědčuje poslední věta zápisu týkajícího se bitvy: „*Ego vix effugi*“ (FRB VII, 30).

Další prameny přímo uvádějí, že k boji došlo na poli nedaleko města (FRB SN II, 24–25; *Šůla 2006*, 67). Další podrobnosti k bitvě přináší pozdější kronikář, snad čerpající z Krušinkova díla. Z jeho zápisů se dozvídáme, že Žižkovi bojovníci měli zajmout 200 nepřátel a odvést je do města, stejně tak měli získat kořist, kterou shromáždili v jednom z městských domů. Tam však měla být z části rozkradena, nakonec byly tedy zbylé věci sneseny na hromadu a spáleny (*Šůla 2006*, 66).

V literatuře se přímo průběhu bitvy věnoval hradecký historik Ludvík Domečka, který předpokládal, že Žižka dostal od svých zvěděů zprávu o postupu pražanů, chtěl však vyčkávat až se přiblíží k městu, aby měl v případě porážky možnost rychlého ústupu za hradecké hradby. Když se nepřítel přiblížil

k Pražskému předměstí, vyjel proti němu Žižka z města. Na Pražském předměstí poblíž Strauchova dvora pak dal sestavit vozovou hradbu, ve které očekával útok nepřítele. Útočícího protivníka oslabil střelbou z palných zbraní a samostřílů. Poté měl následovat protiútok jeho bojovníků a Žižkovo vítězství (*Domečka 1924*, 4). O rekonstrukci průběhu bitvy se pokusil i vojenský historik O. Frankenberger, který předpokládal, že nedostatek zpráv, které by přímo popisovaly průběh první bitvy dvou husitských vojsk, svědčí o tom, že ani jedna strana nepodnikla žádný neobvyklý krok a bitva se tak příliš nelišila od jiných střetnutí husitských válek. Podle Frankenbergera, tak přitáhl Diviš Bořek se svými oddíly na dostřel od Žižkových pozic a rozložil zde vlastní vozbu. Následovala fáze bitvy, ve které se obě vojska ostřelovala děly a ručnicemi. Když se však ukázalo, že Žižka své pozice neupustí, odhodlali se pražané k riskantnímu přímému útoku na vozovou hradbu. Ten byl však i za pomoci palby z děl odražen a pražské vojsko bylo nakonec poraženo. Nelze však už říci, jestli Žižka opět použil svůj osvědčený protiútok, či zda Diviš Bořek a další pražští vojevůdci zanechali na bojišti všechny své vozy s děly a se zbytkem armády utekli, nebo byli schopni sešikovat své muže k spořádanému ústupu (*Frankenberger 1921b*, 47–48).

Co se data týče, prameny, které ho uvádějí, se shodují na středě před svatým Vavřincem, tedy 4. srpnu 1423 (FRB VII 30; SLČ-R, 47; *Šůla 2006*, 66).

8.11.2. Lokalizace konfliktu

Lokalizace bitvy ztížená hlavně drastickou proměnou okolí města v druhé polovině 18. a na konci 19. století související s výstavbou a následným zrušením novověké pevnosti. Tehdy došlo ke stržení budov i celých předměstí, úpravě říčních koryt a k částečné nivelizaci okolního terénu. To a absence přesnějšího popisu místa bitvy v pramenech vedlo k tomu, že část historiků se spokojila pouze s přibližnou lokalizací (*Šůla 2006*, 60). Podle Palackého proběhl boj „u Strachova dvoru nedaleko Hradce“ (*Palacký 1939*, 344), Další autoři se pak spokojili s umístěním „před Hradec“ a podobně. Na druhou stranu již Bienenberg bitevní pole umístil do prostoru Pražského předměstí – na pravý břeh Labe západně od středověkého města (*Šůla 2006*, 60–61).

Další, kdo se pokusil o nějakou bližší lokalizaci bitvy, byl V. V. Tomek, který naznačil, že k ní mohlo dojít západně od města (*Tomek 2014*, 209), tedy někde v prostoru, kde se dnes nalézají Svobodné Dvory, Stěžery, Kukleny a

Plačice – mezi Plotištěmi nad Labem a Pražským předměstím (*Šůla 2006*, 61) Postupem času svůj názor ještě upřesnil, když Strauchův dvůr umístil mezi Stěžery a Plotištěmi (*Tomek 1997*, 38). Své závěry nezdůvodnil, nicméně Šůla se domnívá, že ho k nim přivedl předpoklad, že Žižka se rozložil se svými bojovníky západně od města, aby se vyhnul útoku případných posil nepřítel, které by mohli dorazit k Hradci z Moravy od jihovýchodu (*Šůla 2006*, 61).

J. Vinorský se pak domníval, že Strauchův dvůr se nacházel na vyvýšenině zvané Žižkův stůl jižně od Rosnic. Zde skutečně došlo při stavbě silnice k objevu množství lidských kostí přisuzovaných padlým bojovníkům. Ostatky však nebyly odborně zkoumány a navíc nedošlo k nálezům dalších předmětů, či přímo militárií, které by umožnily dataci a přiblížily okolnosti jejich uložení či vyvrátily další alternativy (hromadný hrob obětí moru apod.). Dále je třeba podotknout, že pokud by opravdu ke střetu došlo zde, středověcí kronikáři by spíše zaznamenali bitvu přímo u tehdy existující vesnice, než u 8 km vzdáleného Hradce (*Šůla 2006*, 61). Tradičně byl pak Žižkův stůl považován za místo, kde se Žižka krátce utábořil se svými muži během tažení k Hradci. Při té příležitosti zde měl na jednom z balvanů sám poobědvat, podle čehož získalo také místo své jméno (*Semrád 1924*, 10–11).

Vinorského názor odmítl již Toman, podle kterého nelze již přesně nelze určit místo střetu. Považoval však za pravděpodobnou Tomkovu lokalizaci Strauchova dvora mezi Stěžery a Plotištěmi. Pro pravý⁹ břeh Labe podle něj svědčí i fakt, že Diviš Bořek po bitvě utekl na svůj hrad Kunětickou horu, která leží na stejném břehu (*Toman 1898*, 263).

Další kdo se věnoval lokalizaci bitvy a především jejímu průběhu byl O. Frankenberger, který se podobně jako Toman domnívá, že bližší lokace bitvy již není možná, nicméně stejně jako on věří, že Strauchův dvůr je nutné hledat na pravém břehu řeky (*Frankenberger 1921b*, 47).

Na základě archeologických nálezů se pak pokusil Strauchův dvůr lokalizovat již významný hradecký historik a muzeolog Ludvík Domečka. Ten na základě nálezů zdívá a studně u kuklenské kovárny z roku 1896 – společně s již dříve poblíž nalezeným množstvím lidských kostí a později učiněným objevem

⁹ Sám Toman uvádí levý břeh, což by však nedávalo smysl s jeho další úvahou Kunětické hoře, která se nachází na pravém břehu, ale podle Tomana se měla nacházet na stejném břehu jako bojiště. Jedná se tak nejspíše o omyl.

druhé studny – umístil Strauchův dvůr do městské části Kukleny. K ještě přesnější lokalizaci ho pak přivedly další nálezy předmětů a keramiky z 15. století (mimo jiné i železných šipek), učiněné při těžbě písku na stavbu školy v Kuklenách. V jeho názorech ho pak jen utvrdil nálezy „18 koster vesměch mladých lidí se zuby většinou dobře zachovalými“, nalezený nedaleko kovářny při kopání základů nového domu. Mrtví byli podle všeho pochováni bez rakví a uloženi do hrobu „týmž způsobem, jako vůbec na bojištích se děje“. Domečka tak usoudil, že „dvůr Strachův nutno hledati v Kuklenách v písečnicku u nové budovy školní a že bitva roku 1423 mezi Husity svedena byla blízko odtud u kovářny“ (Šůla 2006, 62–63).

V roce 1923 však již své názory poněkud poupravil a usoudil, že místo, kde stál Strauchův dvůr již nelze určit, ale že stál někde v Kuklenách, zároveň odmítl Tomkovo umístění dvora mezi Plotiště a Stěžery. Přestože umístil dvůr pouze přibližně před Pražské předměstí někam do Kuklen, stále připouštěl, že se mohlo jednat přímo o dvůr u kuklenské školy (Šůla 2006, 63).

Následujícího roku však již kuklenské umístění dvora definitivně opustil, neboť se ukázalo, že mezi nalezenými pozůstatky byly i kosti dětí. Bojiště tedy nakonec umístil na Pražské předměstí, což podpořil pokusem o rekonstrukci pohybu vojska pražanů. Podle něho měly totiž oddíly Diviše Bořka z Miletínka posílené o pražské spojence postupovat z Moravy ke Kunětické hoře, odtud k Opatovicím, dále k Březhradu a dál přes Farářství až na Pražské předměstí. Zde však Žižka, který proti nepříteli vyjel z města, sešikoval své vojsko do vozové hradby a v následné bitvě protivníka porazil. Tuto trasu postupu pak podle Domečky zvolili pražští vojevůdci v úmyslu zaskočit obránce města útokem z nečekaného směru. Postup pražanů měl být navíc kryt zarostlými břehy Labe a dubinou v okolí Březhradu. Domečka navíc uvedl ještě svou novou hypotézu, ve které dal – chybně – do souvislosti Strauchův dvůr se Strahovským mlýnem, neboť se domníval, že byl pojmenován „dle dvora Strachovského“. Tento mlýn hypoteticky určil jako mlýn „u sv. Mikuláše“, nebo jako mlýn u Šostenského dvora, které se oba nacházely v oblasti Pražského předměstí (Domečka 1924, 4–5). Strahovský mlýn se však jmenoval podle mlynáře Strachoty, jeho správné jméno tedy bylo Strachotovský a neměl se Strachovským dvorem nejspíše nic společného. Zajímavější je však upozornění na existenci mlýna a dvora v Šostenách, jejichž existence sice není v 15. století doložena prameny, ale

vzhledem k archeologickým nálezům a německému jménu ji lze předpokládat – nelze je však unáhleně ztotožňovat se Strauchovým dvorem (*Šůla 2006*, 63–65).

Domečkovy názory nekriticky převzal kuklenský kronikář J. Všetečka, který stejně tak přijal i nepodložené podrobnosti zapsané v pozdějších kronikách. Strauchův dvůr tak lokalizoval také ke kuklenské škole a ve svém názoru setrval i dlouho po té, co se ho sám Domečka plně vzdal (*Šůla 2006*, 65).

Problémem těchto pokusů o lokalizaci bojiště byl především chybný předpoklad, že bitvu známou z písemných pramenů lze lokalizovat na základě pozůstatků jednoho z mnoha dvorů, které se v minulosti v okolí města nacházely. Přitom je správnější využití písemných pramenů (pravda skoupých na informace přímo k lokalizaci bojiště) a konfigurace terénu, jehož využití v bitvě lze analyzovat na základě známé husitské strategie (*Šůla 2006*, 65).

Důležitý pro lokalizaci je pokus o rekonstrukci pochodové trasy pražského vojska. Jak víme z výše uvedených pramenů, zatímco pražané a jejich východočeští spojenci bojovali se Zikmundovými věrnými na Moravě, Žižka se zmocnil Hradce. Po tomto tahu, muselo jistě dojít k odvetě a útoku pražských spojenců. Pochod bojovníků Diviše Bořka byl tak jistě veden co nejkratší cestou, která patrně končila u jeho hradu Kunětická Hora. Je otázkou jaké byly Žižkovy znalosti o pohybech nepřátelského vojska a zda sledoval svými zvědy, či přímo informátory v řadách nepřátel. Přestože tuto skutečnost prameny nereflktují, je velmi pravděpodobná (*Šůla 2006*, 67).

Jak bylo uvedeno výše oddíly pána z Miletínka a jeho spojenců dorazily ke Kunětické hoře, zde si pak patrně naposled odpočaly před tažením na Hradec, ke kterému zde byly učiněny poslední přípravy (*Šůla 2006*, 68). Zároveň zde pak bylo vojsko Diviše Bořka posíleno o další pražské spojence Pušku z Kunštátu a Hynka Krušinu z Lichtenburka (*Šmahel 1996*, 140). Úvahy o dalším postupu k Opatovicím a dál k Hradci podél Labe vyslovil již L. Domečka (*Domečka 1924*, 3–4). Jeho závěry lze však odmítnout vzhledem ke skutečnosti, že vojsko s vozy nemohlo dost dobře postupovat ani po lukách kolem Labe, natož mokřinou, která se tehdy rozkládala mezi Březhradem a Rybárnami. Stejně tak by Žižka těžko ohrozil Pražské předměstí a samotné město tím, že by k němu nechal nepřítel přistoupit (*Šůla 2006*, 64).

Velitelé pražanů navíc počítali s obléháním a dobýváním městské pevnosti a jejich vojsko tedy muselo být vybaveno vozy, z nichž část nesla jistě i

děla a další obléhací stroje. Jejich armáda tedy mohla postupovat pouze po dobré a pevné silnici. Lze také zamítnout varianty o postupu po levém břehu Labe (*Šůla 2006*, 68). V úvahu nepřipadá cesta z Holic k Hradci, kterou správně odmítl již Domečka. Ta vedla totiž lesem a hrozilo na ní přepadení a případně zatarasení cesty záseky (*Domečka 1924*, 3; *Šůla 2006*, 68). Stejně tak je nepravděpodobný přechod řeky u Opatovic a následný postup k Mýtskému předměstí. Již samotný přechod řeky by totiž komplikoval případný ústup a přísun nových posil. Útočící vojsko by navíc muselo k městu pokračovat přes ramena Orlice (*Šůla 2006*, 68).

Pravděpodobný je tedy postup po dobré cestě na pravém břehu Labe (Viz. Mapa 19.). Tudy postupující oddíly by pochodovaly až do blízkosti Hradce po území patřícímu jejich veliteli Divišovi Bořkovi z Miletínka. Případné další posily z Prahy by se k nim pak mohly v oblasti Kuklen bez problémů připojit, jelikož zde ústí jak cesta od Kunětické hory, tak z Prahy. Mezitím se Jan Žižka v Hradci Králové připravoval k bitvě, přinejmenším část svých vojsk patrně zanechal k obraně městské pevnosti a se zbytkem vyrazil z bran. V otevřeném poli si pak nejspíše věren svému zvyku vybral výhodnou pozici, kde v bezpečí vozové hradby vyčkal útoku nepřítele (*Šůla 2006*, 68).

Již Domečka se asi správně domníval, že Žižka se příliš nevzdaloval od města, aby měl možnost rychlého ústupu (*Domečka 1924*, 4). Na druhou stranu, jak již bylo psáno výše, lze odmítnout jeho závěry o tom, že Žižka nechal postoupit nepřítele až na Pražské předměstí. Naopak jeho pozice musela být tak daleko, aby město a předměstí nebylo ohroženo nepřítelem a palbou. Stejně tak musela poskytovat Žižkovi výhodu v boji i dobrý rozhled, aby měl přehled o situaci a mohl na ni včas reagovat. K tomu bylo nejvhodnější nějaké návrší nedaleko Hradce (*Šůla 2006*, 68). V otázce vzdálenosti od města nesmíme navíc zapomínat na líčení některých pramenů, které zmiňují boj v polích, tedy rozhodně ne na předměstí (FRB SN II, 24–25).

Za výše zmíněných podmínek zbývá pouze jedno vhodné místo – návrší v západní části Kuklen, tam kde dnes stojí kostel svaté Anny. Tehdy Kukleny neexistovaly a v okolí se nacházelo pouze několik dvorů hradeckých měšťanů. Jedním z nich byl snad i Strauchův dvůr, stojící na návrší nebo v jeho blízkosti. Z tohoto místa mohl Žižka ovládat přístup k městu od Prahy i od Kunětické hory, stejně tak se nemusel bát, že by se ho nepřítel pokusil obejít, nebo že by postupoval po druhém břehu Labe. V obou případech by totiž mohl protivníka

semknout do kleští mezi své oddíly a opevněné město. I proto museli pražané porazit Žižku dříve, než se pokusili o útok na město. Z roviny u Plačic tedy vojsko Diviše Bořka nejspíše zaútočilo na vozovou hradbu na návrší hájeném Žižkovými bojovníky. Útok však ztroskotal a Žižka slavně zvítězil (*Šůla 2006, 69–70*).

8.11.3. Archeologický potenciál konfliktu

Dříve než se budu věnovat samotnému potenciálu bojiště – tedy lokality – bylo by vhodné zmínit se krátce o názvu bitvy a jeho variantách. V literatuře se tradičně objevuje pojmenování Strachův dvůr, užívané již Palackým, který ho použil i v jím vydaných Starých letopisech. Toto jméno pak užíval i Tomek a další historici. Jiní autoři jako Bienenberg, Tomek, Pekař a další užívají však tvaru Strauchův. Druhá zmíněná varianta má oporu v některých textech starých rukopisů, jejichž základem bylo dílo hradeckého písaře Krušinky, který byl dozajista znalcem místních poměrů a okolí Hradce Králové. Jméno Strauch navíc mezi hradeckými měšťany opravdu nalézáme. Z toho vyplývá, že nejsprávnější variantou názvu bitvy je právě „u Strauchova dvora“ (*Šůla 2006, 56–60*).

Vzhledem k tomu, že považuji Šůlovy závěry za velice pravděpodobné, budu se při úvahách o potenciálu lokality věnovat právě jeho lokalizaci střetnutí (Viz. Mapa 20.). Kde přesně stál Strauchův dvůr a kde Žižka rozložil svou vozovou hradbu již nelze bezpečně určit. Nicméně můžeme předpokládat, že Žižkovy pozice byly na kuklenském návrší, zatímco oddíly pražanů útočily od Plačic, případně mohly postoupit na dnešní pražskou silnici a útočit od západu, čímž by se vyhnuly přímému útoku do kopce. V obou případech však byli útočníci nejspíše pod palbou Žižkových mužů. To znamená, že i když by se Strauchův dvůr spolu místem hlavních bojů nacházel na dnes již zastaveném místě, například poblíž kostela svaté Anny, můžeme předpokládat, že okolní pole na jihu či na západě mohou stále ukrývat archeologické doklady bitvy. Zároveň nelze úplně vyloučit, že část dokladů zůstala zachována i na zastavěné ploše – například drobné části výstroje a střely. Světlo do poznání přesného místa boje by však mohl přinést hlavně objev zbytků samotného Strauchova dvora.

8.12. 1424 Bitva u České Skalice

Po vítězství u Strauchova dvora konsolidoval Žižka své bratrstvo, ke kterému záhy připojil Čáslav. Vznikl také Žižkův vojenský řád, který se stal magnou chartou nového bratrstva. Sám slepý hejtman pak podnikl s armádou tažení na Moravu. Zrod a úspěchy nového radikálního svazu však vedly ke sblížení katolíků s umírněnými husity, které bylo stvrzeno svatohavelským sněmem v říjnu roku 1423. Takže zatímco Žižka válčil na Moravě, sněm vyhlásil roční příměří a byla jmenována dvanáctičlenná prozatímní vláda složená z katolické a kališnické šlechty. Dále byly přijaty další ustanovení a dohody, jejichž cílem bylo stabilizovat rozvrácenou zemi. S těmi, kteří k smíru nepřistoupili, mělo být nakládáno jako se zemskými škůdci (*Šmahel 1969*, 172–173; *Šmahel 1996*, 140–146).

V druhé polovině listopadu zastihl Žižku v poli dopis hradeckého hejtmana Hvězdy z Vicemilic a kněze Ambrože, kterým ho varovali před nájemným vrahem (*Šmahel 1969*, 173; *Šmahel 1996*, 142). Žižka tedy dlel ještě na konci listopadu v poli, otázkou je však kde. V úvahu připadá pokračující tažení Moravou, ovšem s odmítnutím výpravy do Uher a Rakous (*Šmahel 1996*, 142). Lze snad také uvažovat o jeho přesunu do západních Čech (*Šmahel 1969*, 173).

Vraha k odstranění Žižky najali katoličtí páni Opočenské strany. Toto uskupení východočeské katolické šlechty bylo již od začátku války hlavním nepřitelem orebitů a jeho aktivity mohly vyústit až k utvoření nového katolického landfrýtu ve východních Čechách s oporou v Kladsku (*Wolf 2007*, 62). Právě proti Opočenským tak podnikl Žižka své další vojenské tažení. Z části se mohlo jednat i o pomstu za úklady o jeho život, ale hlavně šlo o výpravu proti blízkému nepříteli (*Pekař 1930*, 237; *Šmahel 1969*, 173), který se v srpnu 1423 odvážil k napadení Hradce a poplavení jeho předměstí (*Šmahel 1996*, 141). Již po vánocích tak Žižka sebral vojsko svého bratrstva, aby s ním po novém roce vytáhl k České Skalici, nedaleko které se pak strhla bitva (*Šmahel 1969*, 174; *Wolf 2007*, 62).

8.12.1. Popis konfliktu

Jak nás informují Staré letopisy, k bitvě došlo 6. Ledna 1424, (SLČ, 70) což je poněkud neobvyklé, neboť v zimě se z pravidla neválčilo. Žižka tedy musel mít k urychlenému tažení vážné důvody (*Wolf 2007*, 62).

O střetu máme pouze krátké zprávy ve Starých letopisech českých, které nás zpravují o tom, že Žižka spolu s hradeckými porazil u Skalice za Jaroměří panské vojsko pánů Jana Červenohorského a Arnošta z Černčic (podle textu B), jiné texty (LM) uvádějí pana Opočenského, Puotu Červenohorského a pana Arnošta z Černic (SLČ, 70). Žádného Jana a Půtu Červenohorské z té doby ale neznáme. Nejspíše se tedy v obou případech jedná o pana Hynka z Červené Hory, který proti husitům bojoval již roku 1421 (*Honl 1932*, 5).

Starý kolegiát, který nás také informuje o Žižkově vítězství, neuvádí přesné datum, pouze rok. Jako vůdce panského vojska pak jmenuje: „*dominum Puotham cum domino Johanne de Oppoczen*“ (FRB VII, 30).

Šlechtické vojsko se tedy skládalo z oddílů katolických pánů Jana Městeckého, Půty z Častolovic, Hynka Červenohorského z Dubé a Arnošta z Černčic. Přítomen byl snad také Arnoštův příbuzný Oldřich z Černčic s rychmburskou posádkou (*Wolf 2007*, 63). Vítězná však byla Žižkova armáda posílená hotovostmi z Jaroměře a Dvora Králové, která byla nejspíše podpořená také kališnickými majiteli Skalice a nedaleké tvrze (*Wolf 2007*, 62–63).

Žižka se svými spojenci přitáhl ke Skalici od Jaroměře, přičemž postupoval podél levého břehu Úpy. Jak bylo jeho zvykem, zaujal před bitvou pro sebe výhodnou pozici na vyvýšenině. Svůj postup tak zakončil na sever od města a svoje vojsko rozvinul na kótě 320 nedaleko poděbradské tvrze, o kterou opřel své levé křídlo. Jeho pozice tak připomínala postavení u Hořic, kde roli tvrze mohl sehrát kostelík svatého Gotharda. Toto výhodné místo nad středověkou cestou vedoucí ze Skalice na sever vybral buď sám Žižka nebo někdo z jeho poděbradských spojenců, či jejich vazalů, kteří tento terén bezpečně znali. Ze Starých letopisů však můžeme vyčíst, že i sám Žižka mohl mít znalosti místního terénu získané během tažení z roku 1421 (*Wolf 2006*, 12).

Zatímco husitské vojsko táhlo ke Skalici, hlavní část nepřátelského vojska táhla od Opočna k Černčicím, které patřily Arnoštovi z Černčic, a dále ke Skalici (*Wolf 2006*, 12; *Wolf 2007*, 63). Další postup Opočenských musel vést právě ke Skalici, neboť více na sever byl již terén k pohybům vojska nevhodný (*Wolf 2007*, 63).

Mladší zprávy se pak zmiňují o opočenských bojovnicích, kteří náhle překvapili husitské vojsko, když proti němu vyrazili ze slují a jeskyní, kde se předtím skryli. O těchto jeskyních pak nacházíme informace v díle Bohuslava

Balbína. Jedná se však nejspíše o rokle úpského údolí táhnoucí se od Skalice až k Červené Hoře (*Honl 1932, 5–8*). Tyto mladší zprávy měly nejspíše na mysli další oddíly katolických pánů vedených Hynkem z Červené Hory, snad dokonce posílené rychmburskou posádkou a Oldřichem z Černčic. Ty patrně skrytě postupovaly úpským údolím ze severu, aby vpadly do boku husitských oddílů, který však byl chráněn tvrzí (*Wolf 2007, 63*).

Frankenberger se tentokrát průběhu bitvy nevěnoval. Domníval se ale, že vojsko katolických pánů se početně nemohlo husitským oddílům vyrovnat a střet v poli pro něj musel s největší pravděpodobností skončit porážkou (*Frankenberger 1921b, 75*). Wolf s početní převahou Žižkova vojska nepočítá, nicméně velikost obou vojsk odhaduje na dva až tři tisíce mužů (*Wolf 2007, 63*). Pekař se však zase domnívá, že šlo pouze o srážku menších sil, neboť zprávy o ní se do Starých letopisů dostávají až později (*Pekař 1930, 237*).

Část panského vojska postupující říčním údolím snad mohla krátce využít moment překvapení, většina katolických bojovníků se však blížila k Žižkovým pozicím od jihovýchodu. Větší část vojska tedy musela patrně podniknout riskantní přímý útok na výše položeného nepřítele. Zteč byla navíc ztížena místním terénem neumožňujícím plné rozvinutí útočících šiků, přičemž terénní podmínky jistě ovlivnil i fakt, že k bitvě došlo uprostřed zimy. Není tedy divu, že vojsko katolíků prohrálo a mnoho jejich bojovníků bylo pobito a zajato. Ze skalické porážky se páni Opočenské strany museli nějakou dobu vzpamatovávat, čímž poskytli Žižkovi čas pokračovat ve východočeském tažení do Podkrkonoší a k další kampani v západních Čechách (*Wolf 2007, 63–64*).

8.12.2. Lokalizace konfliktu

Jak bylo uvedeno výše, Žižka nejspíše přitáhl od Jaroměře a svůj postup zastavil severně od města na kótě 320 poblíž skalické tvrze, o kterou opřel levé křídlo svých oddílů (*Wolf 2006, 12*). Tomu odpovídá i místní lidová tradice, podle které „*Žižka na židovském kopci stál*“ (*Honl 1932, 8*). Opočenští páni zatím postupovali dvěma směry. Větší část katolického vojska postupující od jihovýchodu se patrně sešikovala jižně od zličského rybníka kolem kóty 308, odkud pak byl veden útok na Žižkovi muže. Další katolické oddíly pak postupovaly skrytě úpským údolím ze severu. Wolf se pravděpodobně nemýlí, když předpokládá objevení se těchto posil v Žižkově levém boku (*Wolf 2007, 63*),

neboť jediným vhodným místem, kde lze s vojskem opustit údolí řeky je místo jejího soutoku s Olešnicí (Viz. Mapa 21).

Z již uvedeného vyplývá, že většina bojů proběhla v okolí tvrze a na svazích kóty 320. Nicméně nelze opomínat ani starší názory, opřené o archeologické nálezy, kladoucí bitvu do Dubenské obory. Při vykopávání pařezů v tehdejší bažantnici došlo totiž k nálezům militárií z 15. století, z kterých bylo usuzováno, že Žižka své výhodné postavení z neznámých důvodů opustil a sestoupil níže k Dubnu, kde byl zaskočen katolickým vojskem. Problémem však je fakt, že nálezy vůbec nemusejí s bitvou z roku 1424 souviset, neboť skalické tvrzi se vojenské akce ani v následujících letech nevyhýbaly. Nalezené ostruhy a hroty tak mohou pocházet až z let 1441 nebo 1450, kdy tvrz držel Jan Kolda ze Žampachu (*Honl 1932, 8*). Osobně se domnívám, že pokud se opravdu jedná o artefakty z roku 1424, nemusí vypovídat nic o lokalizaci boje. Může jít totiž o ztrátové předměty postupujícího a posléze ustupujícího panského vojska. Pokud by se však opravdu mělo jednat o doklad boje v Dubenské oboře, jen stěží si lze představit, že by vojevůdce Žižkova formátu tváří tvář nepříteli opustil své výhodné postavení opřené navíc o pevnou skalickou tvrz. Spíše by se tak jednalo o pozůstatky boje husitských pronásledovatelů s ustupujícím, či prchajícím nepřítelem.

8.12.3. Archeologický potenciál konfliktu

Hlavní část bojů se nejspíše odehrála na svazích kóty 320 a poblíž skalické tvrze (*Wolf 2006, 12*). Lokalita se tedy rozkládá na dnes zemědělsky využívané půdě (Viz Mapa 22.), která není zastavěna. Je zde tedy prostor pro detektorový průzkum bojiště, který by vzhledem k počtům bojovníků – *Wolf (2007, 63)* odhaduje až několik tisíc – mohl odhalit archeologické doklady konfliktu, jako projektily, šipky a drobnější části výzbroje či husitských vozů.

Otázkou je však kde všude se vlastně bojiště rozprostírá. Nesmíme totiž zapomínat na část katolických bojovníků táhnoucích úpským údolím od severu, kteří napadli Žižkovy pozice na levém křídle. Doklady jejich útoku by se tak spíše nacházely na opačné straně tvrze, než zbytek bojiště (*Wolf 2007, 63*). Stejně tak je nutné pamatovat na staré nálezy z Dubenské bažantnice (*Honl 1932, 8*) a otázku jejich významu pro lokalizaci a průběh boje. Pokud tedy vůbec s bitvou

souvisejí¹⁰. Prostor dnešní Dubenské obory je však významnou přírodní památkou (http://drusop.nature.cz/ost/chrobjekty/zchru/index.php?frame&SHOW_ONE=1&ID=89), což by mohlo možnosti případného průzkumu značně omezit.

Dále musíme vzít v potaz, že se nejedná pouze o středověké bitevní pole, ale také o novověké bojiště z 19. století. V roce 1866 totiž rakouská armáda zaujala stejné postavení jako Žižka. Hlavní boje Prusů s Rakušany tehdy proběhly v prostoru severovýchodně od města mezi výšinami Na hradě (místo středověkého tvrziště), dubenskou myslivnou a skalickým nádražím. Obzvláště krvavé boje byly svedeny přímo v Dubenské oboře (*Kolařík 1934*, 6–13). Předpokládané středověké bojiště bude tak poseté projektily a dalšími artefakty z 19. století.

8.13. 1427 Bitva u Náchoda

V roce 1426 byla spojenými husitskými vojsky drtivě poražena u Ústí vojenská výprava vyslaná z Míšně. Následujícího roku byla tak vyhlášena proti českým kacířům další křížová výprava. Tato v pořadí již třetí kruciáta měla být podpořena z Rakous vévodou Albrechtem a ze Slezska vojsky slezských měst a pánů. Albrecht svůj slib nedodržel a ani nemohl, neboť měl dost starosti s obranou vlastních držav. Slezané však svému slibu dostáli a jejich vojska vtrhla do severovýchodních Čech (*Šmahel 1996*, 190–194).

A tak v době, kdy už byl osud křížové výpravy zpečetěn, vpadly slezské oddíly na české území. Část vojska vstoupila do země přes Žacléř a spojila se s Hynkem Krušinou z Lichtenburka, se kterým postupovala ke Dvoru Králové nad Labem. Další směr jejich pochodu měl být asi k Náchodu, protože právě k němu táhl také druhý proud slezských sil vedený kladským hejtmánem Půtou z Častolovic (*Šmahel 1996*, 198). Je však možné, že první uskupení slezského vojska se nakonec vrátilo přes Trutnov zpět (*Wolf – Musil 2009*, 559). U Náchoda by se tak pouze část Slezanů střetla s Janem Čapkem ze Sán, který přispěchal s hradeckou hotovostí na pomoc ohroženému městu (*Šmahel 1996*, 198).

¹⁰ Ve sbírkách skalického muzea se artefakty odpovídající popisu – hroty a ostruhy z 15. století – skutečně nacházejí. Jedná se však o starší nálezy bez známého kontextu, jejich spojení s artefakty z Dubenské bažantnice, natož s bitvou roku 1424, je tak více než problematické (osobní sdělení Mgr. P. Drnovský, 14. 7. 2017).

8.13.1. Popis konfliktu

O střetu samotném nám přináší zprávy několik pramenů, většina z nich však pouze krátce a stručně. Staré letopisy (Bb) nás informují o vpádu Slezanů, který měl být vzhledem k neopatrnosti starších úspěšný – byla vypálena předměstí a mnoho lidí pobito (SLČ, 77). V podobném duchu o bitvě informuje i Starý kolegiát: „*Eodem etiam anno sabbato ante Assumptionem Slezite exusserunt suburbia ante Nachod et aliquot homines utriusque sexus interfecerunt*“ (FRB VII, 32).

Mnohem podrobnější zprávy ale přináší takzvaný Vratislavský rukopis Starých letopisů. Podle kterého Náchodu ohroženému cizozemskými Slezany přispěchal na pomoc Čapek s hradeckými. České vojsko se vzdálilo od města a vytrhlo proti nepříteli, který začal ustupovat za pohraniční vrchy. Češi si však neuvědomili, že padli do léčky, neboť za hřbetem se v tichosti šikovaly silné nepřátelské oddíly, které ve správný okamžik přešly do protiútoků. Překvapení český houf se dal rychle na útěk, pronásledován nepřítelem pobíjejícím opozdilé husity. Zatímco Češi ustoupili do města, vítězové „*ospů město a haufnici před městem a předměstí zapálé a zmordují lidí drahně chudých a nemocných v špitále*“. Poté zas Slezané odtáhli pryč ze země (SLČ-R, 54).

Tento úspěch katolíků v čase porážky a útěku hlavních sil křížové výpravy už nemohl mnoho změnit. Přesto se však jedná o zajímavý střet s využitím manévru, kterým se cizí vojska snažila čelit převaze husitské taktiky v otevřeném poli (Šmahel 1996, 198).

Průběh bitvy se pokusil rekonstruovat O. Frankenberger, podle kterého se Slezané přiblížili k městu, ve kterém je již s vojskem očekával Jan Čapek. Přímo k městu však přitáhl pouze předvoj, zatímco většina slezského vojska byla ponechána v záloze. Podle Frankenbergera byl Čapek odvážný, ale neopatrný vojevůdce, který proti nepřátelskému předvoji vyrazil se svou jízdou. Nepřítel se nejspíše úmyslně obrátil k ústupu. Pan Čapek ustupující Slezany pronásledoval se svou jízdou, ke které se snad ve zdání snadného vítězství přidala i část husitské pěchoty. Poté však dorazily husitské oddíly k slezským zálohám skrytým za nedalekým vrchem. Následný útok slezských záloh zahnal Čechy na ústup. Část ustupujících se stihla ukrýt ve městě, ale opozdilá pěchota byla pobita nepřítelem, který následně vypálil předměstí (Frankenberger 1921c, 24–25).

V podobném duchu vylíčil střet již dříve i náhodský historik J. K. Hraše, v jeho podání však Slezané v době Čapkova příchodu již město obléhali. Příchozí Čapkovi bojovníci pak společně s náhodskou posádkou na nepřítel zaútočili. Zbytek boje měl proběhnout nám již známým způsobem: Češi vpadli do léčky, obrátili se na ústup a byli pobíjeni Slezany, kteří přešli do protiútku a pak vypálili předměstí se špitálem, přičemž pobili mnoho lidí (*Hraše 1895*, 141–142).

Zajímavá je různá interpretace formulace „*ospů město a houfnici před městem a předměstí zapálé*“ (SLČ-R, 54). Již Hraše si ji vykládal tak, že slezské oddíly oblehly město a přitáhly k obléhání i houfnici. Před městem pak ležely až do příchodu zpráv o ztroskotání křížové výpravy, poté raději ve strachu z husitského útoku ustoupily (*Hraše 1895*, 141–142). Frankenbergger ji interpretoval obdobně. Podle něj tak Slezané disponovali pouze jednou houfnicí, se kterou začali ostřelovat město. Ta však nezpůsobila na opevnění větší škody a k dobytí Náchoda prostě nestačila. Po příchodu zpráv o osudu křížáků na západě tak raději slezské oddíly odtáhly pryč (*Frankenbergger 1921c*, 25). V novější literatuře se však objevuje názor, že Slezané při svém řádění na předměstí pobořili také předsunuté polní opevnění s houfnicí (*Wolf – Musil 2009*, 559).

Co se počtů bojujících týče, nepřináší prameny žádné zprávy. Frankenbergger však počítal pouze s nečetnými slezskými oddíly, které nemohly pomýšlet na velké tažení, ale jejichž cílem bylo snad jen plenění a dobytí menších městeček (*Frankenbergger 1921c*, 24)

Prameny datují střetnutí různě. Zatímco Vratislavský rukopis nepřináší přesné datum a bitvu datuje do stejného času jako boje u Tachova (SLČ-R, 54), Starý kolegiát píše o sobotě před nanebevzetím (FRB VII, 32). Staré letopisy (Bb) zas o středě (SLČ, 77). V prvním případě se tak jedná o 9. srpen 1427, v druhém případě jde o 13. srpen (SLČ, 77; *Šmahel 1996*, 198).

8.13.2. Lokalizace konfliktu

Jak praví prameny, slezské oddíly se ukryly „*za horu*“, zde vyčkaly na vhodný okamžik a zaútočily na husitské pronásledovatele (SLČ-R, 54). Z výše uvedeného je patrné, že základem úspěšné lokalizace střetnutí bude správné určení zmíněné hory.

Podle názoru významného náchodského historika J. K. Hraše se jednalo o výběžek hronovského hřbetu tyčící se nad tehdejší rakouskou celnicí (*Hraše 1895*, 141). Co přesně Hraše myslel hronovským hřbetem, se mi nepodařilo zjistit. Ovšem pokud se nepletu, měl stejně jako Frankenberg na mysli vrch „*pod kterým ze silnice kladské odbočuje silnice do Hronova*“ (*Frankenberg 1921c*, 25). Jednalo by se tak o jihovýchodní výběžek červenokostelecké pahorkatiny, za kterým by skutečně směrem od Náchoda nebylo ukryté vojsko vidět.

Podle novějších názorů se však jedná spíše o hřbet mezi kótami 400 a 470 táhnoucí se příčně k silnici mezi Bělovsi a Kudowou (*Wolf – Musil 2009*, 559). Zákryt poskytovaný tímto hřbetem by vyhovoval slezským oddílům přinejmenším stejně tak dobře jako první varianta (*Viz. Mapa 23.*).

Určit který z hřebenů využili tehdy slezští útočníci pro svůj úskok je dnes již velice složité, ne-li nemožné. Jistou nápovědou by měl být směr, kterým útočníci k Náchodu přitáhli a kterým se pak vraceli zpět. Podle Frankenbergera se slezské oddíly shromáždily u Kladska (*Frankenberg 1921c*, 24). Stejný názor se objevuje i v novější literatuře, podle které se hlavní proud Slezanů vrátil zpět přes Trutnov, a k Náchodu přitáhla menší část vojska, která se shromáždila v Kladsku (*Wolf – Musil 2009*, 559). Rozdílná je interpretace Šmahelova, podle které nejspíše přitáhl k Náchodu hlavní proud slezského vojska ode Dvora Králové. Z Kladska pak přitáhl druhý proud vojska vedený Pūtou z Častolovic. Od Náchoda měla pak odtáhnout přinejmenším část Slezanů zpět přes Trutnov (*Šmahel 1996*, 198). Hraše pak neřešil přímo směr slezského vpádu, nicméně věnoval se směru zdánlivého ústupu Slezanů. V jeho podání se slezské vojsko mělo dát na ústup směrem k Hronovu a Polici, z čehož také pramení Hrašeho identifikace zmíněné hory (*Hraše 1895*, 141). Víceméně tedy panuje shoda, že přinejmenším část útočnicků přitáhla z Kladska. Jako logický by se tak jevil předstíraný ústup zpět do Kladska a ne k Hronovu a Polici, což by mohlo svědčit spíše pro hřeben nad silnicí mezi Bělovsi a Kudowou. Stejně tak větší vzdálenost tohoto hřbetu od města by snad poskytla Slezanům více času na zformování oddílů a naopak ztížila Čechům ústup zpět za náchodské hradby. Nicméně ani tak nelze vyloučit, že se Slezské oddíly skryly za vrchol nad odbočkou k Hronovu. Případnou lokalizaci by tak mohl potvrdit pouze archeologický průzkum

8.13.3. Archeologický potenciál konfliktu

Přestože bitevní pole je vzhledem k povaze střetnutí dlouhým úsekem mezi místem, kde Slezané přešli do protiútok, a městským centrem, mnoho místa pro archeologický průzkum nezbyvá. Až na některé plochy je většina uvažované oblasti severně od Metuje dnes zastavěna, probíhá tudy významná silnice do Polska a železniční trať. Největší nezastavěnou plochu představuje zemědělsky užívaná půda západně od Metuje nedaleko státní hranice.

Co se týče přímo místa, kde slezské vojsko přešlo do protiútok, první varianta za výběžkem červenokostecké pahorkatiny prostor pro archeologický výzkum příliš neposkytuje. Jiná situace však nastává na polském území v okolí hřebene mezi kótami 400 a 470. Kromě silnice a blízké čerpací stanice s parkovištěm tvoří totiž okolí hřebene převážně zemědělská půda. Zde by snad většina dokladů bitvy neměla být zničena.

8.14. 1429 Nájezd Hynka Krušiny z Lichtenburka na Hradecko

Hynek Krušina z Lichtenburka byl jako jeden z předních východočeských husitských šlechticů již od počátku revoluce na straně kalicha. Na začátku dvacátých let se tak postavil do čela orebitů a přitáhl v čele jejich vojska na pomoc ohrožené Praze (Šmahel 1996, 39). S orebity se ale pro vzájemné rozpory nadobro rozešel již v roce 1421 (Wolf – Musil 2009, 543) a o dva roky později stanul v bitvě u Strauchova dvora na straně pražanů a Diviše Bořka z Miletínka (Šmahel 1996, 140).

Při dalších bojích proti Žižkovi stál pevně na straně jeho nepřátel a zastupoval dokonce umírněné husity ve dvanáctičlenné zemské vládě. Odpor k radikálům z řad táboritů a sirotku u něj postupem času sílil. Sám pak zaujímal stále konzervativnější postoje a jeho vztah k husitství jako takovému ochaboval. To vše nakonec vedlo k jeho postupnému přechodu mezi přívržence krále Zikmunda. V roce 1426 tak podle všeho již spolupracoval s opočenskými. Definitivně asi přešel na stranu krále po dubnovém převratu v Praze roku 1427, kdy byl sesazen a internován kníže Korybut, jehož byl stoupencem. Ještě toho

roku tak napomáhal slezskému vpádu do východních Čech a jeho bojovníci se podíleli na pokusu o převrat v Praze (Urban 2003, 279–282).

Za svoje přeběhnutí však musel předpokládat odvetu husitů. S neklidem sledoval, když se sirotci rozhodli skoncovat s opočenskými a po několik let dobývali jeden jejich hrad za druhým. Po 15 měsíců byla tak obléhána také Lichnice (Lichtenburk) Jana Městeckého z Opočna, původní rodové sídlo rodu Hynka Krušiny. Je snad možné, že právě ve snaze ulevit jejím obráncům podnikli bojovníci Hynka Krušiny v březnu 1429 výpad na Hradecko do samého srdce sirotčího svazu (Urban 2003, 285).

8.14.1. Popis konfliktu

Jestli byl Hynkův výpad na Hradecko opravdu podniknut s cílem ulevit obráncům Lichnice, je přinejmenším diskutabilní. K starému sídlu svého rodu zaujímal Hynek Krušina pragmatický postoj, koneckonců nebylo tomu dlouho, co ho s Janem Městeckým vyměnil za část Miletína a nejspíše taky za určitý finanční obnos. Snahou ulehčit spojenecké obraně hradu vpádem na území nepřítele by se sice tato akce vysvětlit dala. Pravděpodobnější však je, že se jednalo o pouhý kořistnický nájezd, který využil nepřítomnosti sirotčího vojska a nepřipravenost jeho domácích sil. Tomu by nasvědčovala skutečnost, že podobných nájezdů se dopouštělo v těchto dobách množství dalších šlechticů napříč politickým spektrem. Lze tedy usuzovat, že podobných podniků se Krušinova družina dopouštěla poměrně často. Kromě záznamů o zmíněném střetu sice o nich nemáme jiné přímé zprávy, nicméně pozdější nenávisť většiny Slezanů ke Krušinovi a shromáždění obrovského majetku, využitého k přestavbě Kumburku a k financování Hynkových aktivit v Kladsku, tomu nasvědčuje (Urban 2003, 285–286, 290).

O střetu samotném nám přináší stručné zprávy několik pramenů. Jedním z nich je kronika Starého kolegiáta, podle které hradečtí „*cum Trczka et Jankone Holy*“ porazili pana Hynka Krušinu z Lichtenburka, přičemž zajali kněze jménem „*Tupecz*“, kterého později upálili (FRB VII, 33). V podobném duchu o porážce pana Hynka Krušiny, „*ježto byl učinil veliký zájem okolo Hradce*“, informují také Staré letopisy (SLČ, 79). Vratislavský rukopis pak přináší v podstatě stejné sdělení, jako další texty Starých letopisů (SLČ-R, 55–56).

Podle všeho tak pan z Lichtenburka podnikl se svými muži kořistnickou výpravu do okolí Hradce a vyloupil široké okolí (*Urban 2003, 286*). Ve starší literatuře se pak objevuje názor, podle kterého byla podstatou celého Krušinova nájezdu přímo krádež dobytka (*Michl 1955, 57*).

K domovu se Krušinovi zbrojnoši vraceli obtěžkaní kořistí. Sám pan Hynek nejspíše spoléhal na nepřítomnost sirotčí armády a nepřipravenost městské posádky, což mu mělo poskytnout dostatek času k loupení a bezpečnému návratu. Hradečtí se však nakonec vzpamatovali a spolu s Mikulášem Trčkou z Lípy a Jankem Holcem na Náchodě Krušinův oddíl dostihli. Hynkovi muži byli rozprášeni a část jich padla do zajetí (*Urban 2003, 286*).

Zmínka o knězi Tupcovi, který byl mezi zajatými, je nejspíše pro střet samotný nepodstatná. Zajímavý je však jeho konec, neboť byl posléze sirotky upálen. To by mohlo nasvědčovat tomu, že se Hynek Krušina po svém přechodu ke královým věrným, zřekl i kališnické víry a stal se opět katolíkem (*Urban 2003, 291*).

Prameny datují střet na pátek před Družebnou nedělí (3. března), což je však v rozporu s datací popravy kněze Tupce, který měl být upálen nazítří v sobotu na sv. Řehoře. Ta však připadala až na 12. března. Správně se tak nejspíše jedná o 11. březen v pátek po Družebné neděli (SLČ, 79). U Starého kolegiáta by tak chyba byla dokonce dvojnásobná, neboť kromě pátku „*ante Letare*“ uvádí také svátek sv. Jiřího a ne Řehoře, tedy „*s. Georgii*“ namísto Gregorii (FRB VII, 33).

8.14.2. Lokalizace konfliktu

Prameny místo boje nezmiňují, lokalizace bitvy bude tedy velice obtížná, přesto se o ni alespoň rámcově pokusím. Z pramenů vyplývá, že Hynek Krušina loupil přímo v okolí Hradce. Hradečtí jsou pak zase přímo zmiňováni jako účastníci boje (SLČ, 69). Podle všeho se tak stalo až po Hynkově nájezdu, tedy v době kdy se už se svými muži vracel k domovu (SLČ, 69; *Urban 2003, 286*). Jako hradečtí spojenci (velitelé?) jsou pak jmenováni Mikuláš Trčka z Lípy a Janek Holec na Náchodě (SLČ, 69).

Krušinovi muži by se s kořistí vraceli nejspíše na jeho hrad Kumburk, který leží asi 40 kilometrů severozápadně od Hradce. Z toho lze snad usuzovat, že k boji došlo někde severozápadně od Hradce. Predikáty obou sirotčích velitelů,

nelze k lokalizaci konfliktu využít. Na druhou stranu je zajímavé, že Lípa, od které odvozovali svůj přídomek Trčkové, se nachází právě severozápadně od Hradce Králové ve vzdálenosti asi sedmi kilometrů od tehdejšího města (*Sedláček [1909], 544*).

Krušinovo podkrkonošské panství (Viz. Mapa 24.) začínalo na Miletínsku (*Urban 2003, 312*), tedy asi 23 kilometrů od Hradce. Vzhledem k faktu, že stíhání kořistníků se zúčastnila hradecká posádka a vzhledem k povaze střetnutí, předpokládám, že k boji došlo spíše blíže k Hradci, než k Lichtenburkovu území. Téměř jistě pak nedošlo ke střetnutí až na Hynkově panství.

Na základě výše uvedených skutečností usuzuji, že ke střetnutí mohlo dojít severozápadně od Hradce Králové směrem ke Kumburku, ve vzdálenosti nanejvýše 20 kilometrů od města. Pravděpodobnější je pak menší vzdálenost asi do 10 kilometrů, tedy blíže samotnému Hradci než ke Krušinovým statkům.

8.14.3. Archeologický potenciál konfliktu

Prameny mluví o velkém Krušinově nájezdu (SLČ, 79), kterého se nejspíše zúčastnila jeho početná družina (*Urban 2003, 286*). Z výsledku střetnutí můžeme navíc usuzovat, že sirotků bylo ještě více. Mohlo se tak jednat o srážku přinejmenším desítek mužů – možná i nějaké stovky. Určitě se však nejednalo o střetnutí s mnoha sty bojovníky.

Prameny navíc nezmiňují žádné konkrétní místo, což by mohlo znamenat, že k bitvě nedošlo v blízkosti žádné z vesnic, ale v otevřeném prostoru. Snad lze tak doufat, že případné hmotné pozůstatky střetu by do dnešních dnů nemusely být všechny zničeny. Problémem je však právě veliká nepřesnost lokalizace, neboť na tak velkém území je lokalita cíleným průzkumem prakticky nezachytitelná.

8.15. 1436 Bitva u Vysoké

Na konci května roku 1434 byla v bitvě u Lipan vojevůdci panské jednoty rozdracena polní vojska radikálních bratrstev sirotků a táboritů. Radikálové tak byli donuceni k vyjednávání. V následujících letech se pak většina zbývajících odpůrců smíru s císařem buď připojila ke snaze o konsolidaci poměrů v zemi, nebo byla vojensky poražena. Tato snaha vyvrcholila pak vyhlášením kompaktát

ve čtvrtek 5. července 1436 a přijetím Zikmunda za českého krále v srpnu 1436. (*Šmahel 1996*, 294–313).

Mezi Tábořem a císařovými spojenci panovalo už od listopadu 1435 příměří domluvené tábořským hejtmanem Bedřichem ze Strážnice (*Šmahel 1996*, 309). V srpnu 1436 se sice Táboř ještě nezařadil mezi města, která Zikmundovi složila hold, nicméně od října toho roku probíhalo mezi tábořskými a císařem vyjednávání (*Šmahel 1996*, 312–314).

V opravdovém odboji proti císaři tak setrvali pouze Jan Roháč z Dubé a Hradec Králové, vedený radikálním knězem Ambrožem. Ten na konci září 1436 vyhnal z města své odpůrce volající po smíru se Zikmundem. Zároveň do Hradce povolal Zdislava Mnicha z Roudnice s jeho družinou, kterého ustanovil hejtmanem. Dále nechal pobořit kostely sv. Petra a s. Mikuláše (*Michl 1955*, 69–70; *Šmahel 1996*, 315). Oba kostely stály na Pražském předměstí a jejich zničení snad mělo zabránit nepříteli v jejich strategickém využití (*Tomek 1997*, 39). Nově se uvádí i kostel sv. Kříže, který rovněž stál na Pražském předměstí (*Wolf – Musil 2009*, 569).

Bylo jasné, že Zikmund a jeho stoupenci nenechají dění na Hradecku bez odezvy. K městu tak brzy přitáhl bývalý orebský hejtman a vítěz lipanské bitvy Diviš Bořek z Miletínka. Hradecký hejtman Zdislav však nezahálel – vypálil mlýny na Miletínkově panství a 1. listopadu se ho s pomocí dělostřelby pokusil neúspěšně vyhnat z Plačic, které Diviš Bořek obsadil. Divišovi však již za čtyři dny přispěchali na pomoc hejtmani Vilém Kostka a Jan Pardus (*Šmahel 1996*, 315).

8.15.1. Popis konfliktu

Bývalé centrum zlomeného sirotčího svazu se tak ocitlo v nepříjemné situaci, neboť přístupové cesty k němu byly zablokovány a město bylo sevřeno Zikmundovými stoupenci. Diviš Bořek z Miletínka se svými bojovníky nadále držel Plačice, nově příchozí vojsko Viléma Kostky a Jana Parduse se položilo u Vysoké nad Labem. Na severu u Výravky – některé prameny uvádí, že u Vranova (SLČ, 95) – byly pak pozice Jana Hlaváče z Dubé a jeho mužů (*Viz. Mapa 25.*). Městu v sevření nepřátel nehrozilo pouze postupné vyhladovění, ale vzhledem k ročnímu období hlavně nedostatek palivového dříví. To vedlo k tomu, že se

hradečtí již v noci 6. listopadu odhodlali k přepadení nepřítele (*Wolf – Musil 2009, 569*).

O střetu samotném nám přinášejí zprávy Staré letopisy České, které praví, že „*Zdislav Mnich se svými žoldněři prvý súmrak jdú pěškami na vojsko Kostkovo a Pardusovo a shlédnúce je, i udeří jim do vozuov a zapálí jim búdy a samého pána Kostku tu u Vysoké zabijí a jiné ztepú a zjímají a jiní se rozprchnú*“. Když se o osudu svého spojence dozvěděl Diviš Bořek, nechal Plačice zapálit a stáhl se zpět na Kunětickou horu (SLČ, 94–95). Křížovnický rukopis Starých letopisů líčí události v podobném duchu: Zdislav se svojí rotou vyrazili v noci z úterý na středu pěšky z Hradce na Kostkovo vojsko, které porazili a Kostku samotného zabili, když se to dozvěděl Diviš Bořek, zapálil Plačice a uprchl „*na huoru*“. Na rozdíl od jiných rukopisů však neličí bližší okolnosti střetu, totiž přepadení tábora chráněného vozovou hradbou a jeho vypálení (SLČ-G, 126).

Latinský text kroniky Starého kolegiáta nám podává obdobné informace. O bitvě samotné praví, že hradečtí v noci potají vytáhli z města a napadli Kostkův tábor. Pana Kostku s mnohými pobili a další zajali. Zbylí nepřátelé utekli a Diviš Bořek zapálil plačickou tvrz a stáhl se na Kunětickou horu. Kromě těchto informací, které se příliš neliší od ostatních pramenů, však jmenuje také Černína, který měl spolu s panem Hlaváčem ležet s vojskem u Výravý (FRB VII, 36).

Další podrobnosti obsahuje kronika Bartoška z Drahonic, která sice přímo nejmenuje Vysokou nad Labem, ale Kostkův tábor umisťuje k nějaké vsi asi míli od města. Dále popisuje úspěšný útok na tábor, při kterém byl ještě v posteli zabit Vilém Kostka. Po útoku si hradečtí přišli na bohatou kořist v podobě vozů, koní, děl a zbraní (FRB V, 619; *Hlaváček ed. 1981, 277*).

O jistou rekonstrukci průběhu střetu se pokusil V. V. Tomek, podle kterého postupoval Zdislav se svými muži lesními pěšinami až k táboru nepřátel. Dále uvádí, že „*z lesa Hradečtí dolů na ves s mečem i ohněm se vyřítili, porazili stráže, bili žoldněře spící, vše zmatkem i hřmotem plnili*“. Kostka byl v jeho líčení zabit v boji u svého lože. Poté co se dozvěděl o jeho smrti Pardus, ustoupil se zbytkem bojovníků z bojiště. Diviš Bořek, který z dálky viděl ohně hořícího tábora svých spojenců, nechal raději zapálit Plačice a vrátil se na Kunětickou horu (*Tomek 1997, 24*).

Co se počtů bojovníků týče, některé prameny jako některé rukopisy Starých letopisů (SLČ, 94–95) nebo kronika Starého kolegiáta pražského žádné

konkrétní číslo nepřináší (FRB VII, 36). Křížovnický rukopis Starých letopisů pak píše o 26 zabitých a dalších zajatých (SLČ-G, 126). Jiná čísla se objevují v líčení Bartoška z Drahonic, který uvádí, že Kostka přitáhl k Hradci s mnoha jezdci a pěšími, z nichž bylo v bitvě 100 zabito a 300 zajato (FRB V, 619; *Hlaváček ed. 1981, 277*).

Střet je Starými letopisy datován na úterý po svátku Všech svatých, tedy 6. listopadu 1436, respektive do noci z úterý na středu 7. listopadu (SLČ, 94–95; SLČ-G, 126). Tomu odpovídá i údaj uvedený Starým kolegiátem: „*Eodem eciam anno feria III post Omnium Sanctorum*“ (FRB VII, 36). Jediný Bartošek z Drahonic tak datuje střet až na čtvrtek po sv. Martinu – 15. listopadu 1436 (FRB V, 619; *Hlaváček ed. 1981, 277*).

Po bitvě u Vysoké však vojenské aktivity v okolí Hradce neustávaly. Takže již na štědrý den byly vypáleny Sezemice. Na nový rok se pak hradečtí husité vydali do okolních lesů pro dřevo. Lidé Diviše Bořka z Miletínka je však napadli a zahnali, přičemž se zmocnili vozů a koní. Na konci ledna 1437 se Hradečtí, vybaveni dělem, dokonce neúspěšně pokusili dobýt Libišany. Éra vlády kněze Ambrože v Hradci pak skončila 3. března 1437, kdy byl se svými přívrženci vyhnán z města (SLČ, 95–96).

8.15.2. Lokalizace konfliktu

Kromě Bartoška z Drahonic, jehož kronika uvádí pouze nějakou ves asi míly od města (FRB V, 619; *Hlaváček ed. 1981, 277*), se prameny shodují, že Vilém Kostka z Postupic a Jan Pardus leželi se svými oddíly u Vysoké nad Labem (FRB VII, 36; SLČ, 94–95; SLČ-G, 126).

Domnívám se, že tuto pozici mohli vybrat oba velitelé kvůli blízkosti brodu ve směru na Opatovice. Přejítok řeky je zde zachycen jak na Müllerově mapě Čech, tak na mapách 1. Vojenského mapování a lze ho tak snad předpokládat i v 15. století. Šůla o přechodu řeky v tomto místě dokonce uvažoval, jako o jedné z nepravděpodobných tras vojska Diviše Bořka z Miletínka před bitvou u Strauchova dvora (*Šůla 2006, 68*).

Bližší lokalizaci bohužel žádný z pramenů nepřináší. Zajímavé je však to, co o střetnutí píše Tomek: „*vyveda Zdislav Hradečany přiloudil se lesními pěšinami až k táboru panskému, z lesa Hradečtí dolů na ves s mečem i ohněm se vyřítili*“ (*Tomek 1997, 24*). K myšlence postupu hradeckých bojovníků lesem ho

pravděpodobně přivedli zprávy ze Starých letopisů, které informují o nočním pěším postupu hradeckých (SLČ, 94–95; SLČ-G, 126), nebo kronika Starého kolegiáta, podle které vytáhli z města v noci potají (FRB VII, 36). Pokud by měl pravdu, znamenalo by to, že ležení Kostky z Postupic bylo buď přímo u vesnice, nebo severozápadně od ní.

Jak již bylo uvedeno, hlavním cílem Zikmundových spojenců byla blokáda města. Lze tedy očekávat, že posláním Kostkových a Pardusových oddílů byla ochrana brodu přes Labe u Vysoké. Jejich pozice tudíž musely být mezi brodem přes řeku a Hradcem, rozhodně pak ne až na jihu za vsí.

Podle Starých letopisů mělo pak Kostkovo vojsko vozy, na které hradečtí zaútočili (SLČ, 94–95). Z toho lze usuzovat, že jeho ležení bylo obklopeno vozovou hradbou.

Dle výše uvedeného se zdá, že tábor mužů pana Kostky byl buďto v severní polovině dnešní vesnice, nebo severozápadně od ní mezi kótou 279 a Labem.

8.15.3. Archeologický potenciál konfliktu

Pokud je můj odhad co se týče polohy tábora a bitvy správný, jsou zde v zásadě dvě plochy, kde se může rozkládat bojiště jako archeologická lokalita.

První variantou je polovina obce rozkládající se severně od polohy Na Rybníku. Ještě na prvním vojenském mapování z druhé poloviny 18. století je totiž rybník zakreslen a v prostoru severně od něj ještě není žádná zástavba. V pozdním středověku zde tedy jistě bylo dost prostoru pro vozovou hradbu a vojenské ležení. Dnes je zde však zástavba obce a případné nálezy by tak byly z větší části zničeny (Viz. Mapa 26.).

Druhou a snad i pravděpodobnější možností je, že se Kostka se svým houfem položil severozápadně od dnešní obce mezi Labem a kótou 279. Jeho oddíly utábořené na labské terase a kryté vozovou hradbou by tak přímo ovládaly hlavní přístupovou cestu k brodu přes řeku. Problémem by sice byly nechráněné stezky lesem, které ale mohly být zavaleny záseky a chráněny menším počtem mužů. Pokud tomu tak skutečně bylo, tak to nestačilo, neboť Zdislav a jeho muži prošli v utajení až k táboru, který přepadli. Pro archeologii by však tato varianta byla příznivější, neboť větší část uvažovaného prostoru není dosud zastavěna a případné doklady bitvy by tak nemusely být zničeny.

8.16. 1442 Nájezd Jindřicha Děčinského z Vartenberka na Jičínsko

Poté co 9. prosince 1437 skonal ve Znojmě císař a král Zikmund, rozhořel se v Čechách boj o uprázdněný trůn, v němž se střetli podporovatelé polských Jagellonců a rakouského vévody Albrechta. Propolský tábor stmelila již v první polovině roku 1438 především Habsburkova neochota přistoupit na požadavky volební kapitulace (*Šmahel 1996b*, 74–75). Poslední naděje na odvrácení války u jednacího stolu byly pak zmařeny v létě toho roku, když Albrecht vstoupil s podporou svých stoupenců do země a 29. června byl v Praze korunován českým králem (*Šandera 2009*, 584–585).

V zemi tak v podstatě znovu propukla občanská válka, která však tentokrát proběhla bez rozhodující bitvy. Časem se navíc ukázala nestabilita obou politických bloků. Šlechtici kolem Hynce Ptáčka z Pirkštejna tak společně s věnnými městy uzavřeli s rakouskou stranou příměří již po únorových jednáních roku 1439. Radikálnější stoupenci polských Jagellonců uzavřeli pak vlastní separátní příměří. Diplomatické řešení celé krize navíc urychlila nenadálá smrt krále Albrechta v říjnu 1439. Na zemském sněmu v lednu 1440 byl tak konečně uzavřen smír mezi oběma znesvářenými tábory (*Šandera 2009*, 585–587; *Šmahel 1996b*, 76–78).

Situaci v zemi, kde Albrechtovou smrtí nastalo bezvládí, měly řešit především krajské landfrýdy a jejich hejtmani. Východočeské stavy vyhlásily pak společný spolek svých čtyř krajů již 17. března v Čáslavi. Netrvalo dlouho a spojené východočeské landfrýdy dostaly možnost předvést své síly a schopnosti nejen při řešení politických a náboženských problémů, ale i při válečných taženích. Jednalo se tak především o boje s Janem Koldou ze Žampachu a jeho spojenci v letech 1440 a 1441, které byly nakonec ukončené příměřím mezi landfrýdy na jedné a Koldou a dalšími radikály na druhé straně. Kromě domácího východočeského nepřítele se však landfrýdy musely postavit i vnějším útokům, jako byl loupeživý nájezd Jindřicha Děčinského z Vartenberka (*Šandera 2009*, 587–593).

8.16.1. Popis konfliktu

Během řešení náboženských problémů v zemi se východočeské landfrýdy musely v červnu roku 1442 vypořádat i s nájezdem Jindřicha Děčínského na Jičínsko (Šandera 2009, 593).

O celé události existuje pouze stručný záznam ve Starých letopisech, který praví: „*Téhož léta ten pátek po Božiem těle pan Děčínský bral okolo Jičina a oni vytekú na ně z města a oni se na ně zase obrátí, i porazí Jičínské*“ (SLČ, 120).

Panem Děčínským je podle všeho myšlen Jindřich Děčínský z Vartenberka. Tento příslušník děčínské větve panského rodu Vartenberků byl skutečně na počátku 40. let XV. století znám neutichajícími konflikty se svými sousedy, na jejichž území podnikal loupeživé nájezdy. To nejspíše stálo také za jeho koncem, neboť v roce 1443 proti němu vytáhla hotovost Litoměřického landfrýdu podpořená pražskými a lužickými oddíly. Poté se již Jindřich více nepřipomíná (Sedláček 1907, 437; SLČ, 126).

Zdá se tedy, že jedna z kořistnických výprav zavedla Jindřicha i na území východních Čech do okolí Jičina, který tehdy patřil Trčkům z Lípy. Městská posádka se nejspíše pokusila útočníka zapudit, nicméně Jindřichovi muži se jí postavili v boji a zvítězili. Po příchodu zpráv o postupu dalších oddílů východočeských landfrýdů se Jindřich se svojí družinou z východních Čech raději stáhl (Šandera 2009, 593).

Co se počtů bojujících týče, nemáme o nich žádné zprávy. Lze však snad předpokládat desítky bojovníků Jindřichovy družiny a podobně či více početnou jičínskou posádku.

Podle pramenů k boji došlo v pátek po svátku Božího těla, tedy 1. června 1442 (SLČ, 120).

8.16.2. Lokalizace konfliktu

Z pramenů víme pouze to, že k boji došlo „*okolo Jičina*“ a že do boje zasáhla přímo jičínská posádka. Účast městské posádky by mohla napovídat, že k boji došlo skutečně nedaleko Jičina, nicméně bližší lokalizace je vzhledem ke stručnosti pramenů nemožná. Možná snad mohlo ke střetu dojít v západní části Jičínska, neboť tím směrem ležely i Vartenberkovy državy.

8.16.3. Archeologický potenciál konfliktu

Potenciál tohoto konfliktu je mizivý, neboť bitevní pole není prakticky lokalizované. Domnívám se tedy, že i pokud nebyly doklady boje časem zničeny, jsou v případě takového střetu bez bližší lokalizace cíleným archeologickým průzkumem téměř nezachytitelné.

8.17. 1468 Bitva u Turnova

Jiří z Poděbrad usedl na český trůn roku 1458. V prvních letech vlády se mu dařilo postupně konsolidovat poměry v zemi a upevnit své postavení jako českého panovníka. Po čase však se však zhoršily vztahy pražského dvora a papežského stolce a ve vedlejších zemích koruny opět rostl odpor vůči husitskému králi. V Čechách proti Jiřímu v polovině šedesátých let povstala dokonce opozice předních katolických pánů – takzvaná Zelenohorská jednota. Její spor s králem pak v roce 1467 přerostl ve válku (*Čornej – Bártlová 2007, 152–241*).

V zemi tak opět propukla občanská válka. Proti králi a jeho věrným se postavila katolická šlechta, velká moravská města a většina Slezska a obojí Lužice. Opozice navíc měla podporu papeže, který usiloval o svržení husitského panovníka v srdci Evropy. V Čechách měla Poděbradova vojska přesvědčivou převahu a i ve Slezsku a na Moravě se poděbradským oddílům v bojích většinou dařilo. Papež pak nebyl prozatím schopen přesvědčit ostatní evropské panovníky k tažení proti Jiřímu a boje byly tak na přelomu let 1467 a 1468 přerušeny sérií uzavřených příměří (*Čornej – Bártlová 2007, 241–250*).

Změna však nastala v první polovině roku 1468, kdy se do konfliktu zapojil uherský král Matyáš Korvín a vpadl se svými vojsky na Moravu. Na jeho výzvu pak vypověděli Slezané příměří a obnovili boje s králem. Do bojů se zapojili i Lužičané, jejichž oddíly podnikly výpad do severních Čech (*Čornej – Bártlová 2007, 250–254*).

8.17.1. Popis konfliktu

Nejvíce informací o střetu nám přinášejí prameny z německého prostředí, které vznikly ve vedlejších zemích české koruny. Zásadní jsou tak zprávy Petera Eschenloera písaře a kronikáře ze slezské Vratislavy (*Eschenloer, 721–723*). Dále pak listy měšťanů z lužického Zhořelce, které líčí události jednotlivých dní (*FRA*

XX, 533–534). Další informace nám pak přináší Johannes von Guben (SRL I, 90–91).

Z pramenů české proveniencí máme o událostech těchto dní pouze krátké zprávy. Jednu z nich nám přináší Vratislavský rukopis Starých letopisů. Mezi líčení ukrutností páchaných německými žoldněři v Čechách tak najdeme také krátkou zmínku týkající se vypálení Turnova: „*V Turnově mnoho žen zmordovali Němci...*“ (SLČ-R, 144). Stejnou informaci pak přináší i rukopis Křížovnický (SLČ-G, 279).

Na základě pramenů můžeme říci, že oddíly Lužičanů, vedené hornolužickým fojtem Jaroslavem ze Šternberka překročily zemské hranice 29. května u Hrádku nad Nisou a pokračovali směrem k Turnovu. Na pochodu dobyli Lužičané hrad Dub a vypálili Světlou. Menší část vojska pak vypálila Mnichovo Hradiště a Kněžmost. Na pomoc ohroženému Turnovu vytáhli čeští páni Jindřich Kruhlatý z Michalovic a Felix z Valdštejna. Lužičané však byli rychlejší a část jejich oddílů tak dorazila k městu ještě před českým vojskem (*Beran 2010*, 120).

Čeští páni nedorazili včas a jejich vojsko bylo početně slabší. Zatímco oddíly Jindřicha Kruhlatého a Felixe z Valdštejna měly totiž dohromady asi 3000 pěších a 200 jízdních bojovníků. Jaroslav ze Šternberka však z Lužice přitáhl s vojskem o síle 8000 tisíc mužů, z nichž celou tisícovku tvořili jezdcí (*Frankenberger 1960*, 86) Když si celou situaci uvědomili, zaujali čeští velitelé pozice jižně od Jizery nedaleko vsí Mašov a Modřišice (*Beran 2010*, 120)

Průběh vlastní bitvy se pokusil rekonstruovat O. Frankenberger. Podle něho bylo tak hlavním cílem Lužičanů plenění země, kterému však početně slabší české vojsko nemohlo nijak zabránit a uchýlilo se tedy do bezpečí vozové hradby na jižním břehu Jizery. Lužické oddíly tak mohly dále plenit kraj, ale vědomy si vlastní přesily, chtěly se nejprve vypořádat se slabším protivníkem. Útok na vozovou hradbu byl však nebezpečný a Jaroslav ze Šternberka se mu pokusil zabránit, jeho autorita u vojska byla ale příliš nízká. Lužičané tak 3. června přešli řeku a zaútočili na české vojsko, byli však s velkými ztrátami odraženi (*Frankenberger 1960*, 91).

Ani to však patrně nezměnilo poměr sil, neboť Češi zůstali dále uzavřeni ve vozové hradbě a lužické vojsko ustoupilo k Turnovu, který následující den vypálilo. Počinání Lužičanů však nezůstalo bez odezvy a do českého ležení se začali stahovat lidé z okolí. Od Hradce se navíc k Turnovu blížilo další české

vojsko (*Frankenberger 1960, 91; Beran 2010, 121*). Vzhledem k možnosti navýšení stavů českého vojska se Lužičané rozhodli k ústupu přes Jizeru. Když však překračovaly lužické oddíly řeku, prokopali Češi hráze rybníků na potoku Libuňka, což způsobilo zaplavení luk jižně od Turnova a stoupání hladiny řeky. Zatímco ustupující lužické vojsko zachvátil zmatek, přešly české oddíly do útoku. Lužické oddíly byly nakonec rozprášeny a naloupené kořisti se zmocnilo české vojsko (*Frankenberger 1960, 91*).

Podle jiných názorů došlo však k vypuštění rybníků již 3. června během bitvy. Vypuštění vody na útočícího nepřítele by sice mělo v bitvě smysl, je ovšem málo pravděpodobné při srovnání s dalšími událostmi. Pokud by byl totiž nepřítel – zaskočený tímto manévrem – na hlavu poražen, těžko by později ještě vypálil Turnov. V případě, že byli Lužičané pouze se ztrátami odrazeni, by jim rozvodněný potok a řeka poskytovali spíše ochranu při ústupu z vypleněného města. Jejich zmatený ústup a konečná porážky však spíše vypovídají o tom, že k vypuštění rybníků došlo, až když se z Turnova dali na ústup (*Frankenberger 1960, 91–92*).

Veliký úspěch králových věrných byl však zakalen těžkým zraněním a následnou smrtí Jindřicha Kruhlaty z Michalovi. Turnovský vítěz utrpěl totiž při pronásledování nepřítele těžké zranění, kterému nakonec podlehl. Se smrtí bezdětného Jindřicha tak vymřel po meči i rod pánů z Michalovic (*Beran 2010, 121–122*). Není snad bez zajímavosti, že právě tato skutečnost neunikla českým kronikářům, kteří se jinak o turnovské bitvě příliš nezmiňovali. V některých textech Starých letopisů českých se tak můžeme dočíst: „*Téhož léta umřel pan Michalec, přijmím Kruhlatá, a tak jest ta korúhev zhynula; neb on poslední bieše a děti s svú paní neměl; a tak dědic jest po něm neostal.*“ (SLČ, 171), v rukopise O v básni „*O válce s Uhry*“ pak čteme, že zemřel „*...pan Michalec z Boleslavě Mladého, muž velmi platný*“ (SLČ, 403).

Jindřichova smrt však ničím nezmenšila význam jeho vítězství, kterým zabránil dalšímu plenění země a novým válečným operacím lužických měst. Část sil Jiřího z Poděbrad tak nemusela být vázána v dalších bojích s Lužičany a mohla bojovat s nepřítelem na jiných místech země. Nelze také opomenout, že v případě úspěchu na severu země, by lužické vojsko mohlo postupovat hlouběji do Čech, či snad přímo ku Praze (*Beran 2010, 123*).

8.17.2. Lokalizace konfliktu

Bitva je v literatuře lokalizována jihozápadně od vlastního Turnova na levém břehu Jizery (Viz. Mapa 27.). Mělo by se tak jednat o prostor severovýchodně ne nějakém návrší nedaleko Modřišic a Mašova (*Beran 2010, 120*).

8.17.3. Archeologický potenciál konfliktu

Předpokládané bitevní pole se nachází na dnes většinou nezastavěné ploše, což vzhledem k rozsahu bitvy, ve které bojovali tisíce bojovníků, činí z bojiště potenciální lokalitu pro archeologický průzkum.

Problémem zde však je pozdější regulace Jizery, která změnila tok řeky a část pozůstatků boje nejspíše zničila. Na druhou stranu se lze však domnívat, že v terénu, který byl při závěrečné fázi bitvy silně podmáčen a v náplavech starých ramen řeky se mohly zachovat i nálezy a militaria, která na jiných bojištích příliš očekávat nelze.

8.18. 1469 Bitva u Vilémova

Druhá husitská válka se v roce 1468 pro krále Jiřího nevyvíjela zrovna ideálně. Občanská válka zuřila na téměř celém území českého soustátí. Do nepřátelského tábora dále přecházeli významní šlechtici jako Jan z Rožmberka a některá česká města. Během krátké doby navíc Jiří ztratil některé ze svých nejbližších spolupracovníků, včetně Jindřicha Kruhlaty z Michalovic – smrtelně raněného vítěze od Turnova (*Čornej – Bartlová 2007, 255–256*).

Ještě horší byl pak průběh válečných operací na Moravě. Po krátké poziční válce na Znojemsku byl totiž Poděbrad nucen rozpustit většinu svého vojska a vrátit se do Čech. Strategicky významná Třebíč, hájená královým synem Viktorinem, padla a sám kníže Vitorin unikl zajištění pouze díky příchodu bratra Jindřicha. Matyáš Korvín pak obsadil v podstatě celou Moravu, takže z větších měst zůstaly na Jiřího straně pouze Uničov a Uherské Hradiště. (*Čornej – Bartlová 2007, 253–254*).

Nová hrozba z východu se začala rýsovat na začátku roku 1469. Matyáš s vojskem opět vtrhl na Moravu a zmocnil se Špilberka. Uherský král se pak vydal s vojskem do Čech s cílem zmocnit se Kutné Hory a jejich stříbrných dolů (*Čornej – Bartlová 2007, 257*).

8.18.1. Popis konfliktu

Českému králi se nedařilo včas sebrat vojsko, čehož uherský panovník využil a zmocnil se strategické moravské pevnosti. Téměř celá Morava byla tak v Matyášových rukou, zatímco Poděbradovi se ještě zdaleka nepodařilo sebrat většinu vojska. Nastalé situace hodlal Korvín využít k průniku do Čech a dobytí Kutné Hory (*Frankenberger 1960, 97–98*).

Matyášovo uherské vojsko se někdy v polovině února u Hrochova Týnce spojilo s oddíly Zelenohorské jednoty a táhlo dál ke Chrudimi. Město se však nepodařilo rychle dobýt a sám uherský král málem padl do zajetí. Uhři se tedy raději posunuli k Heřmanovu Městci a vypálili ho. Kolem 24. února pak uherský král s armádou překročil u Semitěše Železnou horu (*Frankenberger 1960, 100*).

Podle SLČ Matyáš táhl zemí „*jímaje, pále, morduje až pod Lichtenburk*“, samotný hrad Lichnice pak měl Matyášovi „*zradu dán býti; ale se to zrušilo*“ (SLČ, 171). Zdá se tak, že uherský král vyslal již od Chrudimi menší oddíl k Lichnici, jíž se hodlal blíže neznámou zradou zmocnit. Jednalo by se o logický tah, neboť stará rodová pevnost Lichtenburků ovládala jeden z průsmyků Železných hor. Lichnický podnik se však nezdařil a napřed vyslaný uherský sbor nakonec nejspíše překročil horu u Seče (*Frankenberger 1960, 101*).

Některé z výše zmíněných podrobností nám například přináší báseň „*O válce s Uhry*“, která mimo jiné popisuje i krvavé Korvínovo tažení východními Čechami (SLČ, 405).

Během uherského tažení Chrudimskem Jiří stále sbíral vojsko. Šlechtické a městské oddíly, které se ještě nedávno sbíraly v králově ležení pouze pomalu, si nyní – tváří tvář přímé uherské hrozbě – pospíšily. Zanedlouho měly tak Poděbradovy oddíly u Kutné Hory více mužů než uherská armáda. Když pak do českého tábora dorazily zprávy o Korvínově přechodu Železných hor, Jiří vyrazil vstříc nepříteli k Čáslavi. Situace se tedy obrátila a začínalo být jasné, že Matyášovi se nepodaří obsadit Kutnou Horu. Obléhat silnou kutnohorskou pevnost s českým vojskem v zádech nepřipadalo totiž v úvahu. Stejně tak přímý útok proti silnějšímu vojsku, využívajícímu taktiku vozové hradby, byl nemyslitelný (*Frankenberger 1960, 101*).

Uherský král se tak pod vlivem špatné vojenské a zásobovací situace rozhodl k ústupu na Moravu. V úvahu připadaly v zásadě tři možné trasy: zpět přes Železnou horu na Chrudimsko, přes Čáslav k Habrům, nebo táhnout podél

svahů Železných hor k Chotěboři. První cesta nebyla vzhledem k svízelné zásobovací situaci příhodná, neboť zdejší kraj byl již uherským vojskem vypleněný. Cesta přes Čáslavsko pak byla obsazena silnějším českým vojskem. Volba tak padla na třetí možnou trasu a uherské oddíly se vydaly na ústup podél Železných hor. České vojsko začalo pravděpodobně s pronásledováním hned, jakmile se jeho velitelé dozvěděli o nepřítelově ústupu (*Frankenberger 1960, 102*).

České oddíly rychle postupovaly za uherskými po pravém břehu Doubravy. Hlavní část vojska však král Jiří vedl po levém břehu s cílem obsadit brod přes řeku dříve, než dorazí nepřítel. Matyášova jízda musela brát ohledy na uherskou pěchotu, a nemohla proto využít své rychlosti. Velká část českého vojska mohla být naproti tomu naložena na vozy, díky čemuž se Jiřího oddílům podařilo Uhry předejnat a obsadit strategické pozice u Špačic. Když tedy Korvín dorazil s vojskem k přechodu řeky, měl před sebou Jiřího vozovou hradbu. Zpáteční cesta byla pak obsazena zbývajícími českými oddíly, které předtím uherské vojsko pronásledovaly (*Frankenberger 1960, 102*).

Matyášova situace se stala kritickou, neboť jeho vojsko bylo v podstatě obklíčeno. V pramenech se tak o osudech uherského krále dočítáme, že „*Tehdy on vida, že moci proti králi Jiřímu nemá, poče rokovati skrze pana Albrechta Kostku, žádaje státní*“ (SLČ, 171). Naděje na vítězství byly mizivé a ani šance na únik z obklíčení nebyly vysoké. Uherský král se tak raději rozhodl vyřešit svízelnou situaci dohodou s českým králem (*Frankenberger 1960, 103–104*).

Jiří se s Matyášem skutečně sešel 26. února v Uhrově. Výsledkem setkání obou panovníků byla smlouva o příměří, které bylo nakonec prodlouženo až do začátku roku 1470. Jiří pak nechal uherské vojsko ustoupit zpět na Moravu, načež na začátku března rozpustil vlastní armádu (*Frankenberger 1960, 104*). Některé podrobnosti o tomto jednání nám přinášejí Staré letopisy české a báseň „*O válce s Uhry*“ (SLČ, 171–172, 406).

Jiřího rozhodnutí bylo kritizováno středověkými kronikáři i českými historiky (*Frankenberger 1960, 104*). Z vypravování Starých letopisů se pak dozvídáme, že Jiřího rozhodnutí nepotěšilo ani české vojsko, mezi kterým panovala bojovná nálada. Nejdříve nás tak informuje, že „*toho času veliké množstvie Čechuov přibylo k vojsku krále Jiříeho, žádostivi jsúce nepřátely své zkrotiti a jim rohy srážeti; a velmi za zlé měli sú králi Jiříemu, že s ním v smlúvu*

vstúpil.“ a dále pokračuje: „Potom lidé jedúce zase, láli sú a přimlúvali králi Jiříemu; neb jest v tu noc bylo přibylo lidu českého na niekoľiko tisícouv, radujúce se tomu, že se mají již nazajtršie býti; a chudina jsúce pohotově s oštípy, s kyji, s palicemi, cepy, s sudlicemi, s samostřiely, jakž kdo mohl“. Autor těchto řádků omlouval Jiříkovo jednání tím, že se mu snad zželelo manžela své zesnulé dcery a ušetřil tak Korvínovo vojsko, „aby krve veliké prolitie se nestalo“. Sám však nebyl Jiříkovým rozhodnutím příliš nadšený, neboť se domníval, že kdyby nepřátelé „takú moc měli, krále Jiříeho s Čechy by nelitovali“ (SLČ, 171).

Z výše zmíněných zmínek o prostém lidu je často usuzováno, že Jiřího rozhodnutí zklamalo především obyčejné bojovníky v jeho armádě (Frankenberger 1960, 105) Báseň „O válce s Uhry“ nás však informuje také o českých pánech, kteří „radili, aby se s Uhry bili“. Ani autor této básně však nešetří kritikou na účet českého panovníka, když píše: „Zle se byl král český uradil, že se na lstivá slova obrátil; i zda to není lidem známo, i snad také v Písmě psáno, že když člověk mohl, nechtěl a když chtěl, nemohl učiniti? Též král český dopusti se toho i učini sobě i zemi zlého mnoho“ (SLČ, 405).

Jiří se však jen stěží uchýlil k jednání, protože se mu Matyáše zželelo. Český král byl nejen inteligentním a zkušeným politikem, ale také válečníkem, který by jistě neváhal s nepřítelem skoncovat, pokud by to bylo opravdu výhodné. Kdyby však Jiří odmítl jednání, Korvínovo vojsko by se jen stěží vzdalo. Uherský král byl sice obklíčen, ale nejednalo se zdaleka o úplné sevření nepřítelem, jaké známe například z bitvy u Sedanu roku 1870. Matyáš by se tak v případě nouze mohl pokusit probít se z obklíčení, což by se mu nakonec – byť s velkými ztrátami – mohlo podařit. V tom případě by se na Moravu vrátily jen zbytky Matyášových sil, ale válka by stále nebyla rozhodnuta. Z Jiřího pohledu tak mohlo být výhodnější uzavřít příměří, které vylekalo jeho odpůrce a o kterém se domníval, že může vést až ke smíru s papežem a k udržení husitských Čech (Frankenberger 1960, 104–105).

Co se počtů účastníků týče, z líčení Starých letopisů českých vyplývá pouze to, že Jiřího armáda měla přesilu. Jediné jimi udávané číslo je tak „několiko tisícouv“ válečníků, kteří přibyli do českých řad. (SLČ, 171–172). Podrobnější zprávy však přinášejí slezské a polské prameny. Polský kronikář Dlugoš nás tak informuje o síle obou armád. Podle jeho informací mělo mít uherské vojsko 10 000 jezdců, zatímco český král měl k dispozici 18 000 pěších a 5000 jízdních

bojovníků. Pravděpodobnější však bude spíše střízlivý odhad vratislavského kronikáře Eschenloera. Podle něj měla Matyášova pěchota 5000 mužů a jízda 4000. Jiří pak údajně disponoval asi 12000 bojovníky, mezi kterými bylo méně jezdců, než měl uherský král (*Frankenberger 1960, 98, 101*).

8.18.2. Lokalizace konfliktu

Již zprávy Starých letopisů lokalizují střetnutí poměrně přesně, neboť nás informují, že „*Tu pod Lichtenburkem u Ronova a Vilémova král Jiří přijev s vojskem, i obklíčil jej, že jest nikam nemohl pro Železné hory*“ (SLČ, 171). Rukopis Křížovnický pak zmiňuje, že král Jiří obklíčil nepřítel „*pod Lichmburkem u Hronova a Vilémova*“ (SLČ-G, 279). Báseň „*O válce s Uhry*“ pak říká, že uherský král „*jede až k Ronovu městu; druhú cestú jedíše, mimo Běstvinu s hor sjel bíše*“ (SLČ, 405). Podle pramenů tak mělo k obklíčení Uherské vojska dojít někde na prostoru kolem Běstviny, mezi Vilémovem, Ronovem a Železnými horami.

Zdá se tak, že když dorazil Matyáš k brodu přes řeku u Špačic, nedaleko Vilémova, stála zde již Jiřího vozová hradba. Zpáteční cestu mu pak zablokovala část českého vojska u Ronova. Stejně tak byly neprůchodné i průsmyky přes Železné hory, které mezitím obsadila hotovost chrudimského kraje (Viz. Mapa 28.) a zatarasila je záseky (*Frankenberger 1960, 102–103*).

8.18.3. Archeologický potenciál konfliktu

Přestože u Vilémova ve skutečnosti k boji nedošlo, domnívám se, že zdejší lokalita by mohla mít jistý archeologický potenciál. K tomuto závěru mě vede velký počet účastníků střetnutí.

Je třeba pamatovat na to, že na uvažovaném prostoru, který se nachází na pravém břehu Doubravy mezi Ronovem a Spačicemi, ale také na levém břehu v okolí Spačic a Vilémova bylo soustředěno celkem asi 20 000 bojovníků, kteří byli dále jistě doprovázeni velkým počtem zásobovacích a (přínejméně v případě české armády) válečných vozů. Jedná se tak o poměrně velké území, na kterém však došlo k velké koncentraci lidí a vojenského materiálu

Na zmíněném území se pak nachází velké množství nezastavěné půdy, kde by nemusely být archeologické doklady ztraceny. Vzhledem k povaze „střetu“ lze však počítat především se ztrátovými předměty.

8.19. 1469 Nájezd Františka z Háje na Náchodsko

Vilémovské příměří nakonec Jiřího naděje nenaplnilo, neboť Matyáš se nechal již 3. května zvolit českým králem. Jako novému českému panovníkovi mu pak zanedlouho holdovalo i celé Slezsko v čele s Vratislaví a obojí Lužice (*Frankenberger 1960, 106*).

Jiřího odpověď na sebe nenechala dlouho čekat. Král si nejprve zajistil podporu Polska, když svolal zemský sněm, který zvolil jeho nástupcem Vladislava Jagellonce. Následně vypověděl u Vilémova sjednané příměří a začal sbírat vojsko k tažení s cílem zničit Zelenohorskou jednotu a znovu obsadit Moravu. Zatímco se české hlavní síly scházely u Kutné Hory, Viktorin vedl své oddíly v bojích na Moravě a české krajské hotovosti oblehly hrady odbojných pánů (*Frankenberger 1960, 106*).

Poděbradova nenadálá ofenzíva Matyáše, který mezitím rozpustil své vojsko, zaskočila. Uherský král začal sbírat novou armádu, která však nemohla být připraveny k boji včas. Na pomoc svým českým spojencům tak povolal Lužičany a Slezany, kterým poslal na pomoc menší sbor Františka z Háje. Jím vedené slezsko-lužické vojsko pak vpadlo do Čech s cílem osvobodit obležené Házmburské pevnosti ve východních Čechách. František se však musel zanedlouho z Čech stáhnout, neboť Jiří proti němu vyslal od Kutné Hory syna Jindřicha se silným vojskem (*Frankenberger 1960, 108–109*).

České oddíly stíhaly nepřítele až do Lužice, kterou poplenily, a pokračovaly dál v tažení do Slezska. Jindřich nakonec došel až k Nise, kde se spojil s kladskými a opavskými oddíly. Avšak František z Háje se pokusil ulevit ohroženému Slezsku a se svými muži vpadl do Čech (*Frankenberger 1960, 109*).

8.19.1. Popis konfliktu

Je zajímavé, že zatímco dobývání hradů pana Zajíce z Házmburka Starým letopisům Českým neuniklo, o Františkovi z Háje v tomto období nevědí. O výsledku slezského a lužického tažení však leccos napovídá zmínka, že „*mějiše naději Zajiec v Němcích a v králi uherském, že jemu retunk dadie: ale ten jemu odnikudž nepřijide*“ (SLČ, 173).

Další podrobnosti o tažení Jindřicha do Lužice a Slezska sice přináší Vratislavský rukopis, který nás však také o Francově nájезdu na Náchodsko neinformuje (SLČ-R, 141).

Vzhledem k tomu, že v českých letopisech dostaly přednost následující válečné události na Moravě, musíme se pro podrobnosti o tomto střetu obrátit opět k vratislavskému kronikáři Eschenloerovi. Na základě Eschenloerova líčení se o rekonstrukci událostí pokusili již historikové 19. století. Už Tomek se tak domníval, že pan Franc obsadil Broumov již krátce po svém příchodu do Slezska a z bezpečí broumovských zdí pak podnikal nájezdy do okolí. Zanedlouho však s většinou armády odtáhl do Lužice, ale brzy se vrátil, neboť tato výprava skončila neúspěchem. Poté co vpadlo české vojsko do okolí Nisy, pokusil se pan z Háje obsadit Náchod. Útok na městské hradby však nevyšel a navíc přišla silná bouřka, Franc se tak raději se zbytkem svého oddílu obrátil zpět k Broumovu. Ze Slezska byla pak narychlo vyslána část českého vojska na pomoc ohroženému Náchodu. Ještě než však české oddíly dorazily, započala nejspíš část náchodské královské posádky s pronásledováním nepřitele. Františkovi z Háje se ovšem podařilo na ústupu sešikovat svou jízdu a české pronásledovatele porazit (*Tomek 1881*, 51–52).

Téměř doslova přejal Tomkovo líčení událostí náchodský historik J. K. Hraše, který vynechal pouze informaci o bouřce, kterou Tomek pokládal za jeden z důvodů, proč se útočníci vydali na ústup (*Hraše 1885*, 27–28). Hraše zastával stejný názor i po desíti letech, dodal ovšem, že ještě než Francovi muži odtáhli od Náchoda „*vymstili se na nehrazených předměstích, vydrancovavše je úplně*“ (*Hraše 1895*, 150–151).

Zdá se, že verze událostí založená na díle V. V. Tomka a doplněná J. K. Hrašem zůstává i nadále platnou, neboť se stále objevuje v literatuře, pouze s nepatrnými změnami. Asi nejvýznamnější odchylka je tak, že novější práce připouštějí, že Františkovými pronásledovateli byly spíše oddíly, které dorazily ze Slezska, než pouhá část královské posádky Náchoda (*Baštěcká – Ebelová edd. 2004*, 57; *Šandera 2009*, 616). Výjimkou je pak pouze Frankenberg, který předpokládal, že skutečným cílem Hájova útoku na Náchod nebylo ovládnutí města, ale byla to pouze zdařilá „*diverze, která měla přimět Čechy odtáhnout ze Slezska*“ (*Frankenberg 1960*, 109).

8.19.2. Lokalizace konfliktu

Co se lokalizace střetnutí týče, Tomek předpokládal, že „*část některá z královských, nejspíš z posádky Náchodské, stihala poraženého nepřitele až přes*

Polici i až někam k pasům za Pěkovem. Tam se František z Háje s jízdu swau na ně obrátil, a zajal i pobil jim něco lidu, i pojistil si tím další cestu do Braumowa“. Tomek se při této lokalizaci vycházel z Echenloerových zpráv, ve kterých čteme, že *„Die feinde folgten ihm nach bis in die schlege vor Braunau“* (Tomek 1881, 52).

Jak již víme Hraše při svém popisu událostí vycházel z Tomkova díla. Není tedy překvapením, že i střetnutí ustupujících Hájových mužů s českými pronásledovateli lokalizoval shodně s Tomkem *„až někam k pasům za Pěkovem“* (Hraše 1885, 28; Hraše 1895, 151).

Od tohoto umístění střetu se pak neodklonila ani současná literatura, která ovšem reflektuje současné (ne)povědomí o umístění *„pasů za Pěkovem“* (Viz. Mapa 29.)¹¹, dočteme se v ní tak, že František z Háje byl *„pronásledován královským vojskem, které dorazilo k Náchodu tři hodiny po jeho odchodu, až k Broumovským stěnám, kde se mu výpadem podařilo pronásledovatele odrazit“* (Baštěcká – Ebelová edd. 2004, 57). Autoři Dějin východních Čech pak od přesnější lokalizace upouštějí a uvádějí, že pan Franc *„postřehl, že pronásledovatelé se příliš rozptýlili a nedaleko Teplic nad Metují se jeho vojáci rychle znovu zformovali a s úspěchem zaútočili“* (Šandera 2009, 616).

Dle mého mínění není důvod upouštět od lokalizace k Broumovským stěnám (respektive k průsmyku mezi Příkrou strání a Laudonovými valy), nedaleko Pěkova. Zvláště když uvážíme, že tudy měla procházet broumovská větev takzvané kladsko-polské stezky (Hraše 1885, 22). Obtížnější však bude odpovědět na otázku, na jaké straně Broumovských stěn ke střetnutí došlo. Řekl bych však, že spíše na východní straně, neboť se domnívám, že pro ustupující oddíly Františka z Háje bylo nejvýhodnější zaútočit na pronásledovatele ve chvíli, kdy jejich část již byla na otevřeném prostranství, zatímco jejich zadní voj byl stále v průsmyku pod Pasy a nemohl se tak do boje zapojit.

Přijde mi jako vhodné poukázat také na usedlost U Sejkorů, na mapách I. vojenského mapování nazvanou jako „Schlogel“ a na mapách II. vojenského mapování jako „Schlegelhof“. Je totiž otázkou jestli právě tuto usedlost a její okolí neměl na mysli ve svém líčení kronikář Eschenloer. Není pak bez

¹¹ Název vrchu Pasy se dnes již nevyskytuje ani na základních mapách ČR. Na prohlížečím portálu ČÚZK je však název zachován na vrstvě Geonames, podle které byl doplněn na přiloženou mapu.

zajímavosti, že výše zmíněná část hákovnice z Hejtmánkovic byla nalezena při cestě asi půl kilometru odtud.

8.19.3. Archeologický potenciál konfliktu

Bez ohledu na to, na které straně průsmyku k boji došlo, lze konstatovat, že většina okolního prostoru není zastavěna a tudíž není důvod domnívat se, že nálezy by měly být zničeny.

Na mapách I. vojenského mapování lze pak na obou stranách průsmyku pozorovat četná novověká polní opevnění. Případný detektorový průzkum by tak jistě přinesl i militária, které nepocházejí z 15. století.

9. Vyhodnocení lokalizovaných konfliktů

Během práce se ukázalo, že množství známých konfliktů v mladších stoletích významně roste. V 15. století je pak vojenských střetnutí zdaleka nejvíce, což je patrně způsobeno jednak dostatkem písemných zpráv, ale také neklidnou dobou husitských bouří.

Na studiu středověkých konfliktů východních Čech se prokázalo, že mezi přesností jejich lokalizací jsou až propastné rozdíly. Pro potřeby práce jsem tak lokalizace rozdělil na 4 stupně:

- 1) Přesně lokalizované konflikty
- 2) Konflikty lokalizované přibližně na menší území
- 3) Zhruba lokalizované konflikty
- 4) Nelokalizované konflikty

Následující podkapitoly přináší vždy krátkou charakteristiku jednotlivých kategorií, která je doplněna o příklady konkrétních střetnutí zařazených do dané kategorie. Celkový přehled konfliktů a jejich zařazení je pak obsažen v příloze (Viz. Tabulka 1.).

9.1. Přesně lokalizované konflikty

Nejlépe lokalizované jsou ta střetnutí, které lze vztáhnout k nějaké existující stavbě nebo jejím reliktnům.

Mezi nejpresněji lokalizované tak patří bitva u Hořic roku 1423, lokalizovaná již prameny ke kostelu svatého Gotharda. Mezi další přesnější lokalizace pak patří bitva u Německého Brodu, ke které došlo v blízkosti středověkých hradeb dnešního Havlíčkova Brodu.

Na základě zkoumání historických okolností se pak podařilo poměrně přesně lokalizovat bitvu u České Skalice, ke které došlo na počátku roku 1424. Místní tvrz, jejíž zbytky se dodnes nacházejí severně od města, patřila pánům z Kunštátu, kteří snad již v čas bitvy byli Žižkovými spojenci. Lze tedy předpokládat, že zdejší středověké bojiště se přímo vztahuje k výše zmíněnému tvrzišti a nalézá se v jeho bezprostředním okolí.

9.2. Konflikty lokalizované přibližně na menší území

V tomto případě jde o konflikty, jejichž lokalizace není přesná, ale u kterých lze bojiště předpokládat na konkrétním menším území. Jedná se tak o konflikty, které se pomocí doplňujících informací z dobových pramenů a studie dalších souvislostí podařilo lokalizovat na menší prostor v rámci konkrétního katastru či katastrů. Do této kategorie pak lze zahrnout většinu zkoumaných konfliktů.

Mezi tato střetnutí zřejmě patří bitva na Trotině, kterou svedli roku 1110 polský panovník Boleslav III. a český kníže Vladislav I. Zdejší bojiště bylo přibližně lokalizováno na území mezi říčku Trotinu a vrch Chloumek.

Dalším ze střetů této kategorie je například bitva u Strauchova dvora, kterou se podařilo přibližně lokalizovat na západní okraj Hradce Králové do blízkosti návrší s kostelem sv. Anny.

Do této kategorie lze zařadit také bitvu u Uherska z roku 1308, která je již písemnými prameny umístěna mezi vesnice Turov a Opočno.

Specifickou je pak bitva u Vilémova, která je vzhledem k povaze střetu lokalizovaná na rozsáhlé území, které je však poměrně přesně vymezeno. Rozhodující pro její zařazení do této kategorie je však, že víme, kde přibližně se nacházely nejsilnější pozice českého vojska, čímž je přinejmenším část lokality lokalizována na konkrétní místo.

Na pomezí této a následující kategorie lze pak nejspíše zařadit bitvu u Habrů a střetnutí, kterým byl završen nájezd Františka z Háje na Náchodsko. U obou těchto střetů máme jistou představu, kde k nim došlo, ale jejich přesnější lokalizace jsou vzhledem k nedostatku detailů problematické.

9.3. Nepřesně lokalizované konflikty

Tato střetnutí se vzhledem ke strohým zprávám písemných pramenů a nedostatku dalších podrobností podařilo lokalizovat pouze do okolí nějaké obce bez znalosti přesnějšího místa.

Mezi tyto střety patří bitvy u Hoříněvsi a u Albrechtic nad Orlicí ze 13. století.

Jak již bylo řečeno výše, někde mezi touto a předešlou kategorií je také lokalizace bitvy u Habrů a střetu Františka z Haje s oddílem českých pronásledovatelů.

9.4. Nelocalizované konflikty

Tato střetnutí se nepodařilo v podstatě lokalizovat vůbec. Byla však nejspíše dosti významná, aby neunikla pozornosti středověkých kronikářů. Ti se o nich sice zmiňují, ale nepřinášejí žádné bližší informace, které by nás dovedly k přesnější lokalizaci.

Do této kategorie však naštěstí patří pouze dva ze zkoumaných konfliktů. Jde tak o nájezd družiny Hynka Krušiny z Lichtenburka na Hradecko a o nájezd Jindřicha Děčínského na Jičínsko.

V případě nájezdu pána z Lichtenburka na Hradecko se tak například podařilo střet lokalizovat pouze do velkého prostoru severozápadně od Hradce Králové.

10. Závěr

Původním cílem práce bylo podat celkové shrnutí vojenských konfliktů ve východních Čechách ve 12. až 15. století. Nakonec jsem se však po domluvě s vedoucím mé práce rozhodl věnovat se převážně střetům na bitevním poli – bitvám – a jejich lokalizaci. K tomuto rozhodnutí mě mimo jiné vedlo celkové množství východočeských vojenských konfliktů v daném období. Zpracování všech těchto střetnutí by totiž zdaleka přesahovalo rámec bakalářské práce. Uvědomuji si však, že již nyní práce doporučený rozsah přesahuje, nicméně domnívám se, že podrobné zpracování zvoleného tématu si to vyžaduje. Otázky týkající se zemských bran a strážních míst, vojenských a obléhacích táborů jsou pak probrány spíše formou krátkého úvodu do dané problematiky se zvláštním přihlédnutím ke zkoumanému území.

Jádrem práce se tak staly středověké bitvy a jejich lokalizace. Ta je spojena s odhadnutím archeologického potenciálu vytipovaného bojiště jako archeologické lokality.

K lokalizaci jednotlivých střetnutí bylo využito studia literatury, středověkých písemných pramenů, map (současných i archivních) a konfigurace terénu. Přestože pokus o lokalizaci některých bitevních polí byl proveden autorem s pomocí výše zmíněného, většina lokalizací se opírá o již existující názory na umístění bojišť, které se objevují v literatuře.

Na začátku práce bylo pak navíc uvažováno, zda lze k určení místa bitvy použít i studium místních a pomístních jmen. Tato úvaha se skutečně do jisté míry potvrdila, a to v případě bitvy u Melechova a částečně také bitvy u Podůlšan. Je však třeba pamatovat na to, že postupem času dochází k převrstvování pomístních jmen. To může být zvláště matoucí v případě takzvaných vojenských toponym, která jsou většinou pozůstatkem novověkých střetnutí. Specifický je pak v tomto ohledu případ bitvy na Trotině, kde svou roli v lokalizaci bojiště sehrála patronie nedalekých kostelů.

Při lokalizování konfliktů se v některých případech ukázala jako užitečná práce s archivními mapami, především pak I. vojenského mapování. Je však třeba si uvědomit, že i nejstarší novověké mapy dělí od většiny zkoumaných konfliktů

celá staletí. Jako jistý problém se totiž ukázala zdánlivá časová blízkost novověkých map, na základě které hrozila špatná interpretace situace.

Větší část bojišť se však nakonec podařilo lokalizovat. Co se navrhnutých úrovní lokalizace jednotlivých střetů týče, je třeba pamatovat na to, že na řadu z nich existují také alternativní názory, které by mohly příslušnost konkrétních střetnutí k jednotlivým skupinám změnit. Část konfliktů pak leží se svou lokalizací někde na pomezí jednotlivých skupin a jejich zařazení je tak problematické. Jedná se tedy spíše o návrh, jak rozdělit jednotlivé konflikty podle stupně jejich lokalizace, který však bude nutné dále rozpracovat.

U nezanedbatelné části konfliktů se pak uvažované lokality nachází na zemědělsky využívaném území, které by mohlo poskytovat prostor pro další archeologický průzkum. Tato otázka je však vždy natolik specifická, že nemá smysl pokoušet se v tomhle ohledu o vytvoření nějakého systému jejich rozdělení. Ten by totiž ve výsledku stejně nevystihoval skutečný stav věci.

Ukázalo se pak, že je známo velmi malé až žádné množství zpracovaných a publikovaných archeologických nálezů souvisejících s konkrétními střety. Do budoucna by tak bylo vhodné hlubší prostudování muzejních sbírek ve východních Čechách, které by mohly obsahovat artefakty potenciálně související s bitvami. Je zde však problém, že většina starších nálezů pochází z dnes už neznámých kontextů a jejich vztahení ke konkrétnímu střetu je tak více než problematické.

Dále by bylo do budoucna vhodné provést na několika blíže lokalizovaných bojištích detektorový průzkum, který by případně mohl lokalizace konfliktů potvrdit.

11. Seznam použitých pramenů a literatury

Edice pramenů:

Eschenloer: Peter Eschenloer: Geschichte der Stadt Breslau II. (Hg. G. Roth). Münster/ New York/ München/ Berlin 2003.

FRA XX: Fontes rerum austriacarum XX. (Hg. F. Palacký). Wien 1860.

FRB II: Prameny dějin českých II. (Ed. J. Emler). Praha 1874.

FRB III: Prameny dějin českých III. Praha 1882.

FRB IV: Prameny dějin českých IV. Praha 1884.

FRB SN II: Staré letopisy české: texty nejstarší vrstvy. (Edd. A. M. Černá – P. Čornej – Markéta Klosová). Praha 2003.

FRB V: Prameny dějin českých V. (Ed. J. Emler). Praha 1893.

FRB VII: Prameny dějin českých VII. (Ed. J. Emler). Praha nedat.

Gallus: Kronika a činy polských knížat a vládců. (Ed. M. Moravová). ISBN 978-80-257-0206-2. Praha 2009.

SLČ: Staří letopisové čeští: od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané. (Edd. F. Palacký – J. Charvát. Praha 1941.

SLČ-G: Staré letopisy české: z rukopisu Křížovnického. (Edd. F. Šimek – M. Kaňák). Praha 1959.

SLČ-R: Staré letopisy české: z Vratislavského rukopisu novočeským pravopisem. (Ed. F. Šimek). Praha 1937.

SRL I: Scriptorum rerum lusaticarum I. Goerlitz 1839.

Literatura:

Baštecká, I. – Ebelová, I. (edd.) 2004: Náchod. Praha.

Beran, Z. 2010: Poslední páni z Michalovic. Jan IV. (+1435/1436) a Jindřich II. (+1468). České Budějovice.

Biederman, J. 2013: Kule, sanytr, dílo ohnivě a šípy. Příspěvek k historickému vývoji munice palných zbraní v 15. a 16. století. Historie a vojenství 62, 4–14.

Cechner, A. 1909: Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století XXXI. Politický okres Novopacký. Praha.

Cuřín, F. 1969: Kapitoly z dějin českých nářečí a místních a pomístních jmen. Praha.

Čapský, M. 2007: Osudové zvraty lipanského vítěze. In: Drda, M. – Vybíral, Z. (edd.), Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách, VI. Mezinárodní husitologické sympozium Tábor 12. – 14. října 2004, Tábor, 585–605.

Čornej, P. 2003: Tajemství českých kronik. Cesty ke kořenům husitské tradice (druhé, rozšířené a přepracované vydání). ISBN 80-7185-590-1. Praha a Litomyšl.

Čornej, P. 2006: Jan Žižka (Pokus o charakteristiku). In: Wolf, V. (red.), Acta Universitatis Reginaehradecensis – Historica I, Od Jana Žižky k Poděbradům, Hradec Králové 16–36.

Čornej, P. – Bartlová, M. 2007: Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek VI. 1437–1526. ISBN 978-80-7185-873-7. Praha a Litomyšl.

Detlef, J. et al. 2011: A Bronze Age battlefield? Weapons and trauma in the Tollense Valley, north-eastern Germany. *Antiquity* 85, 417–433.

Dolejší, J. – Křížek, L. 2009: Husité. Vrchol válečného umění v Čechách 1419–1434. Praha.

Domečka, L. 1924: Bitva u Strachova dvora. Královéhradecko, Vlastivědný sborník pro školu a dům I, č. 3, 3–5).

Durdík, J. 1954: Husitské vojenství. Praha.

Durdík, T. 1986: Několik poznámek ke středověkým militáriím ze sbírek okresního muzea v Havlíčkově Brodě. *Zpravodaj KMVČ v Hradci Králové* XIII/I, 99–103.

Felcman, O. 2009: Dějiny východních Čech jako téma syntézy. In: Felcman, O. (ed.): Dějiny východních Čech. V pravěku a středověku (do roku 1526). Praha, 9–24.

Figel, D. – Hložek, M. – Hošek, J. – Schenk, Z. – Žákovský, P. 2010: Interdisciplinární analýza roztržené železné hákovnice z hradu Helfštýn. *Castelloologica Bohemica* 12, 477–488.

Frankenberger, O. 1921a: Naše velká armáda. 1. svazek, Vítkov – Vyšehrad – Kutná Hora. Praha.

Frankenberger, O. 1921b: Naše velká armáda. 2. svazek, Karlův Týn – Malešov – Ústí. Praha.

- Frankenberger, O. 1921c:** Naše velká armáda. 3. svazek, Tachov – Domažlice – Lipany. Praha.
- Frankenberger, O. 1960:** Husitské válečnictví po Lipanech. Vývoj husitského válečnictví po skončení husitské revoluce a jeho význam pro válečnictví vůbec. Praha.
- Hlaváček, I. (ed.) 1981:** Ze zpráv a kronik doby husitské. Praha.
- Honl, I. 1932:** Jan Žižka u České Skalice r. 1424. Česká Skalice.
- Honl, I. 1969:** Kde roku 1110 přešli Poláci Krkonoše. In: Vašíček, Z. – Wolf, V. (edd.), Miscellanea: sborník příspěvků k osmdesátinám prof. Jaroslava Procházky (Krkonoše-Podkrkonoší – supplementum V), Trutnov, 59–61.
- Hraše, J. K. 1885:** Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách (druhé vydání). Nové Město nad Metují.
- Hraše, J. K. 1895:** Dějiny Náchoda, Díl první. Od nejstarších dob až do bitvy na Bílé hoře. Náchod.
- Choc, P. 1967:** S mečem i štítem. České raně feudální vojenství. Praha.
- Jireček, H. 1863:** Ještě slovo o vpádu polském do Čech roku 1110. Památky archeologické 5, 41–42.
- Kolařík, U. 1934:** Česká Skalice (1424, 1758, 1866). Průvodce po bojištích a vojenských památkách Československé republiky. Praha.
- Koscelník, P. – Kypta, J. – Savková, J. 2013:** Dobývání hradu Siónu roku 1437. Povrchový průzkum palebných postavení obláhatelů. Archeologické rozhledy LXV, 574–598.
- Košťál, J. 2016:** Archeologie bitevního pole – Česká Skalice. Náchodské muzejní noviny, půlročník Regionálního muzea v Náchodě, 13.
- Krajíc, R. – Klučina, P. 1987:** Středověké vojenské ležení na Smolíně u Tábora. Archeologické rozhledy XXXIX, 400–434.
- Král, J. 1964:** Strážní místa v Čechách. Demografie 6, 339–345.
- Kudrnáč, J. 1973:** Vojenský tábor z doby husitských válek v Klučově. Památky archeologické LXIV, 105–142.
- Kypta, J. – Podliska, J. 2014:** Tábor obláhatelů na předpolí Nového hradu u Kunratic (1420/1421). Povrchový průzkum a srovnání s analogickými lokalitami. Archeologické rozhledy LXVI, 609–632.
- Kypta, J. – Richterová, J. 2003:** Tábor obláhatelů u hradu Velkého Vřešťova. Hláska XIV, 37–40.

- Lochmann, Z. 1970:** Opatovický kanál a jeho historicko-geografický vývoj. Sborník Československé společnosti zeměpisné 3, 219–233.
- Matoušek, V. 2006:** Třebel. Obraz krajiny s bitvou. ISBN 80-200-1466-7. Praha.
- Matoušek, V. 2017:** Archeologický výzkum bojišť a vojenství raného novověku v českých zemích. Historie, stav poznání, diskuse. *Archaeologica historica* 42, 233–243.
- Michl, K. 1955:** Husitství na Hradecku. Hradec Králové.
- Musil, F. 2009a:** Geografické podmínky, osídlení, hospodářské a sociální vztahy východních Čech. In: Felcman, O. (ed.): *Dějiny východních Čech. V pravěku a středověku (do roku 1526)*. Praha, 161–206.
- Musil, F. 2009b:** Politické a společenské poměry ve východních Čechách za přemyslovských králů. In: Felcman, O. (ed.): *Dějiny východních Čech. V pravěku a středověku (do roku 1526)*. Praha, 253–300.
- Musil, F. 2009c:** Vrcholná kolonizace a východní Čechy. In: Felcman, O. (ed.): *Dějiny východních Čech. V pravěku a středověku (do roku 1526)*. Praha, 301–382.
- Musil, F. 2009d:** Východní Čechy v době vlády Lucemburků. In: Felcman, O. (ed.): *Dějiny východních Čech. V pravěku a středověku (do roku 1526)*. Praha, 383–452.
- Musil, F. 2009e:** Východní Čechy v době vlády přemyslovských knížat. In: Felcman, O. (ed.): *Dějiny východních Čech. V pravěku a středověku (do roku 1526)*. Praha, 207–252.
- Nohejlová, E. 1925:** Příběhy kláštera opatovického. Praha.
- Palacký F. 1939:** Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. Díl 3, Od roku 1403 až do roku 1439 (nové vydání nakladatelství L. Mazáč z roku 1939). Praha.
- Palacký, F. 1928:** Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Dílu I. částka 1: Od prvověkosti až do roku 1125 (nové vydání z roku 1928 připravil A. Dolenský). Praha.
- Pekař, J. 1930:** Žižka a jeho doba. Díl třetí, Žižka vůdcem revoluce. Praha.
- Profous, A. 1947:** Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1. A-H. Praha.
- Profous, A. – Svoboda, J. 1957:** Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 4. S-Ž. Praha.

- Profous, A. – Svoboda, J. – Šmilauer, V. 1960:** Místní jména v Čechách. Jejich vznik původní význam a změny. Dodatky k dílu Antonína Profouse. Praha.
- Rous, P. 1985:** Nálezy v Havlíčkobrodském muzeu s možným vztahem k husitství. Zpravodaj KMVČ v Hradci Králové XII/I, 106–112.
- Rous, P. 1994:** Bitva u Melechova v roce 1420. Havlíčkobrodsko - vlastivědný sborník, 10, 3–23.
- Sedláček, A. [1909]:** Místopisný slovník historický království Českého. Praha.
- Sedláček, A. 1907:** Z Vartenberka. In: Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Díl 26. U – Vusín, Praha, 434–439.
- Semrád, B. 1924:** Žižkův stůl u Rosnic. Královéhradecko, Vlastivědný sborník pro školu a dům I, č. 3, 10–11.
- Svoboda, L. (et al.) 1998:** Encyklopedie českých tvrzí. Díl I. A–J. ISBN 80-7203-068-X. Praha.
- Šalda, F. 1969:** Vlastivěda Jičínska. Jičín.
- Šandera, M. 2007:** Páni z Dobrušky a z Opočna. Kolonizátoři, dvořané a válečníci. České Budějovice.
- Šandera, M. 2009:** Východní Čechy jako hlavní kališnická základna v zemi. In: Felcman, O. (ed.): Dějiny východních Čech. V pravěku a středověku (do roku 1526). Praha, 581–622.
- Šimák J. V. 1930:** Polský vpád do Čech r. 1110. Český časopis historický 36, 118–123.
- Šimák, J. V. 1920:** Zapomenutý tábor husitský z r. 1420. Národní listy 146 z 29. 5. 1920, Vzdělávací příloha.
- Šmahel, F. 1969:** Jan Žižka z Trocnova. Život revolučního válečníka. Praha.
- Šmahel, F. 1996:** Husitská revoluce 3. Kronika válečných let. ISBN 80-7184-075-0. Praha.
- Šůla, J. 2006:** K názvu a lokalizaci bitvy u Hradce Králové roku 1423. In: Wolf, V. (red.), Acta Universitatis Reginaehradecensis – Historica I, Od Jana Žižky k Poděbradům (téměř beze změny převzato z JSH 43, 1974, 36–45), Hradec Králové, 55–71.
- Šůla, J. 2006:** Staré letopisy české XV. století a jejich královéhradecká větev. In: Wolf, V. (red.), Acta Universitatis Reginaehradecensis – Historica I, Od Jana Žižky k Poděbradům (téměř beze změn převzato ze Sborníku Národního muzea 20, C 2, 1975, 37–68), Hradec Králové, 121–153.

- Toman, H. 1898:** Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy. Praha.
- Tomek, V. V. 1857:** O místě bitvy na Trotině 1110. Památky archeologické 2, 165–166.
- Tomek, V. V. 1881:** Příběhy kláštera a města Police nad Medhují. Praha.
- Tomek, V. V. 1997:** Z dějin Hradce Králové (Nové vydání Starých příběhů města Hradce Králové z roku 1837 a Místopisných pamětí města Hradce Králové z roku 1885, ed. M. Řezník). Hradec Králové.
- Tomek, V. V. 2014:** Jan Žižka (Nové vydání vycházející z původní edice z roku 1879). ISBN 978-80-7390-108-0. Praha.
- Urban, J. 2003:** Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu. ISBN 80-7106-579-X. Praha.
- Voškerušová, H. 2007:** Od přírodovědecky cenných lokalit Častolovicka k místním a pomístním názvům II. Orlické hory a Podorlicko 14, 231–284.
- Vránová, V. – Vrána, J. 2008:** Olověné projektily z hradu Tepence. Castellologica Bohemica 11, 457–460.
- Wagner, E. – Drobná, Z. – Durdík, J. 1956:** Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské. Praha.
- Waldhauser, J. 1970:** Problém tzv. Viereckschanzen (keltských čtyřúhelníkových valů) a nově zjištěných oppidum v severních Čechách. Archeologické rozhledy XXII, 327–334.
- Wolf, V. 2004:** O bitvě na Trotině roku 1110 po letech. Východočeské listy historické 21–22, 33–37.
- Wolf, V. 2006:** Nad problematikou studia husitství v severovýchodních Čechách. In: Wolf, V. (red.), Acta Universitatis Reginaehradecensis – Historica I, Od Jana Žižky k Poděbradům, Hradec Králové, 5–16.
- Wolf, V. 2007:** Žižkova bitva u Skalice 1424. In: Drda, M. – Vybíral, Z. (edd.), Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách, VI. Mezinárodní husitologické sympozium Tábor 12. – 14. října 2004, Tábor, 61–66.
- Wolf, V. – Musil, F. 2009:** Východní Čechy za husitské revoluce. In: Felcman, O. (ed.): Dějiny východních Čech. V pravěku a středověku (do roku 1526). Praha, 533–580.
- Žemlička, J. 1998:** Století posledních Přemyslovců (druhé a přepracované vydání). ISBN 80-7023-281-1. Praha.
- Žemlička, J. 2007:** Čechy v době knížecí. ISBN 978-80-7106-95-8. Praha.

Internetové zdroje:

KOSTEL SV. VOJTĚCHA [on-line]. [cit. 18. 6. 2017], dostupné z: <<http://www.ledecko.cz/obce-v-regionu/bojiste/pamatky/kostel/>>.

Popis památných stromů – Vavřenova Lípa [on-line]. [cit. 12. 4. 2017], dostupné z: <http://broumovsko.ochranaprirody.cz/ochrana-prirody/pamatne-stromy/popis-pamatnych-stromu/#Vavrenova_lipa>.

PR Dubno - Česká Skalice [on-line]. [cit. 12. 4. 2017], dostupné z: <http://drusop.nature.cz/ost/chrobjekty/zchru/index.php?frame&SHOW_ONE=1&ID=89>.

Baggerman, M. 2015: Battlefield Archeology. Case of the Varus Battle [on-line]. [cit. 16. 6. 2017], dostupné z: <https://www.academia.edu/17607090/Battlefield_Archaeology_case_of_the_Varus_battle>.

Doucek, A. 2005: Historický vývoj (Kapitola Historický vývoj obce Rtyně v Podkrkonoší převzatá z knihy Rtyňská vlastivěda, která vznikla ve 30. letech 20. století pod vedením řídicího učitele Antonína Vorlického) [on-line]. 17. 7. 2005 (posl. aktual. 17. 7. 2006), [cit. 25. 6. 2017], dostupné z: <<http://www.rtyne.cz/historicky-vyvoj/d-66307>>.

Kuneš, V. 2011: Pomístní jména v katastrálním území Vlhavy a Malé Chrášťany (Nepubl. bakalářská práce) [on-line]. [cit. 25. 6. 2017], dostupné z: <https://theses.cz/id/aeooho/Vclav_Kune_-_bakalsk_prce.txt>.

Richter, D. 2013: Zánik Opatovického kláštera a „zboží kláštera Opatovického“ (Nepubl. bakalářská práce) [on-line]. [cit. 25. 6. 2017], dostupné z: <http://dspace.upce.cz/bitstream/handle/10195/49364/RichterD_ZanikOpatovickeho_JS_2013.pdf?sequence=3&isAllowed=y>.

Sutherland, T. 2005: Battlefield archaeology: A guide to the archaeology of conflict [on-line]. [cit. 16. 6. 2017], dostupné z: <<http://www.bajr.org/BAJRGuides/8.%20Battlefield%20Archaeology%20%20A%20Guide%20to%20the%20Archaeology%20of%20Conflict/BAJRBattleGuide.pdf>>.

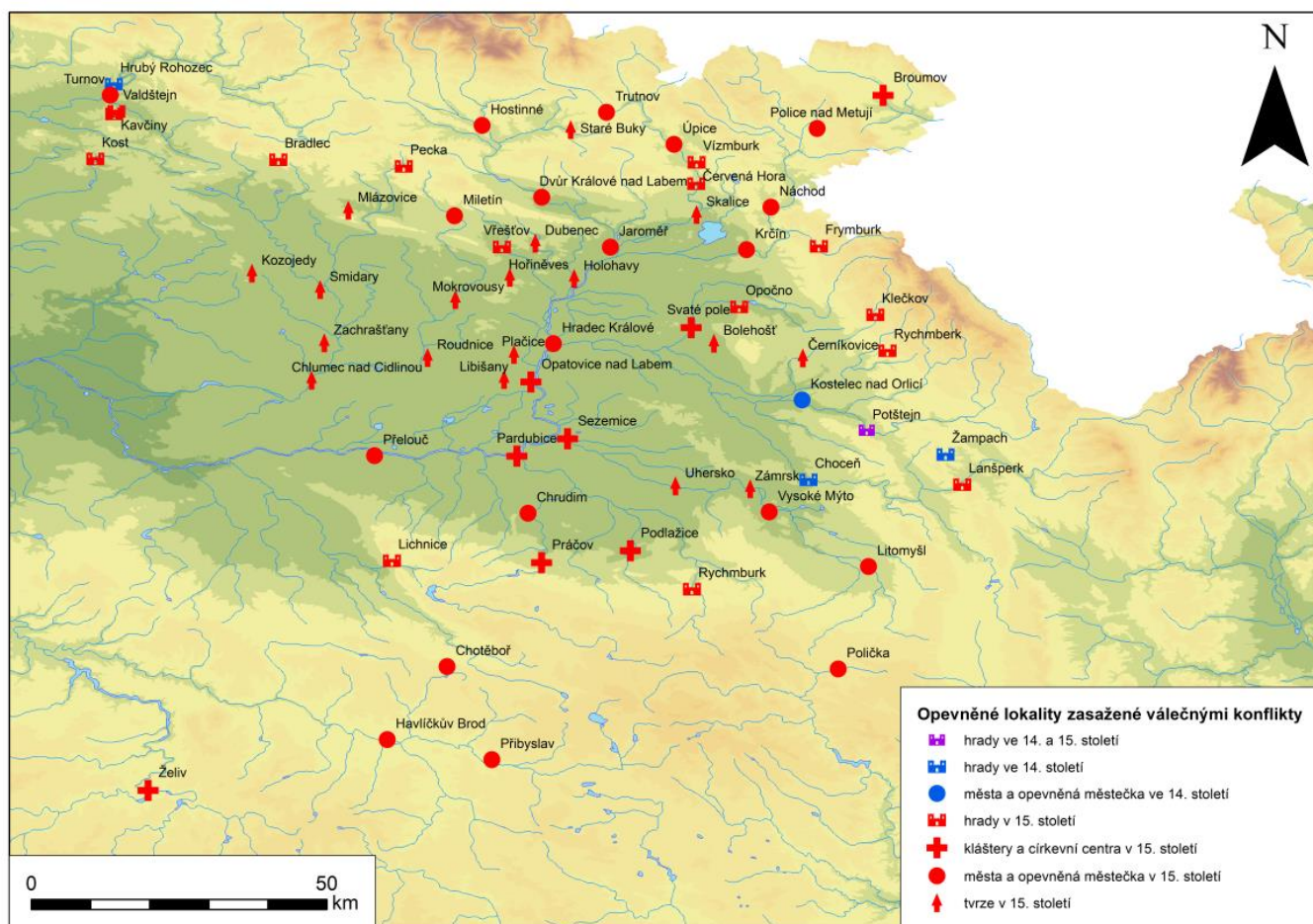
12. Seznam Příloh

Mapa 1. Vojenská střetnutí 12. až 15. století zahrnující opevněné lokality na prostoru východních Čech.	121
Mapa 2. Bitvy 12. až 15. století na prostoru východních Čech.	122
Mapa 3. Strážnice a zemské brány v Čechách.....	123
Mapa 4. Uvažované trati pohybu polského vojska v roce 1110 se zvýrazněnou tradiční lokalizací bojiště na horní tok Trotiny a pravděpodobnější lokalizací na dolní tok k Labi.....	124
Mapa 5. Pravděpodobný prostor bojiště na Trotině na základní mapě ČR se zvýrazněnými kostely s. Václava a sv. Stanislava.....	125
Mapa 6. Prostor severovýchodně od Albrechtic nad Orlicí na základní mapě ČR se zvýrazněným hradem Skuhrov nad Bělou.....	126
Mapa 7. Okolí Hořiněvsi na základní mapě ČR se zvýrazněným hradem Starý Vřešťov.	127
Mapa 8. Uvažovaný prostor bojiště mezi Turovem a Opočnem na základní mapě ČR.	128
Mapa 9. Prostor severozápadně od Melechova na základní mapě ČR.	129
Mapa 10. Bližší prostor lesa Bojisko a vsi Bojiště na základní mapě ČR.	129
Mapa 11. Okolí Podůlšan na základní mapě ČR se zvýrazněnou pozemkovou tratí Na ohradách.	130
Mapa 12. Pravděpodobný směr ústupu od Náchoda a místo bitvy u Petrovic na výškopisu ČR.....	131
Mapa 13. Údolí Metuje pod Velkými Petrovicemi na základní mapě ČR.	132
Mapa 14. Okolí „za Habry“ na základní mapě ČR.....	133
Mapa 15. Ústup Zikmundova vojska od Kutné Hory k Německému Brodu v lednu 1422	134
Mapa 16. Havlíčkův Brod na základní mapě ČR	135
Mapa 17. Krajina mezi Gothardem a Hořelidou na základní mapě ČR.	136

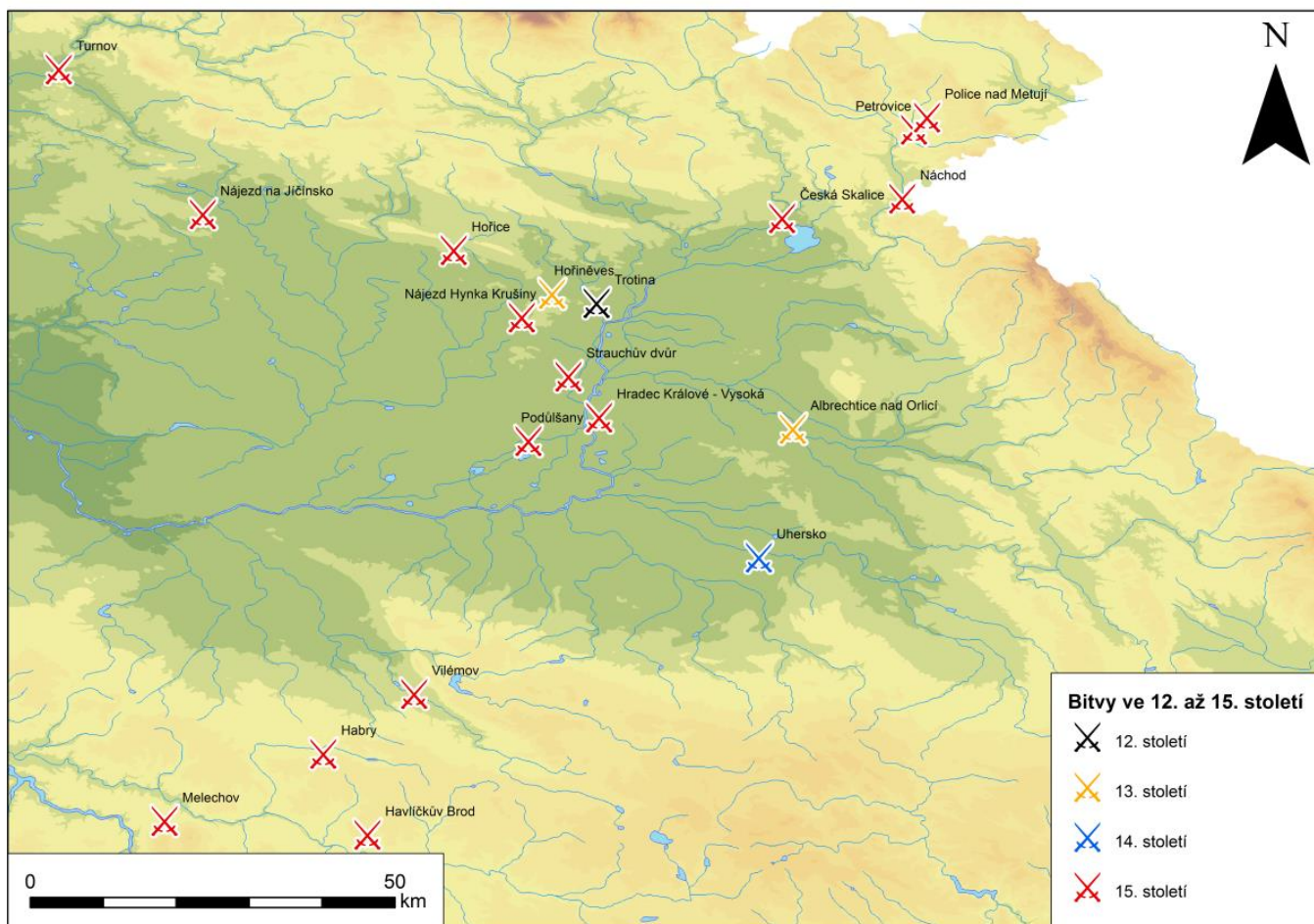
Mapa 18. Krajina v okolí Gothardu na výškopisu ČR.....	137
Mapa 19. Pravděpodobná trasa vojska Diviše Bořka z Miletínka od Kunětické hory k místu bitvy u Strauchova dvora	138
Mapa 20. Pravděpodobný prostor bojiště u Strauchova dvora na základní mapě ČR.....	139
Mapa 21. Pravděpodobná situace v bitvě u České Skalice roku 1424.	140
Mapa 22. Vyznačená lokalita bojiště u Skalice z roku 1424. Východně od ní je prostor Dubenské obory, kde byly nalezeny militárie z 15. století.....	141
Mapa 23. Uvažované trasy předstíraného útoku Slezanů a možná bitevní pole u Náchoda z roku 1427.	142
Mapa 24. Državy Hynka Krušiny z Lichtenburka na českoslezském pomezí a jeho boje o Kladsko	143
Mapa 25. Postavení Zikmundovi věrných pánů a jejich oddílů kolem Hradce Králové v zimě roku 1436	144
Mapa 26. Okolí Vysoké nad Labem na základní mapě ČR.....	145
Mapa 27. Útok části Lužičanů na českou vozovou hradbu u Turnova 3. 6. 1468.	146
Mapa 28. Operace u Vilémova 24. a 25. února 1469.	147
Mapa 29. Krajina kolem „pasů za Pěkovem“ se zvýrazněným vrchem Pasy na základní mapě ČR.....	148
Obrázek 1. Meče ze sbírek muzea v Havlíčkově Brodě	149
Obrázek 2. Díl kroužkového pletiva ze sbírek muzea v Havlíčkově Brodě	150
Obrázek 3. Fragmenty palných zbraní ze sbírek Muzea východních Čech.....	151
Obrázek 4. Fragment ručnice z Hejtmánkovic (okr. Náchod) ze sbírek Muzea východních Čech.....	152
Obrázek 5. Olověné projektily ze sbírek Muzea východních Čech.....	153
Tabulka 1. Přehled jednotlivých konfliktů a jejich lokalizací.	154

Přílohy:

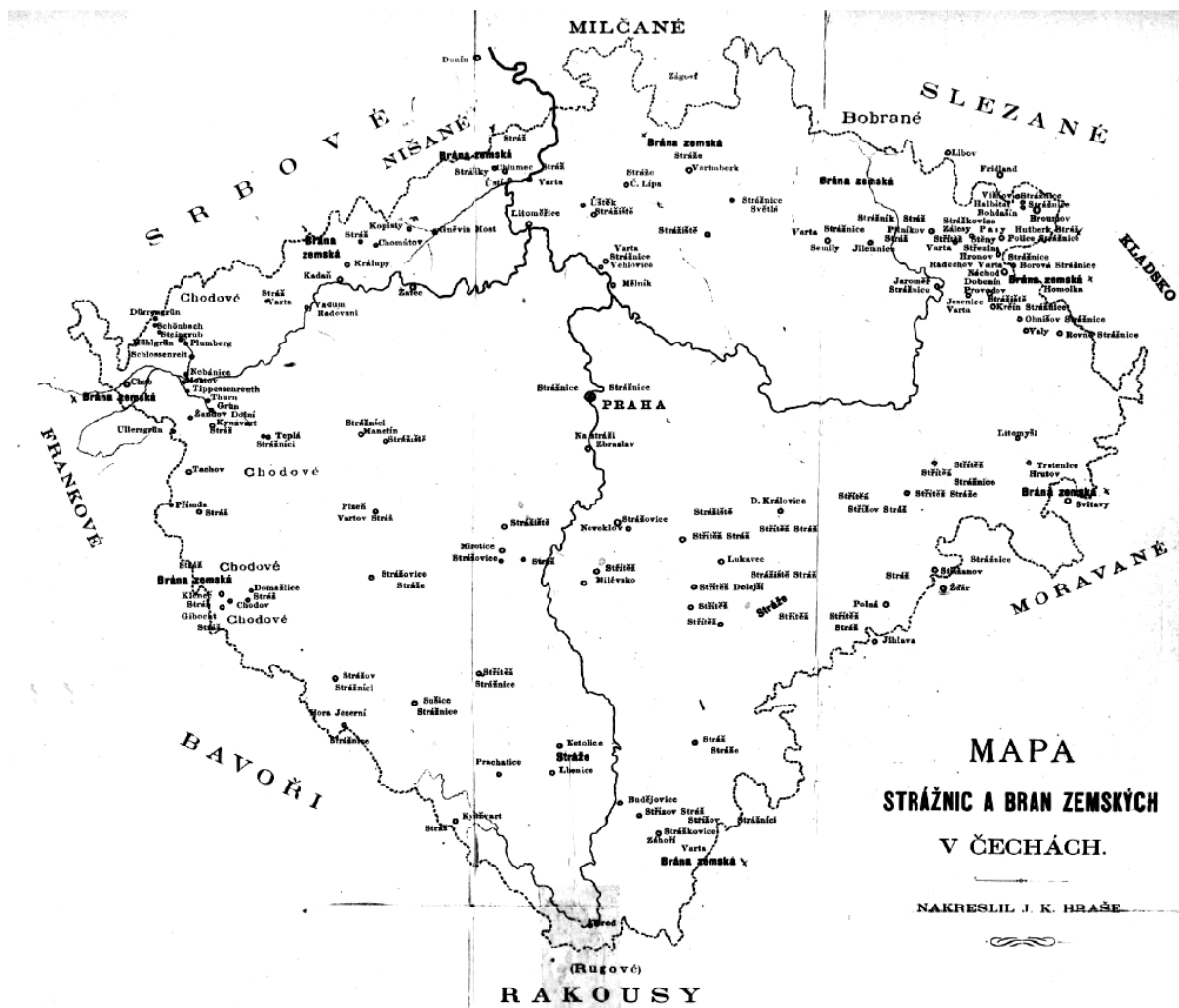
Pokud není uvedeno jinak, je autorem příloh sám autor práce. Většina mapových příloh byla vytvořena v programu **ArcGis – Arcmap** s využitím podkladových vrstev Základní mapa ČR, Výškopis ČR a WMS CENIA-DMÚ25 TOPO. Příslušné grafické měřítko je vždy uvedeno.

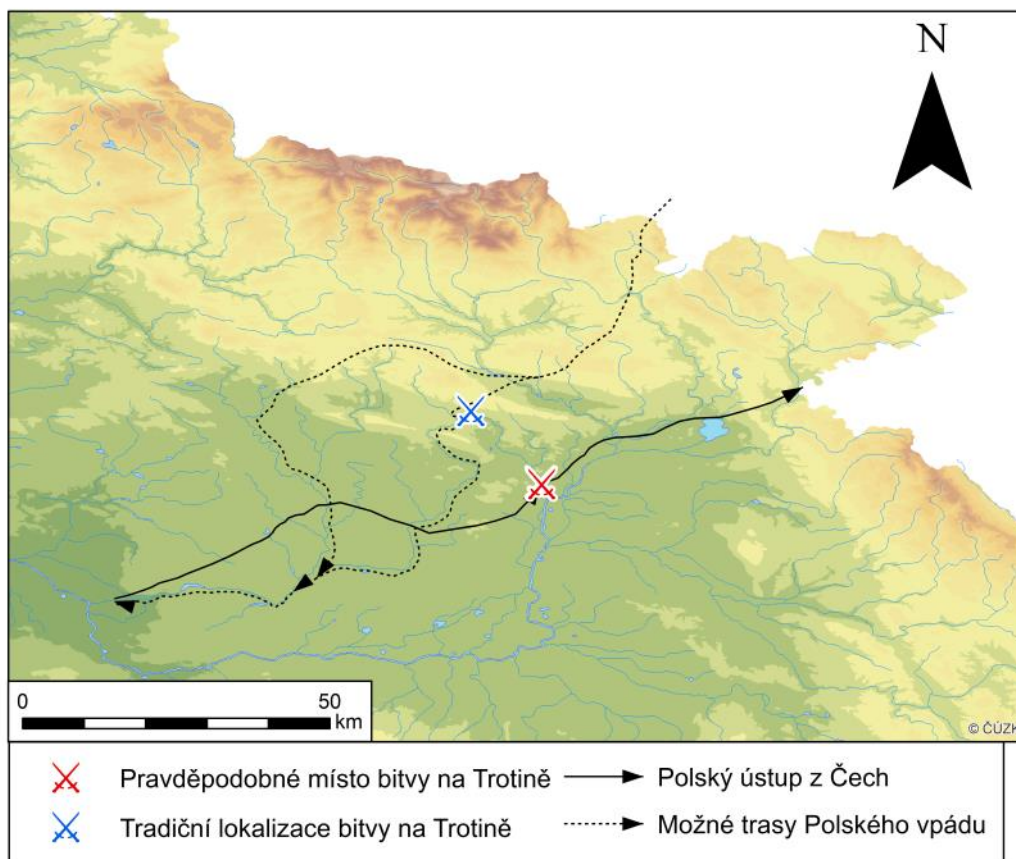
Mapa 1. Vojenská střetnutí 12. až 15. století zahrnující opevněné lokality na prostoru východních Čech.

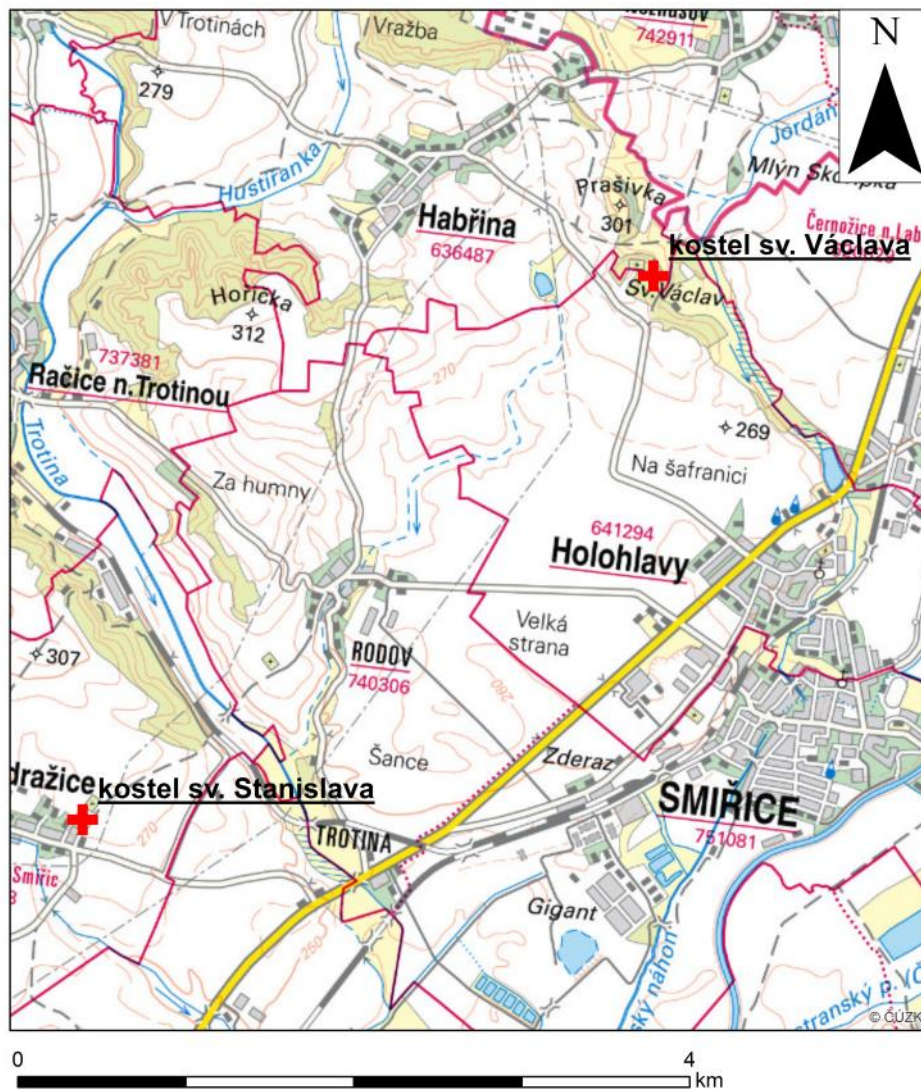
Mapa 2. Bitvy 12. až 15. století na prostoru východních Čech.

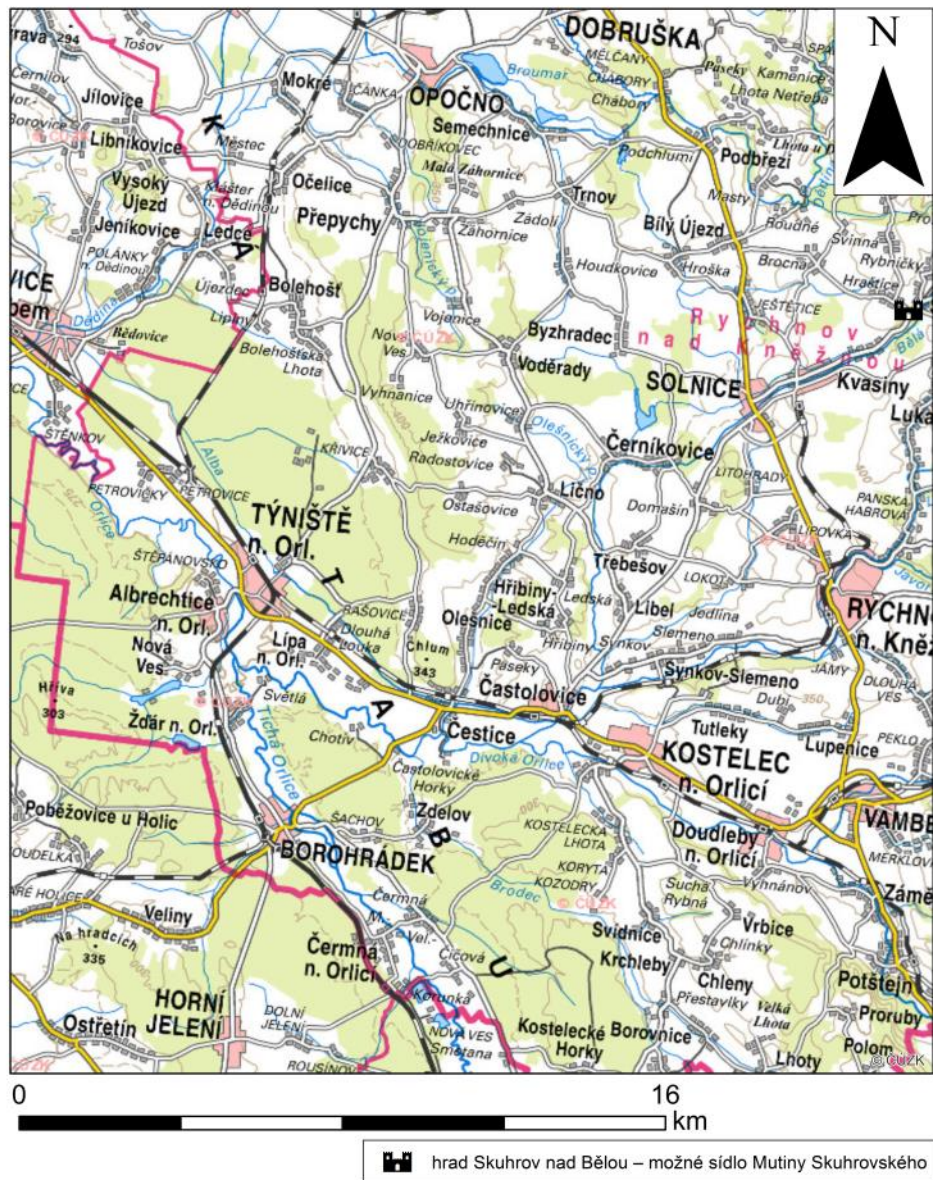
Mapa 3. Strážnice a zemské brány v Čechách. Podle: (Hraše 1885, nestránkováná příloha).

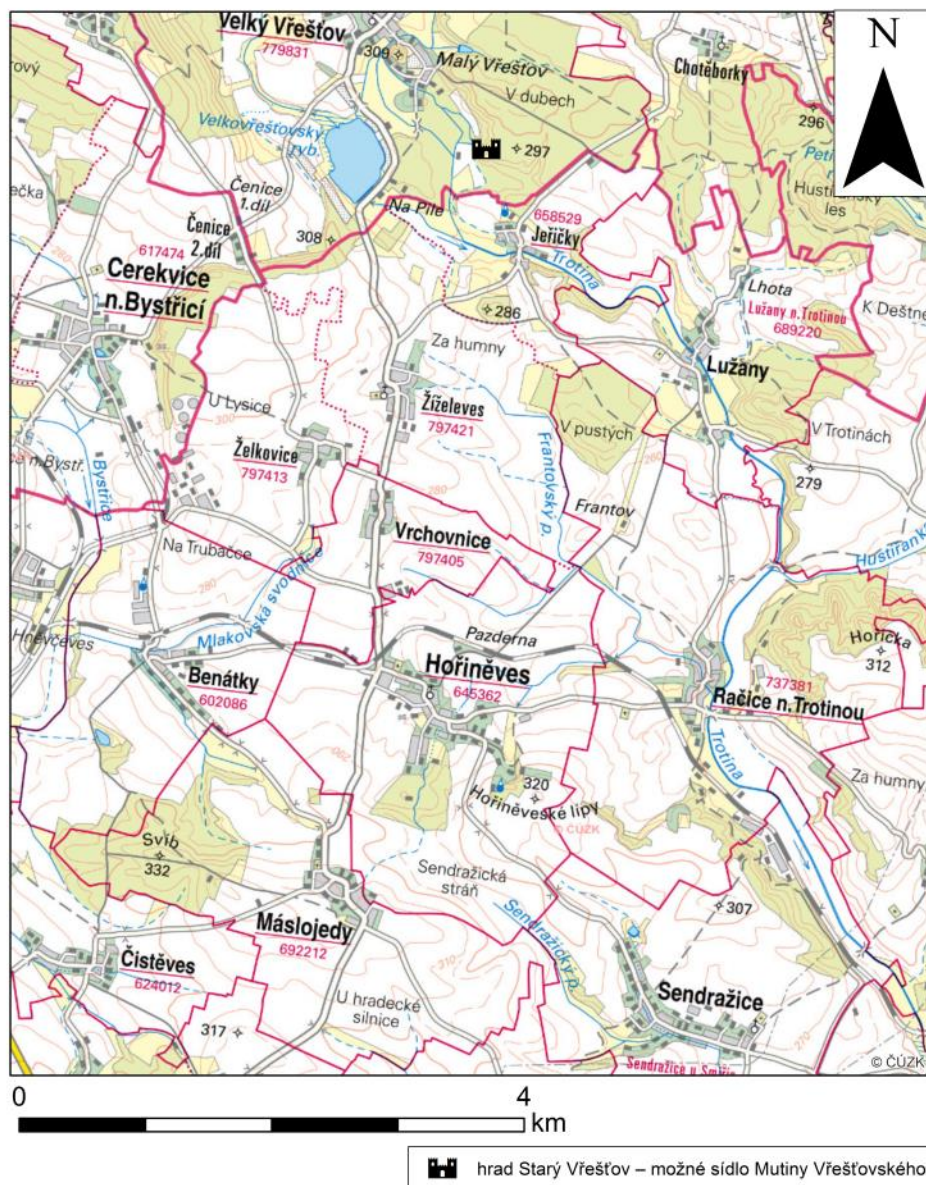
Mapa 4. Uvažované trati pohybu polského vojska v roce 1110 se zvýrazněnou tradiční lokalizací bojiště na horní tok Trotiny a pravděpodobnější lokalizací na dolní tok k Labi.

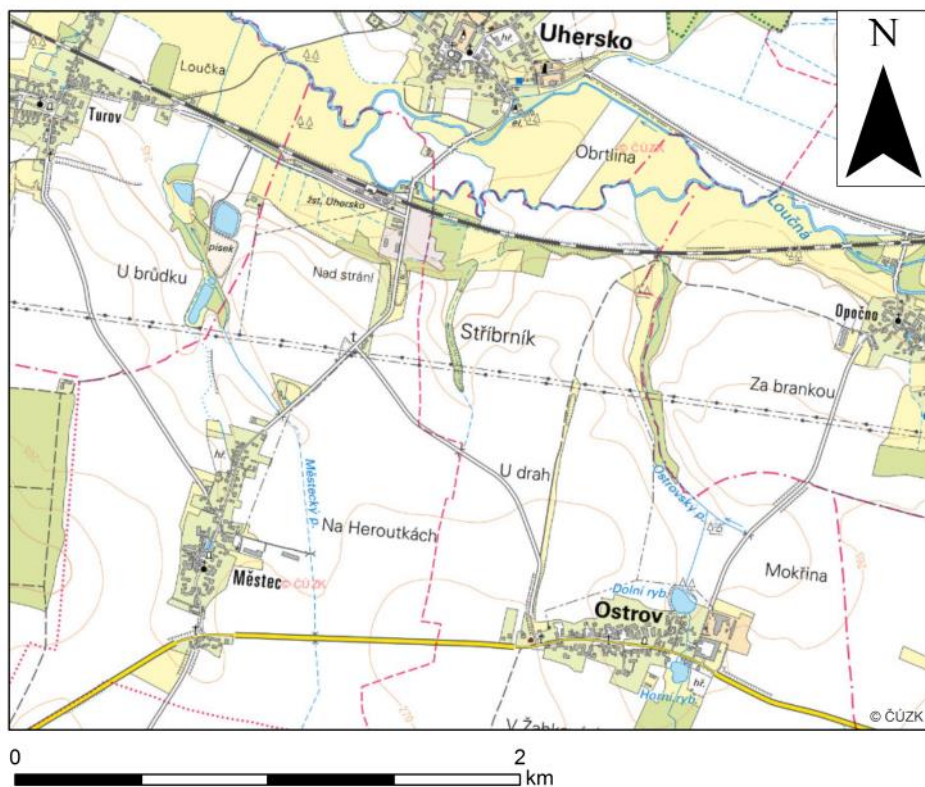
Mapa 5. Pravděpodobný prostor bojiště na Trotině na základní mapě ČR se zvýrazněnými kostely s. Václava a sv. Stanislava.

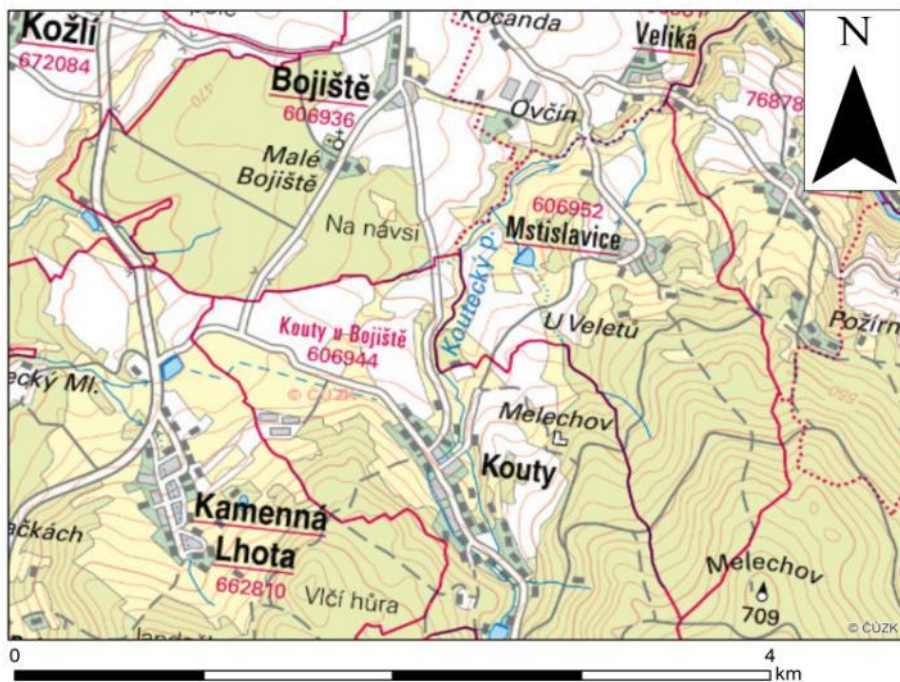
Mapa 6. Prostor severovýchodně od Albrechtic nad Orlicí na základní mapě ČR se zvýrazněným hradem Skuhrov nad Bělou.

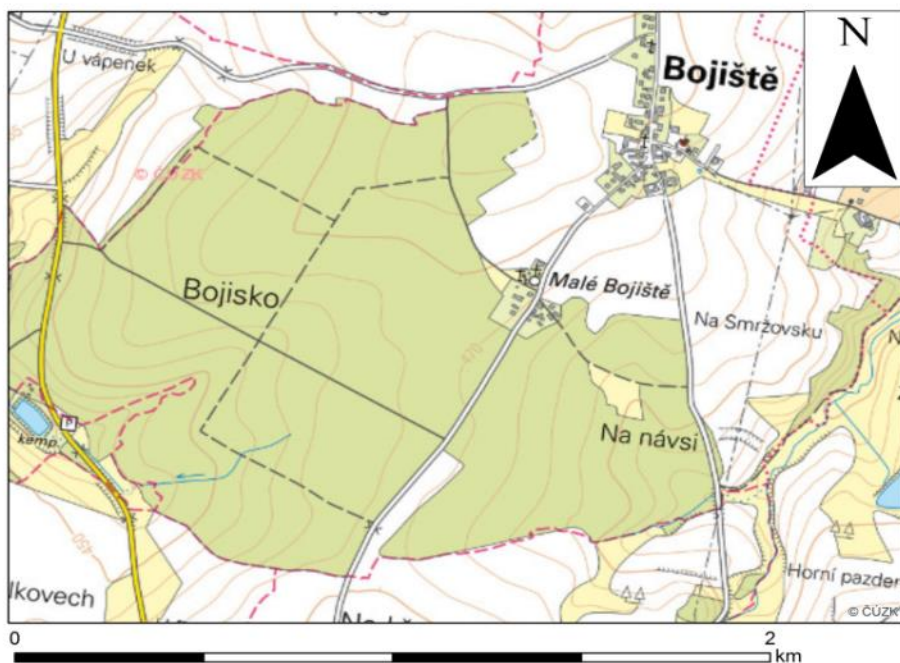
Mapa 7. Okolí Hoříněvsi na základní mapě ČR se zvýrazněným hradem Starý Vřešův.

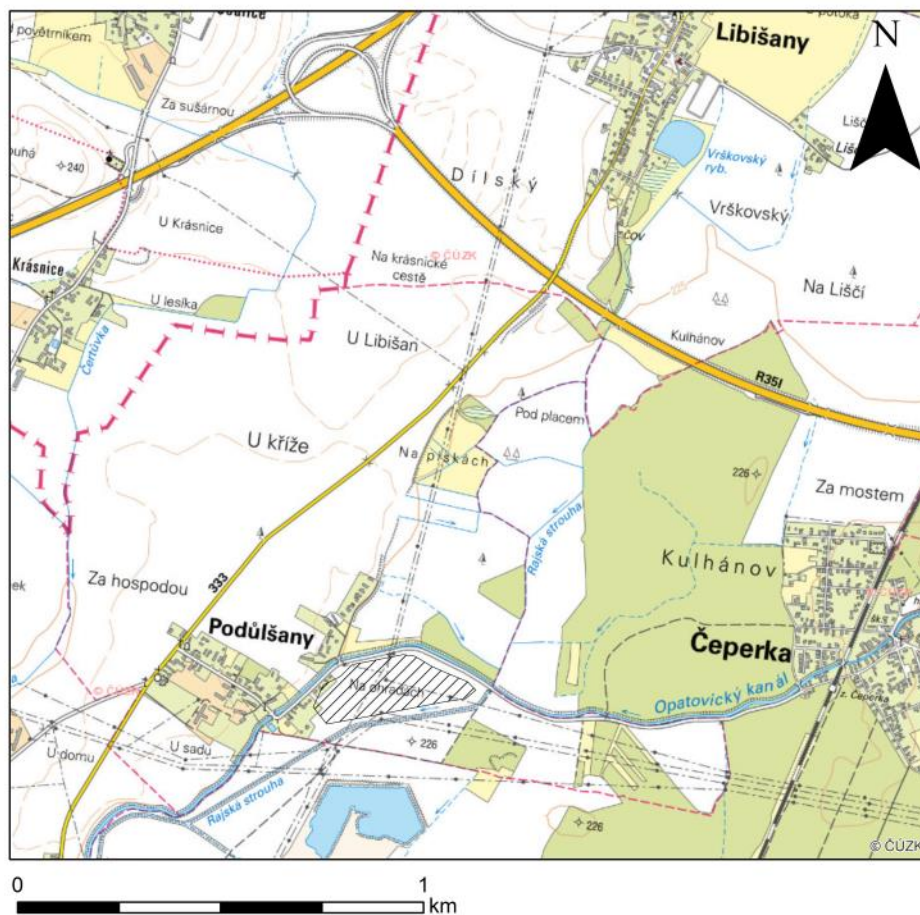
Mapa 8. Uvažovaný prostor bojiště mezi Turovem a Opočnem na základní mapě ČR.

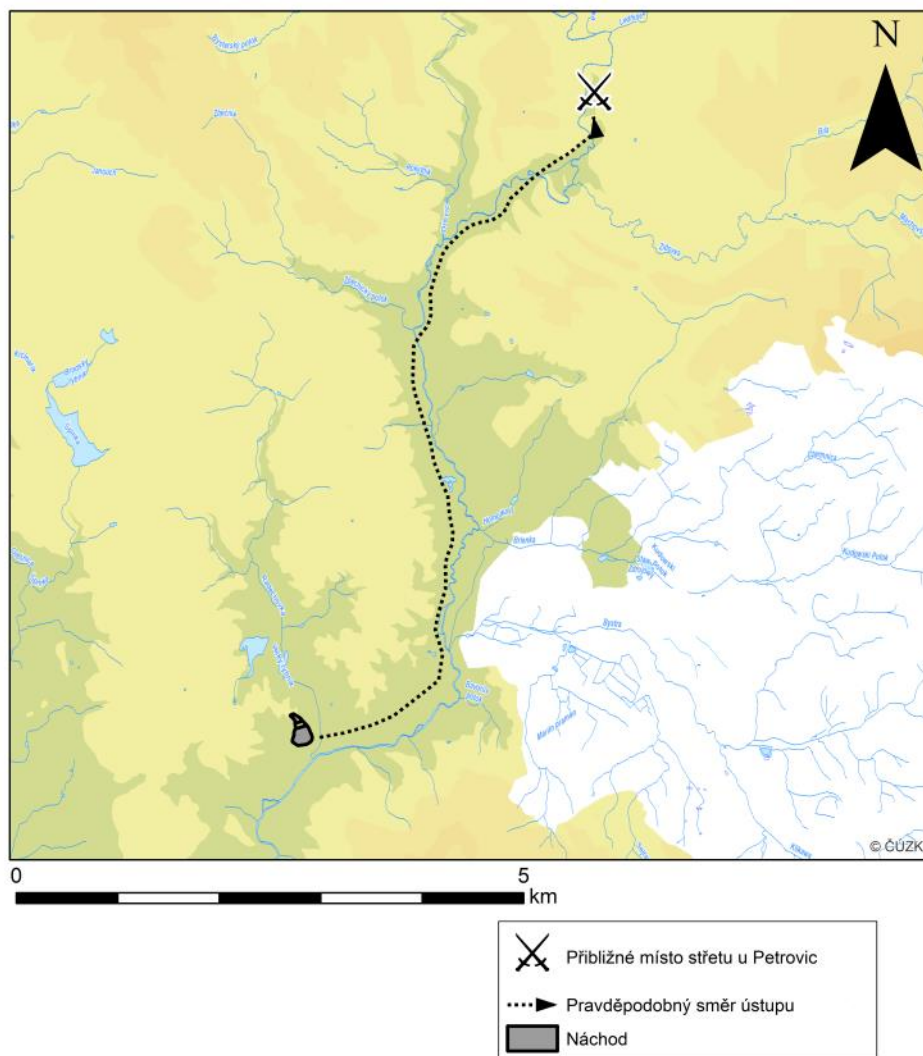
Mapa 9. Prostor severozápadně od Melechova na základní mapě ČR.

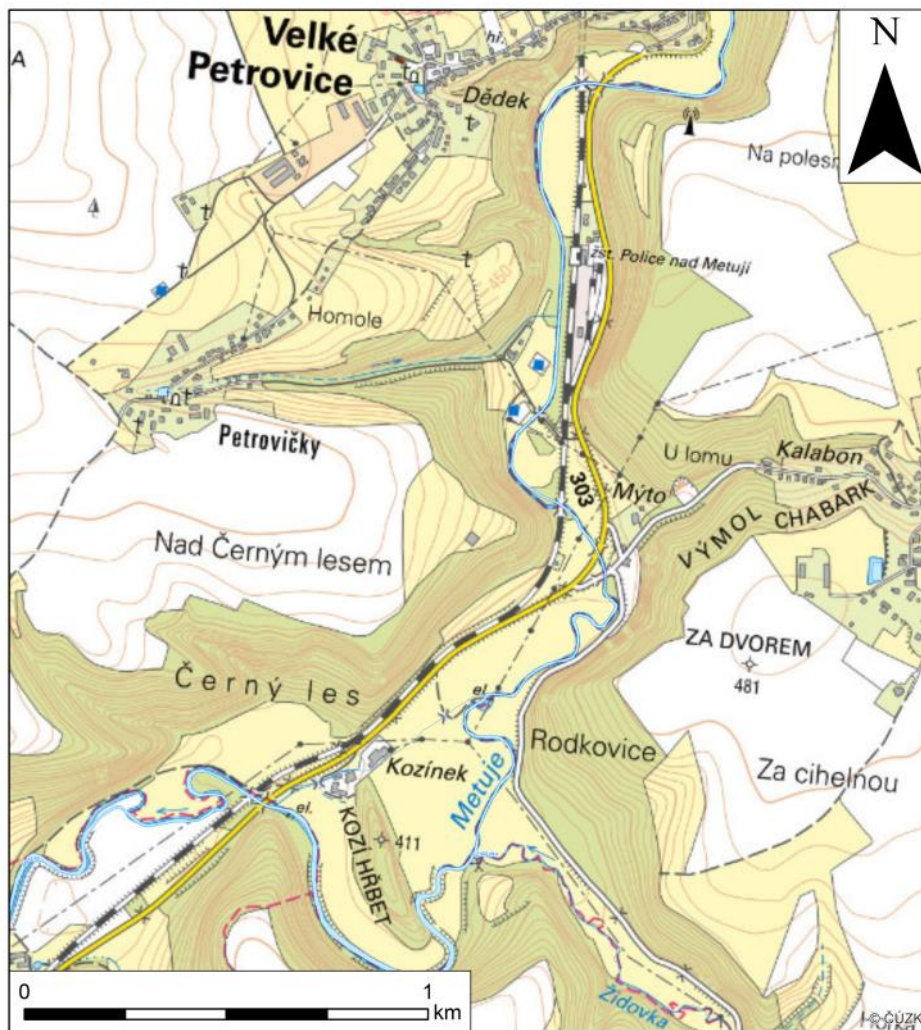
Mapa 10. Bližší prostor lesa Bojisko a vsi Bojiště na základní mapě ČR.

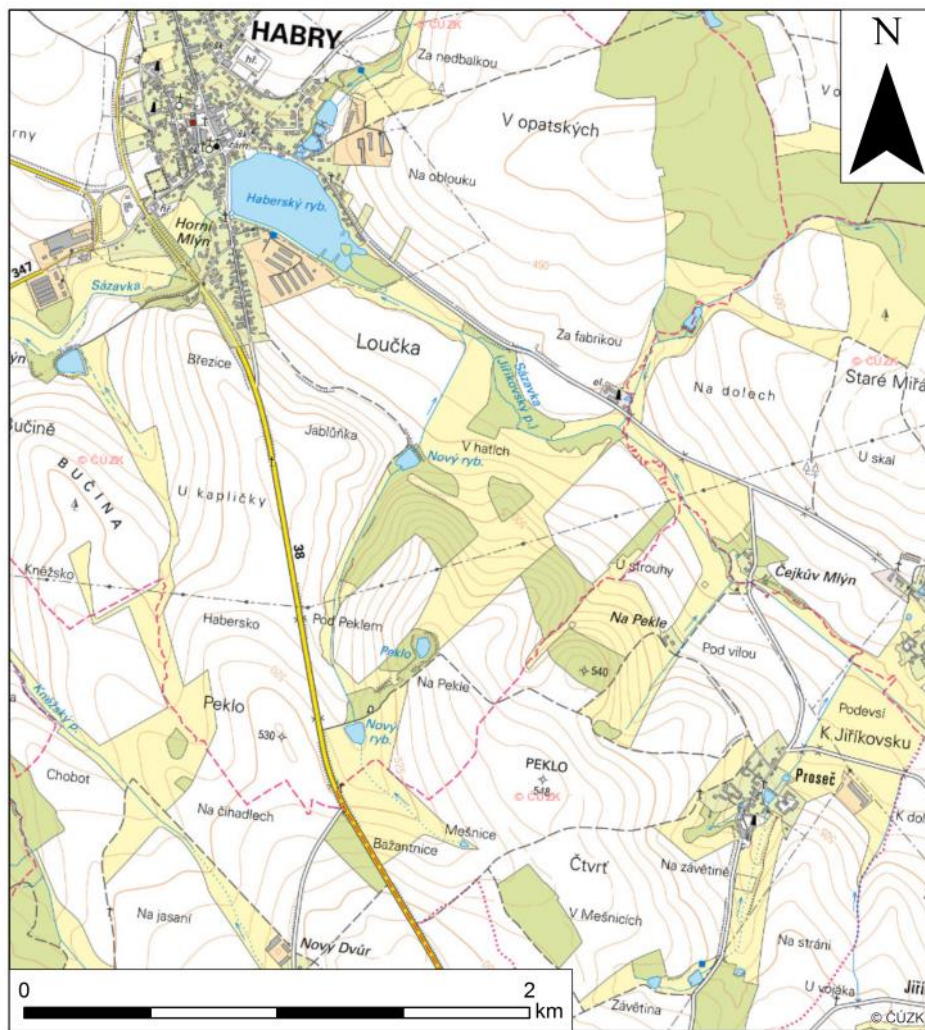
Mapa 11. Okolí Podůlšan na základní mapě ČR se zvýrazněnou pozemkovou trati Na ohradách.

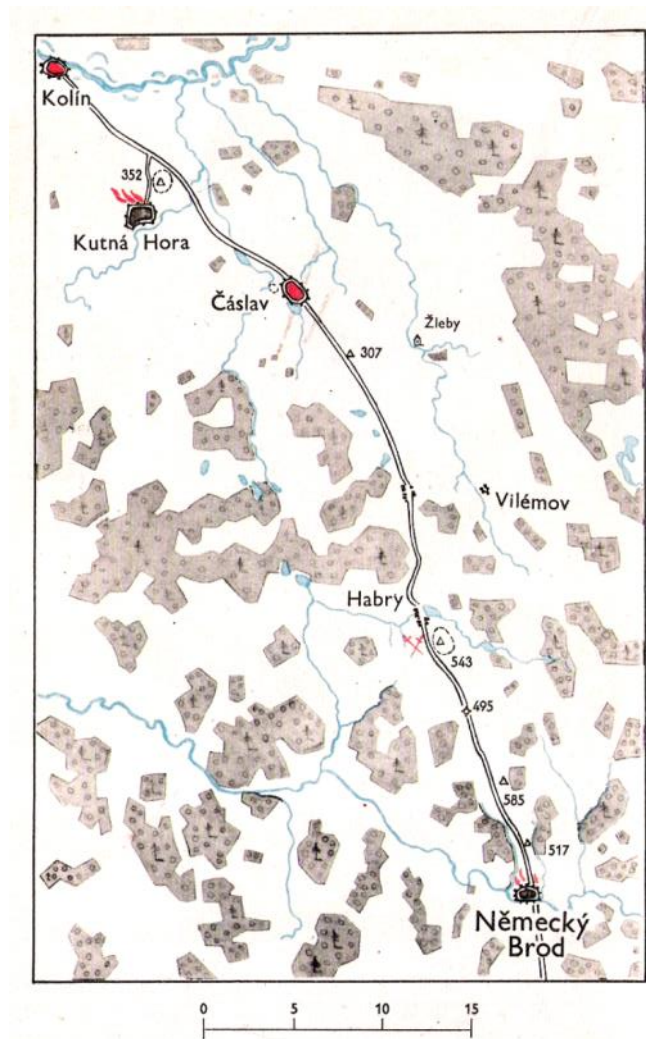
Mapa 12. Pravděpodobný směr ústupu od Náchoda a místo bitvy u Petrovic na výškopisu ČR.

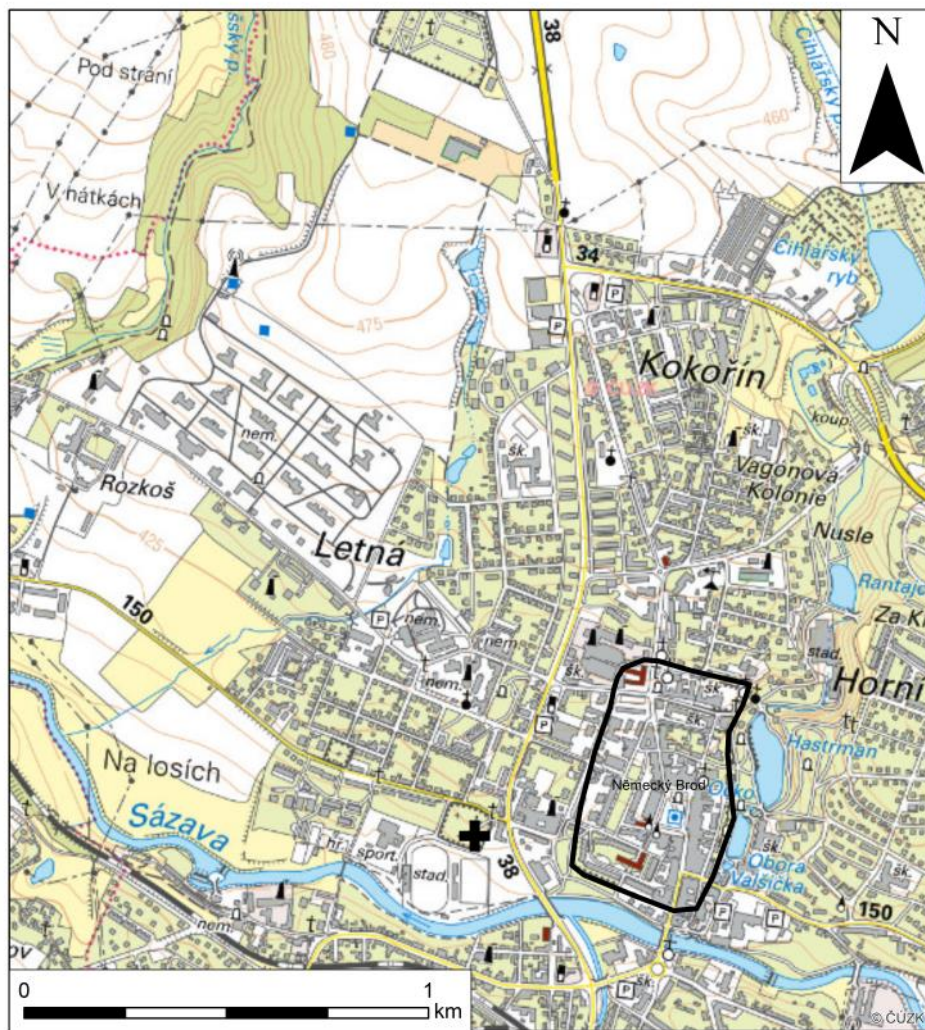
Mapa 13. Údolí Metuje pod Velkými Petrovicemi na základní mapě ČR.

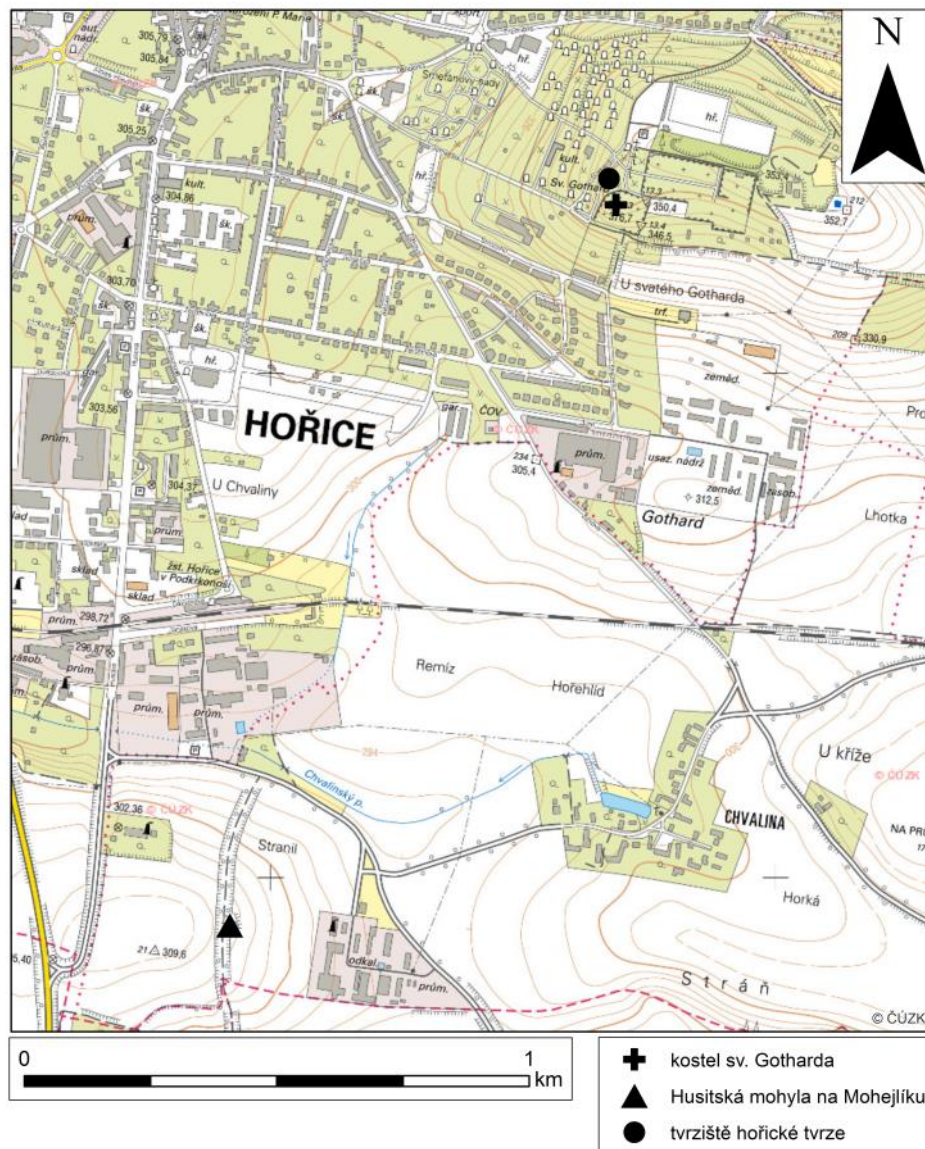
Mapa 14. Okolí „za Habry“ na základní mapě ČR.

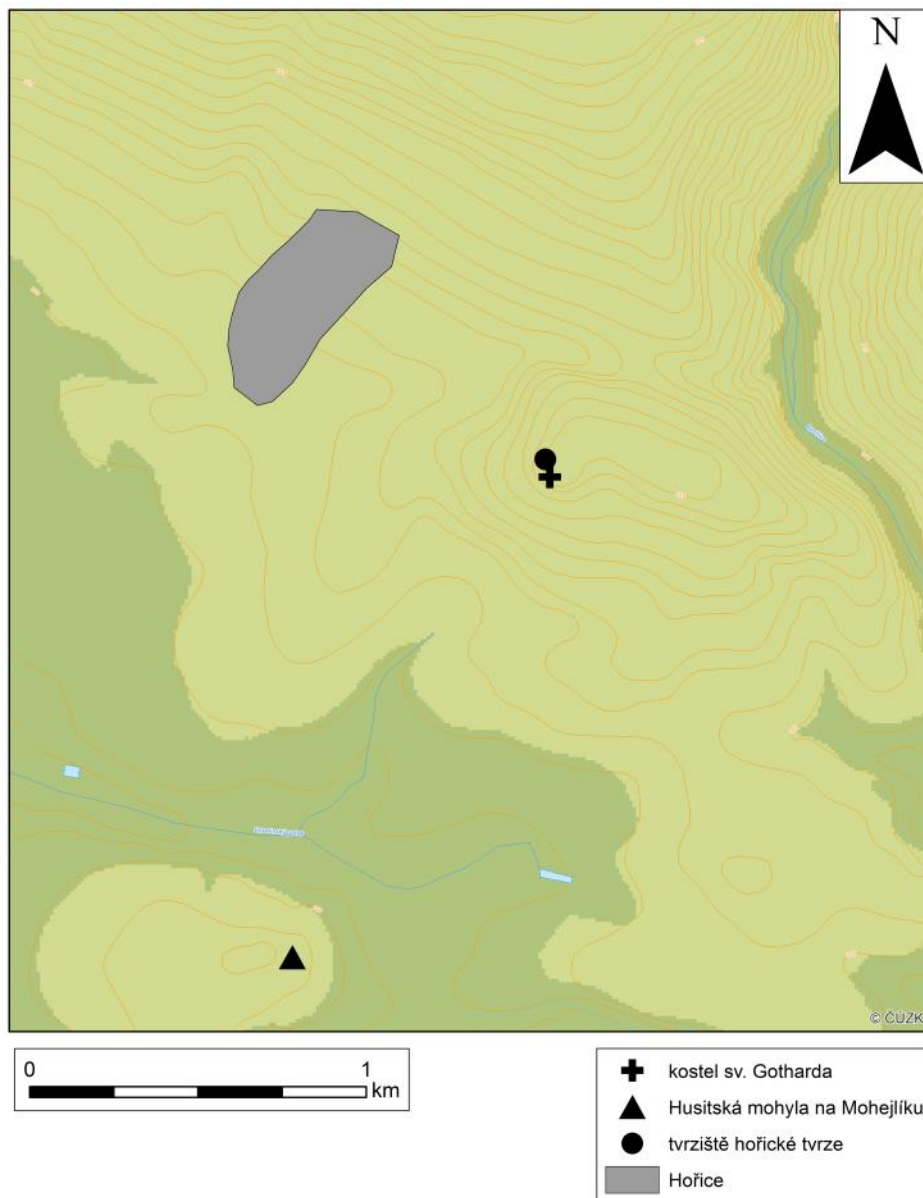
Mapa 15. Ústup Zikmundova vojska od Kutné Hory k Německému Brodu v lednu 1422, podle: (Durdík 1954, nestránkovaná příloha).

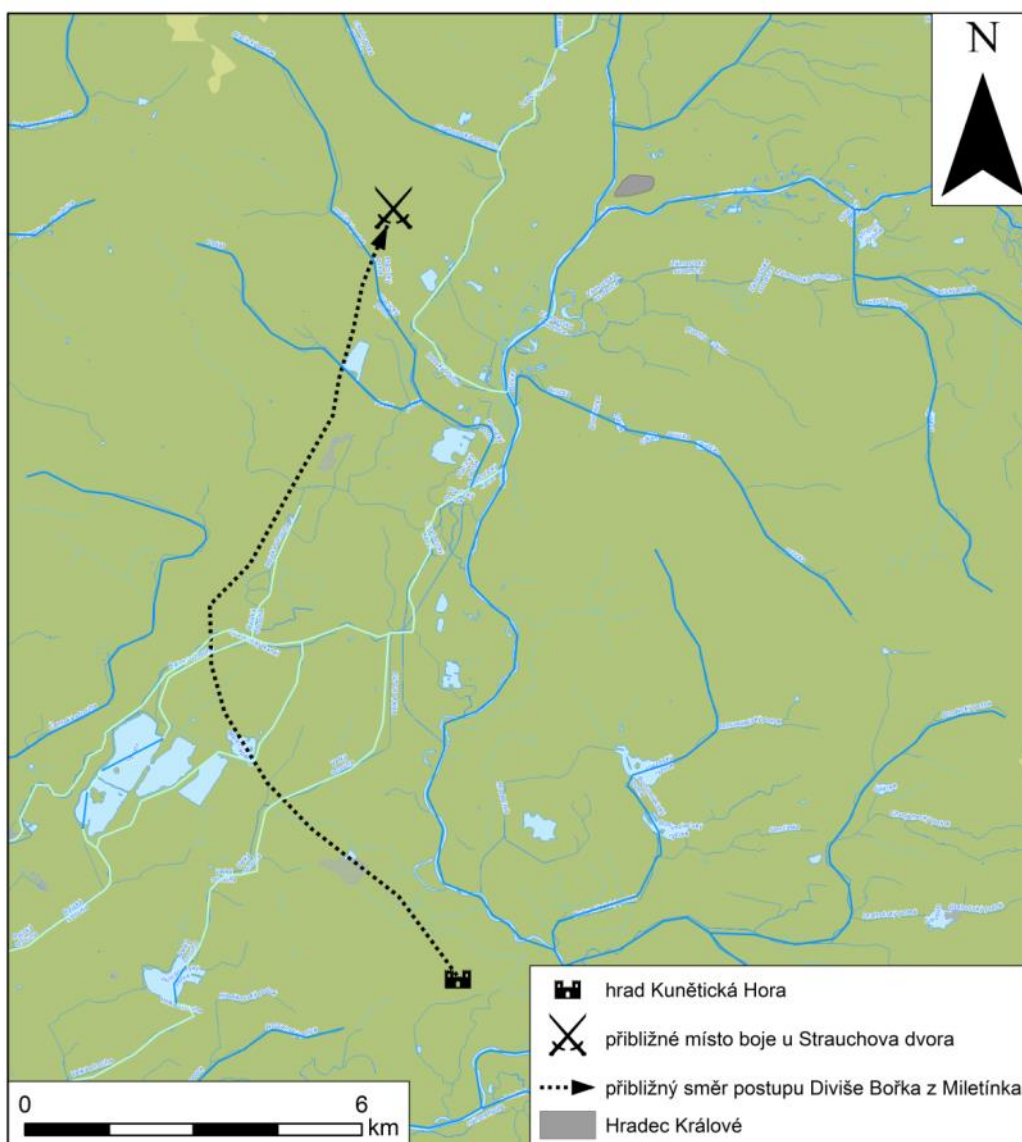
Mapa 16. Havlíčkův Brod na základní mapě ČR se zvýrazněným kostelem sv. Vojtěcha a linií středověkého opevnění.

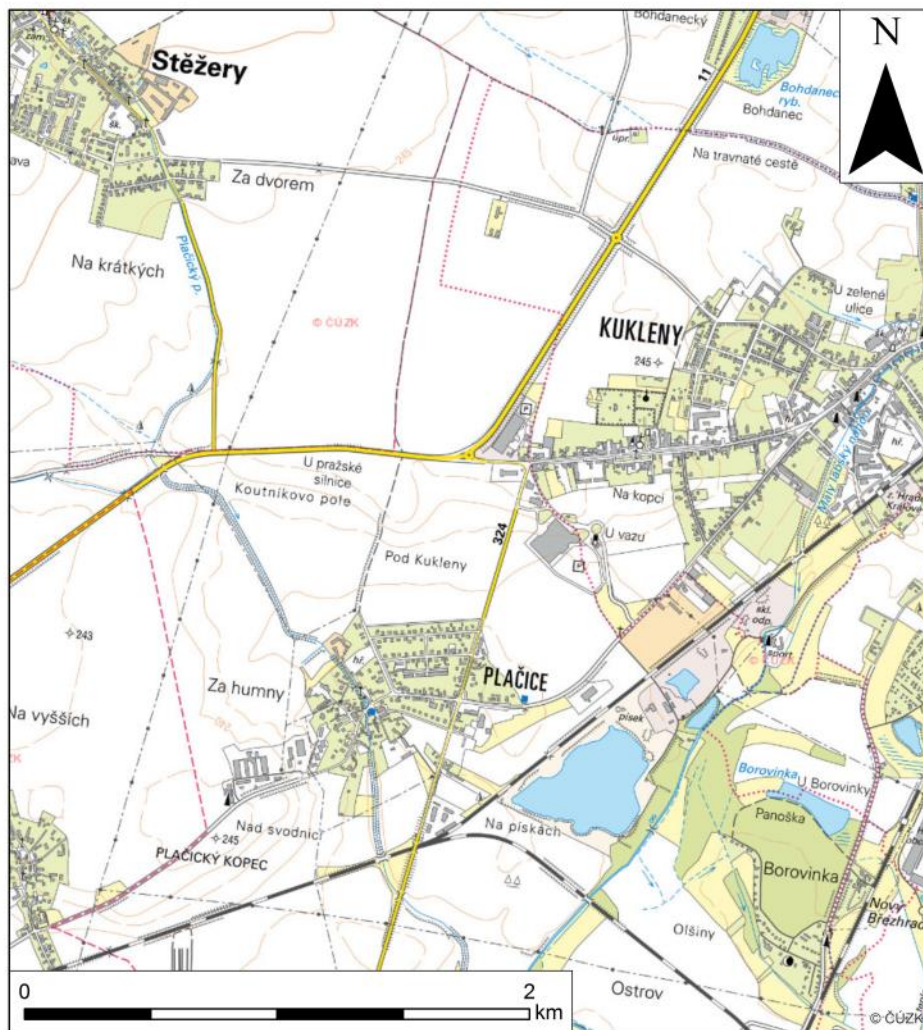
Mapa 17. Krajina mezi Gothardem a Hořelidou na základní mapě ČR.

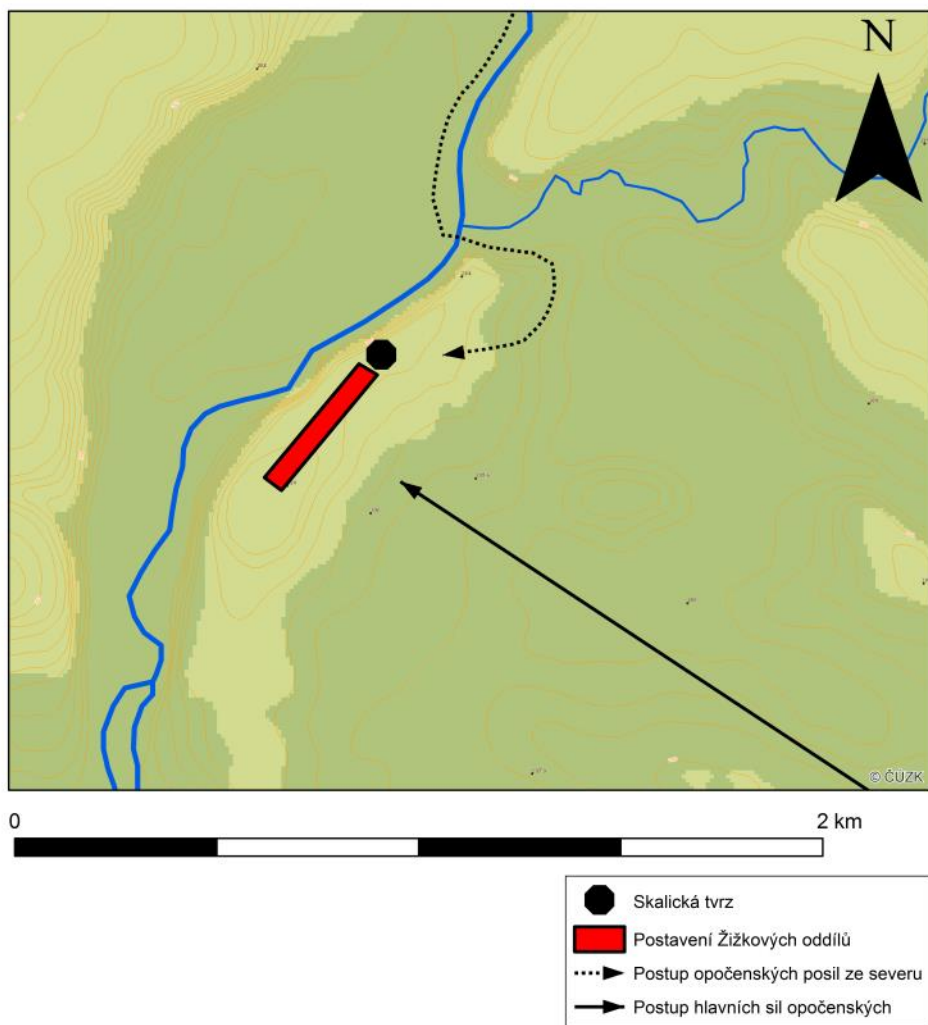
Mapa 18. Krajina v okolí Gothardu na výškopisu ČR.

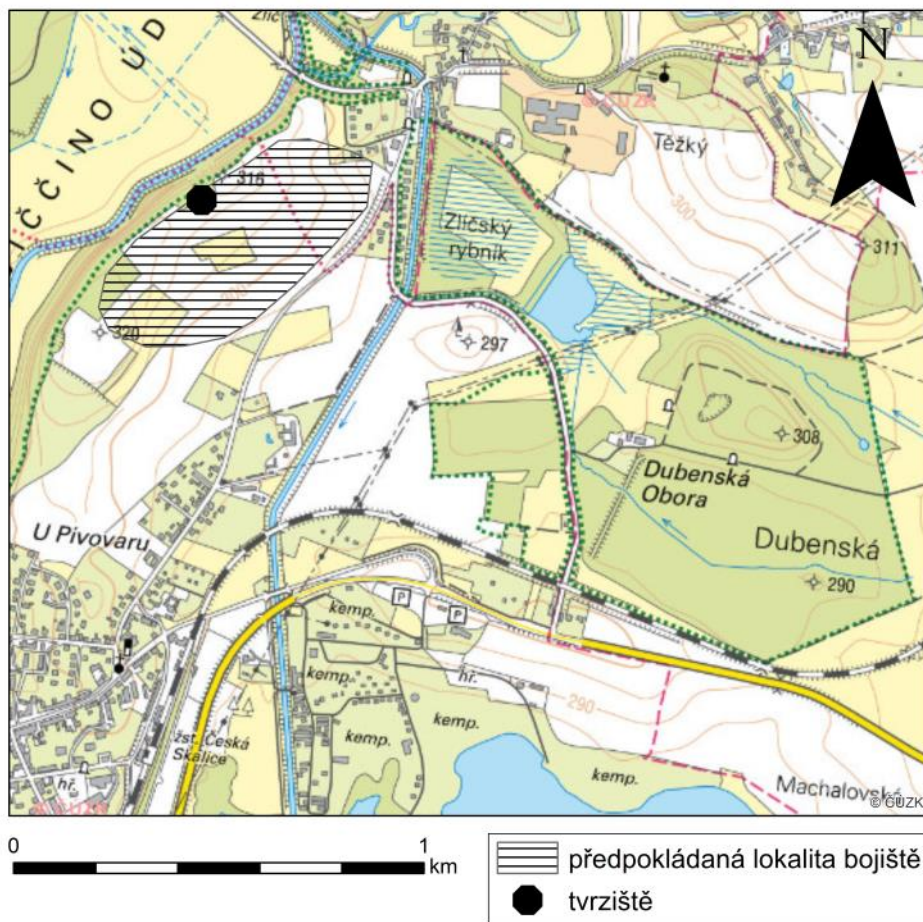
Mapa 19. Pravděpodobná trasa vojska Diviše Bořka z Miletínka od Kunětické hory k místu bitvy u Strauchova dvora (Jako Hradec Králové je zobrazeno pouze středověké opevněné město bez předměstí).

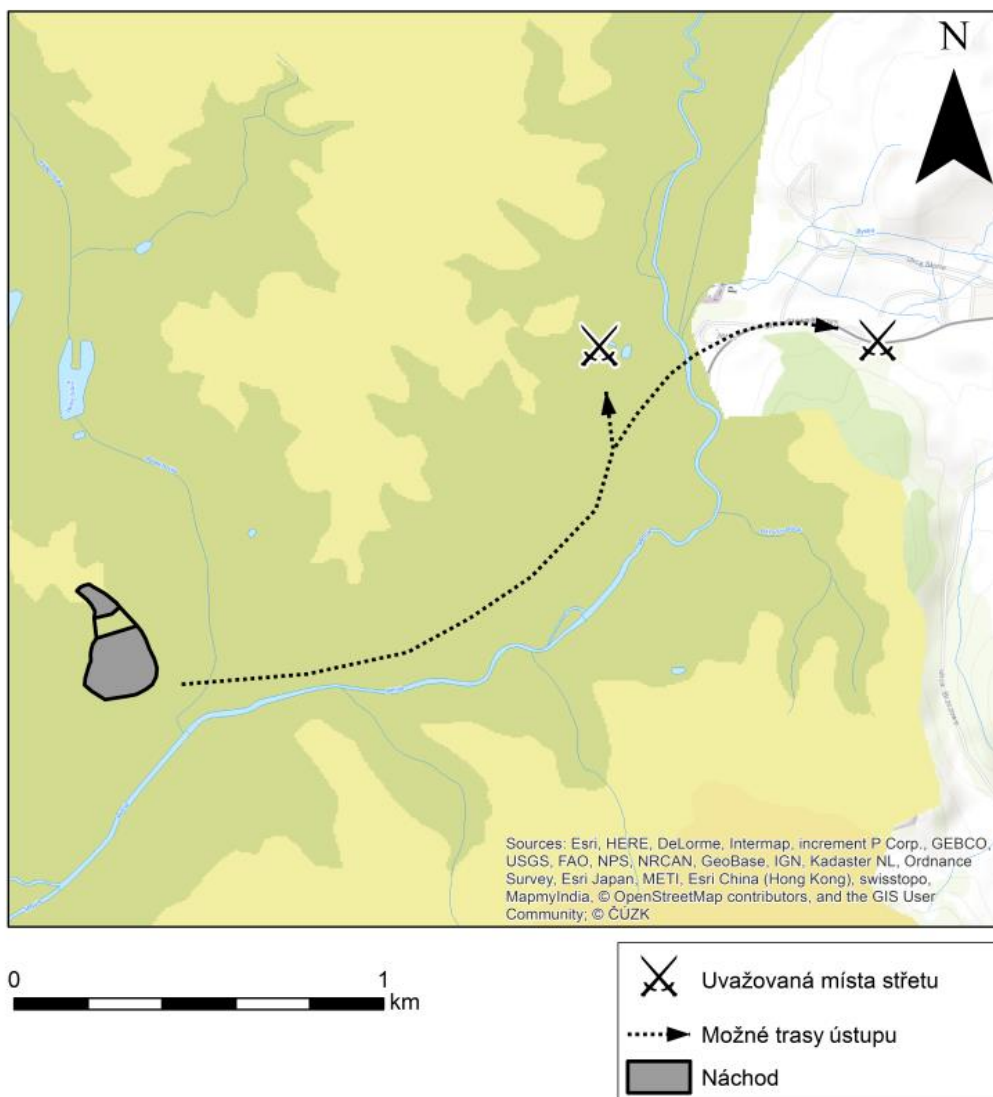
Mapa 20. Pravděpodobný prostor bojiště u Strauchova dvora na základní mapě ČR.

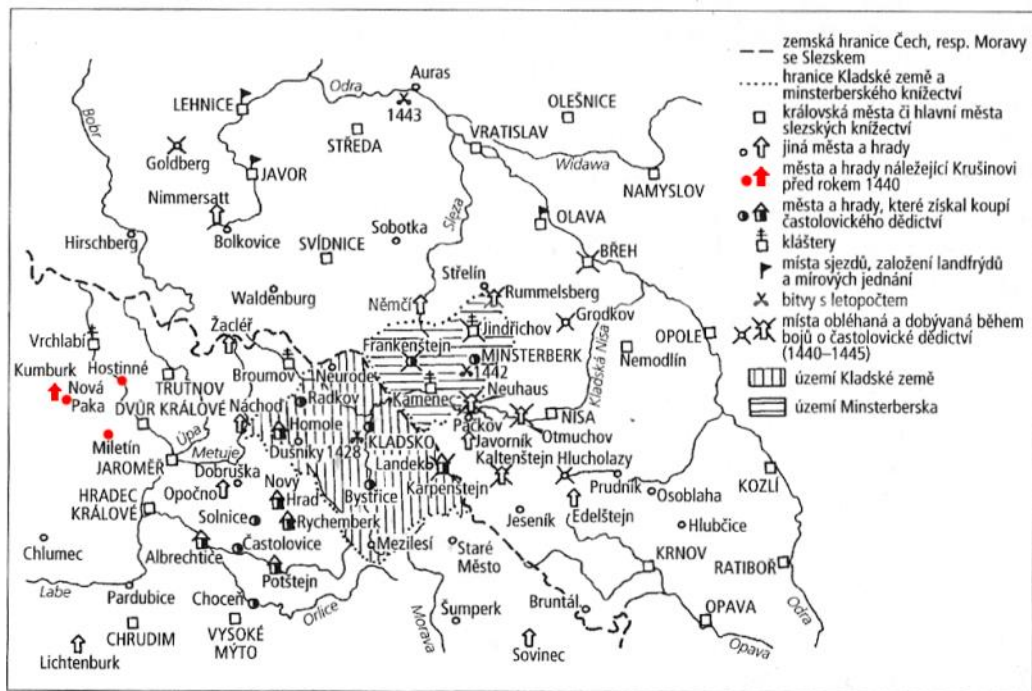
Mapa 21. Pravděpodobná situace v bitvě u České Skalice roku 1424.

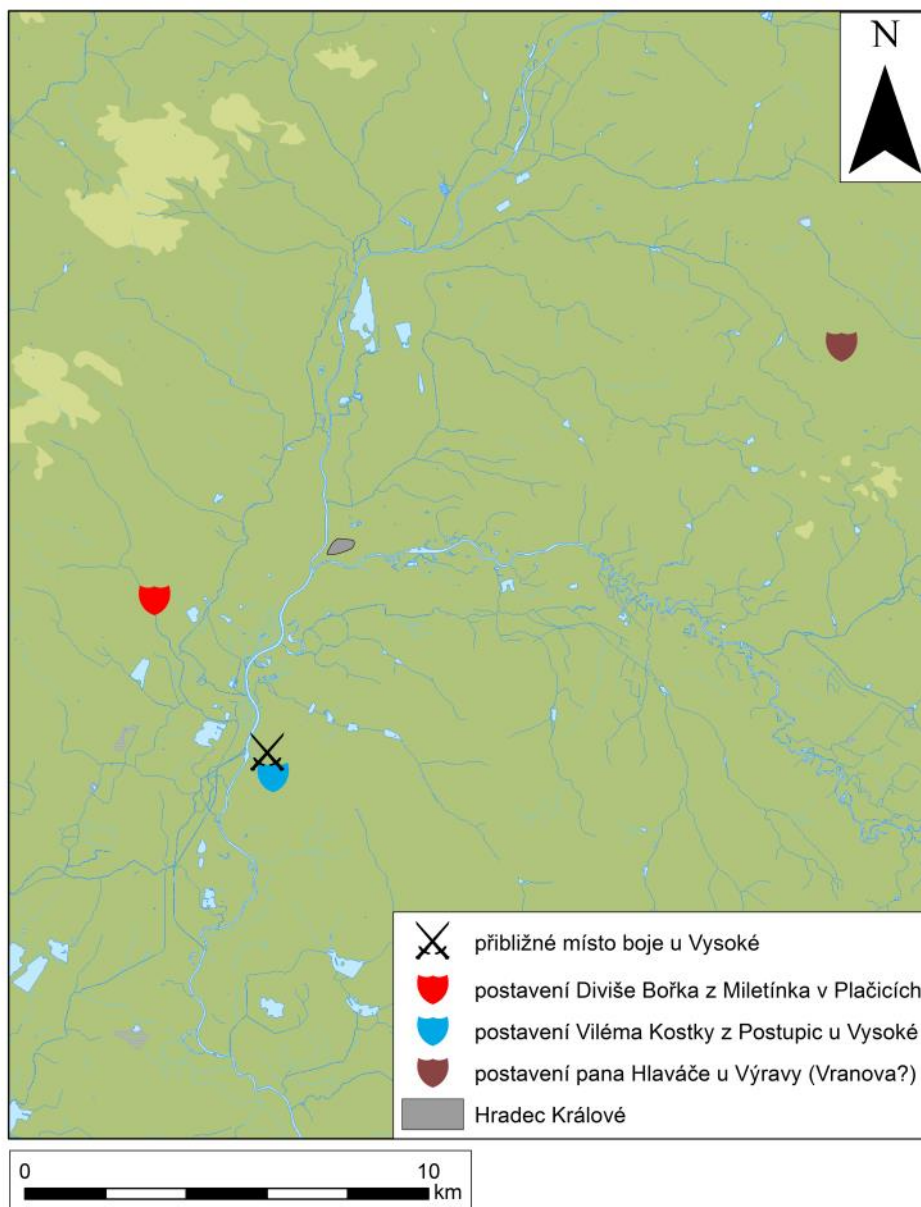
Mapa 22. Vyznačená lokalita bojiště u Skalice z roku 1424. Východně od ní je prostor Dubenské obory, kde byly nalezeny militárie z 15. století.

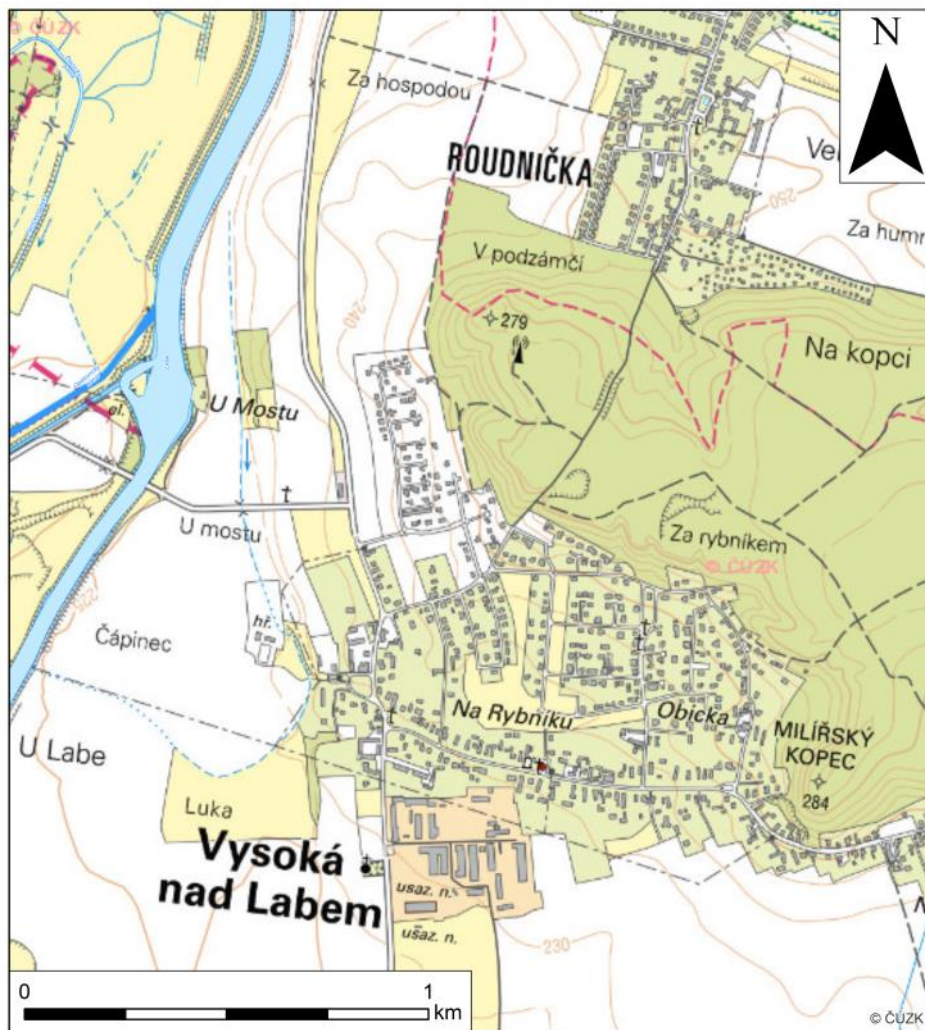
Mapa 23. Uvažované trasy předstíraného útoku Slezanů a možná bitevní pole u Náchoda z roku 1427.

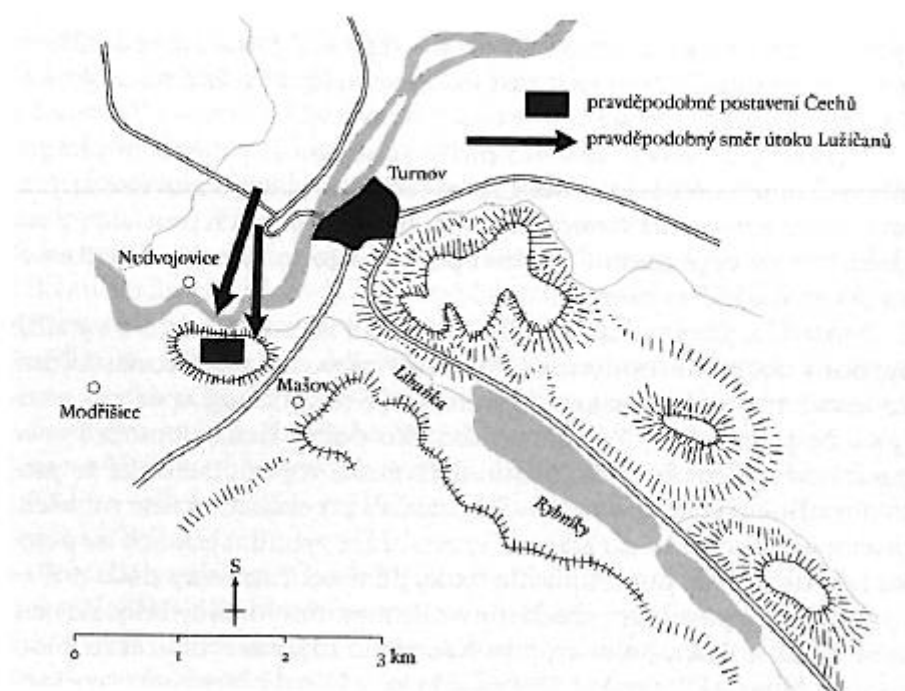
Mapa 24. Državy Hynka Krušiny z Lichtenburka na českoslezském pomezí a jeho boje o Kladsko, červeně je zvýrazněno Krušinovo panství před rokem 1440. Podle: (Urban 2003, 312), (Upraveno).

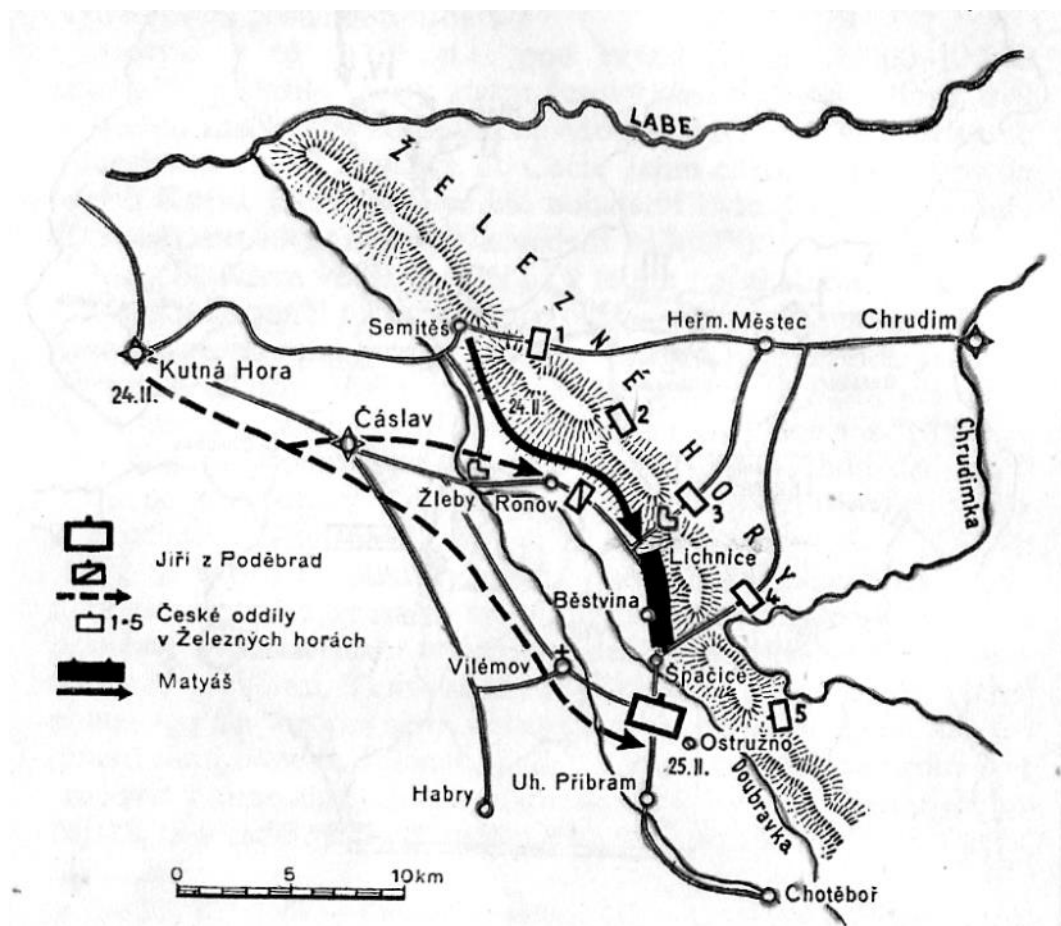
Mapa 25. Postavení Zikmundovi věrných pánů a jejich oddílů kolem Hradce Králové v zimě roku 1436 (Jako Hradec Králové je zobrazeno pouze středověké opevněné město bez předměstí).

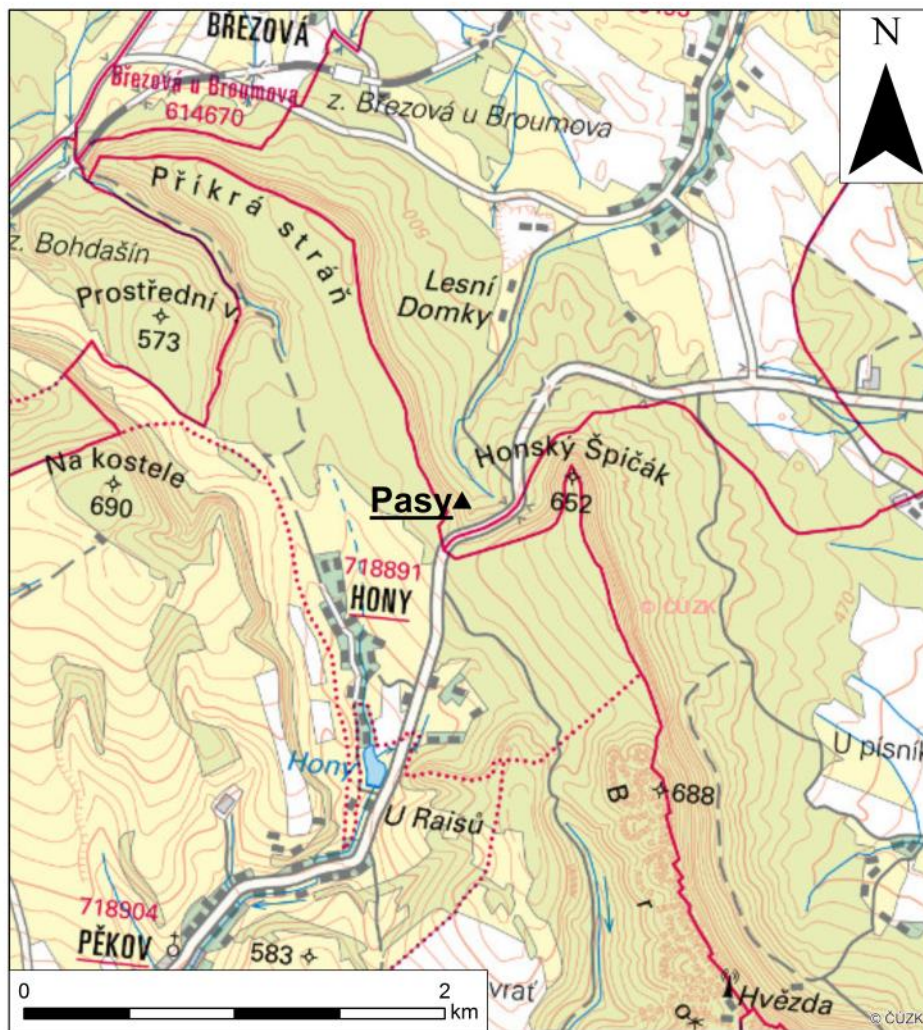
Mapa 26. Okolí Vysoké nad Labem na základní mapě ČR.

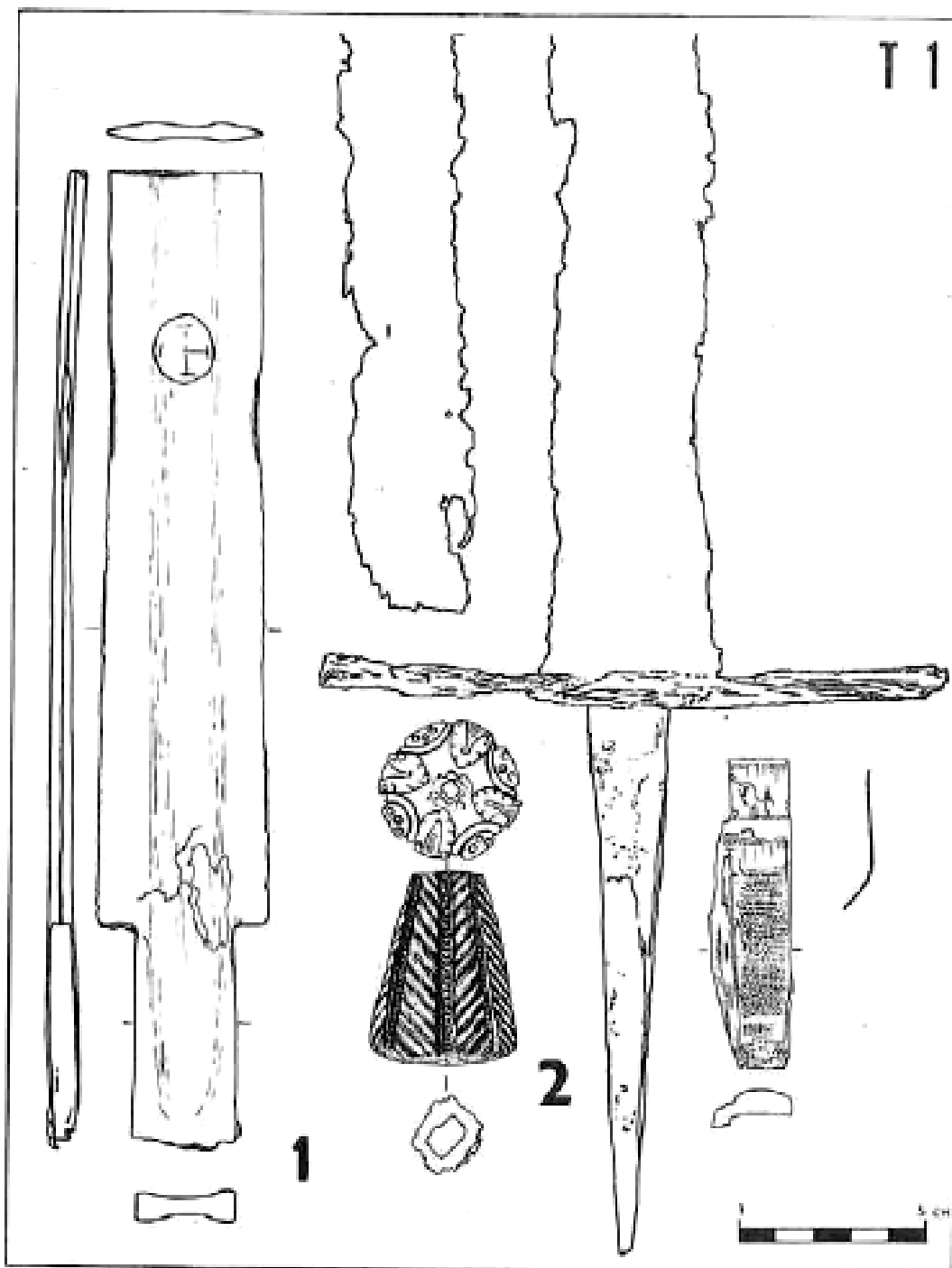
Mapa 27. Útok části Lužičanů na českou vozovou hradbu u Turnova 3. 6. 1468.
Podle: (Beran 2010, 122).

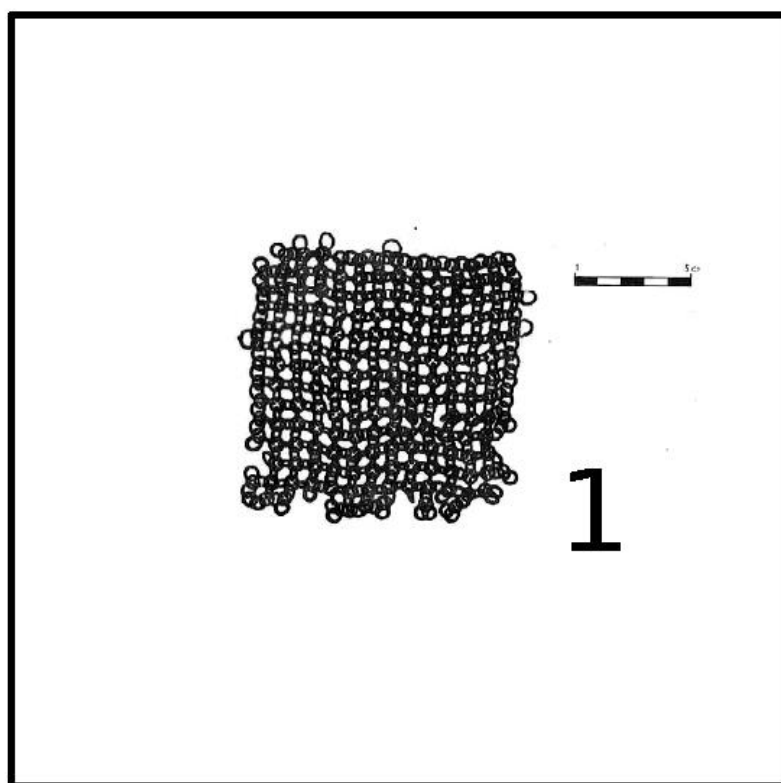
Mapa 28. Operace u Vilémova 24. a 25. února 1469. Podle: (Frankenberger 1960, 100).

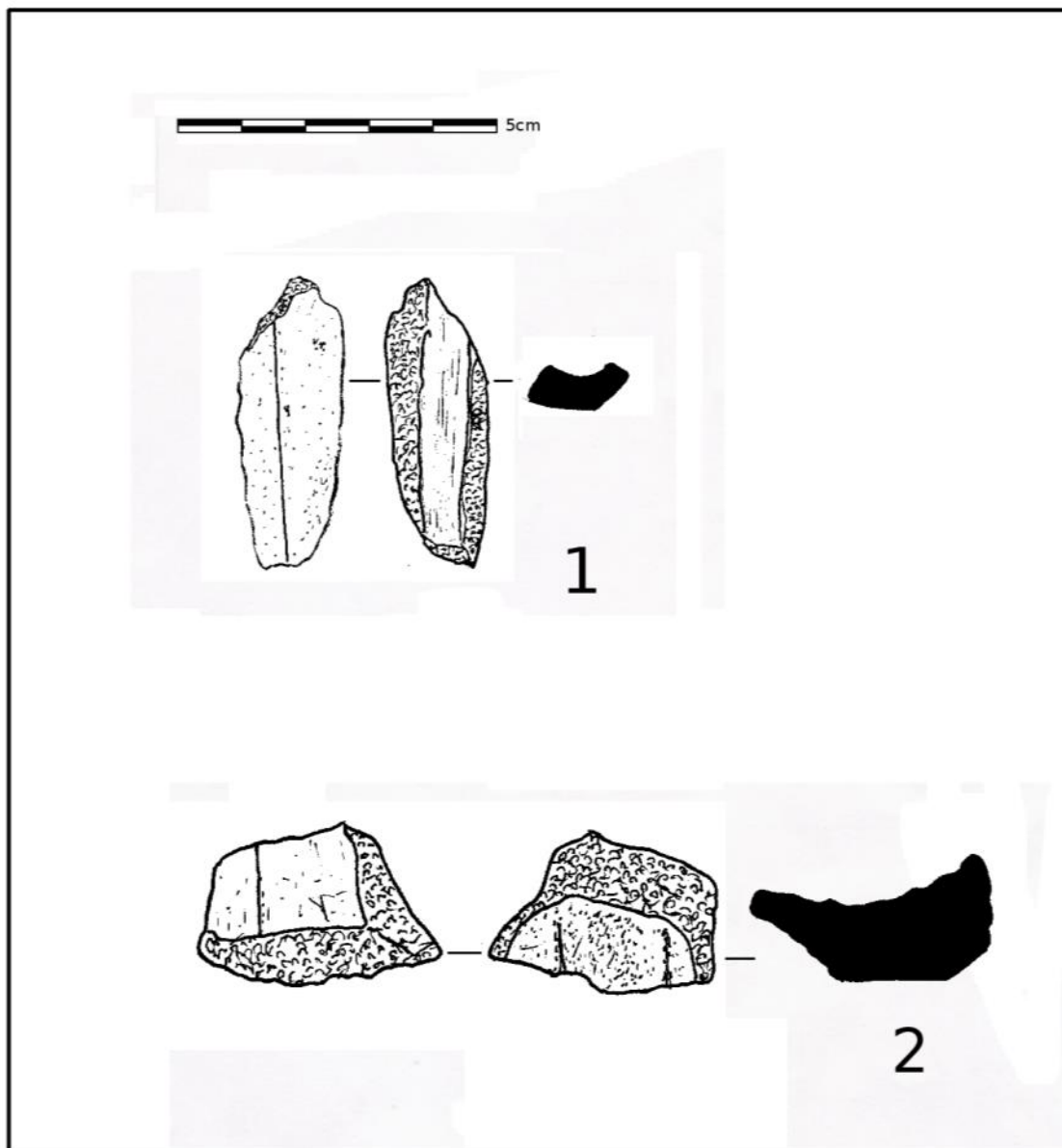
Mapa 29. Krajina kolem „pasů za Pěkovem“ se zvýrazněným vrchem Pasy na základní mapě ČR.

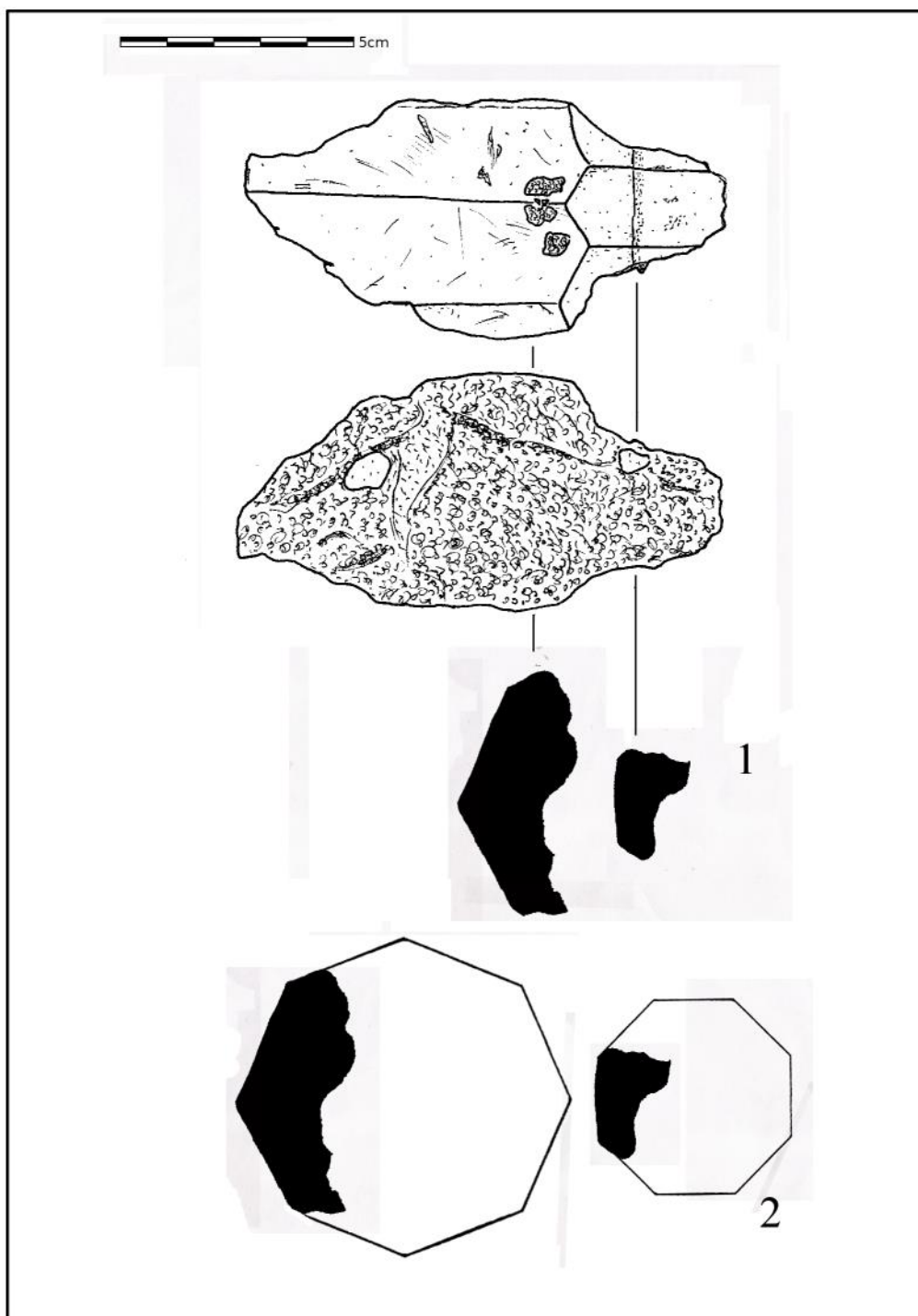
Obrázek 1. Meče ze sbírek muzea v Havlíčkově Brodě, navrhované Pavlem Rousem jako možné artefakty související s bitvou u Brodu roku 1422. Podle: (Rous 1985, 111).

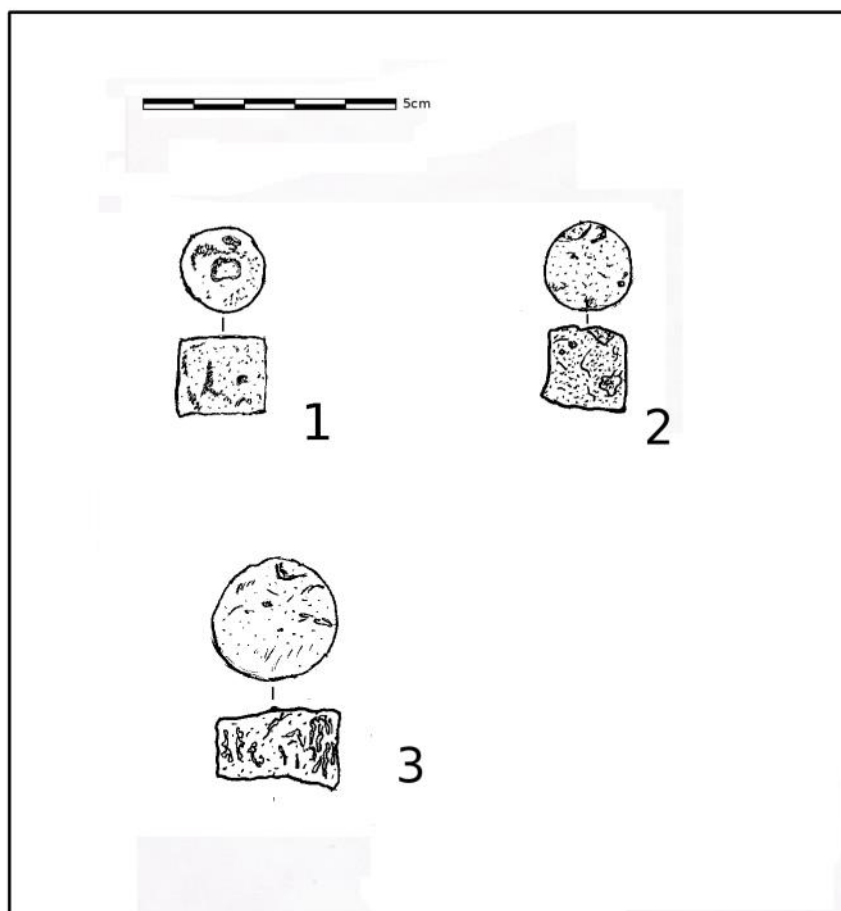
Obrázek 2. Díl kroužkového pletiva ze sbírek muzea v Havlíčkově Brodě, u kterého Pavel Rous navrhuje možnou souvislost s bitvou u Brodu roku 1422. Podle: (*Rous 1985*, 112). (Upraveno).

Obrázek 3. Fragmenty palných zbraní ze sbírek Muzea východních Čech – 1: Hradec Králové – Třebeš (okr. Hradec Králové); 2: Roudnice (okr. Hradec Králové)

Obrázek 4. Fragment ručnice z Hejtmánkovic (okr. Náchod) ze sbírek Muzea východních Čech – 1: fragment ručnice; 2: pokus o rekonstrukci původního průřezu ručnicí v místě komory a začátku hlavně.

Obrázek 5. Olověné projektily ze sbírek Muzea východních Čech – 1, 2, 3: Radovesnice II.

Přesně lokalizované konflikty	Nelokalizované konflikty
1422 Bitva u Brodu	1429 Nájezd H. K. z Lichtenburka na Hradecko
1423 Bitva u Hořic	1442 Nájezd J. D. z Vartenberka na Jičinsko
1424 Bitva u České Skalice	

Konflikty lokalizované přibližně na menší území	Zhruba lokalizované konflikty
1110 Bitva na Trotině	1281/2 Bitva u Albrechtic nad Orlicí
1308 Bitva u Uherska	1281/2 Bitva u Hoříněvsi
1420 Bitva u Melechova	
1421 Bitva u Podhůřan	
1421 Bitva u Petrovic	
1422 Bitva u Habrů	
1423 Bitva u Strauchova dvora	
1427 Bitva u Náchoda	
1436 Bitva u Vysoké	
1468 Bitva u Turnova	
1469 Bitva u Vilémova	
1469 Nájezd Františka z Háje na Náchodsko	

Tabulka 1. Přehled jednotlivých konfliktů a jejich lokalizací.